

อภิธาน์นทนาการ

14923608



คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

เศรษฐกิจของสมัยล้านนาไทย



0415

30 SEP 2006

วิทยานิพนธ์

ของ

นันทพร ผูกจัน

คณะสังคมศาสตร์	
มหาวิทยาลัยนเรศวร	
วันลงทะเบียน	30 SEP 2006
เลขทะเบียน	0415
เลขเรียกหนังสือ	IO ๖๙๐๖/๖๒

HC 21  
๖๔๑๖๙  
๒๐๖๖

71109

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

ตุลาคม 2533

93

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับที่แล้ว ให้สมควรรับ  
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัย  
นเรศวร ได้



.....  
(รองศาสตราจารย์สมคิด ศรีสิงห์)

อาจารย์ที่ปรึกษา



.....  
(อาจารย์ อารีย์ กลั่นกลิ่นหอม)

กรรมการตรวจรูปแบบ



## ประกาศกฎการ

วิทยาลัยพณิชยการบันไดสำเร็จลงได้ด้วยดีเป็นเพราะผู้เขียนได้รับคำแนะนำช่วยเหลือ  
อย่างดีจากรองศาสตราจารย์สมคิด ศรีสิงห์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา โดยให้ความช่วยเหลือ  
แนะนำ ชี้แจงและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้เขียนจึงขอกราบขอพระคุณ  
ท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดต่างๆ ที่ให้ความสะดวกในด้านการค้นคว้า  
หนังสือและการพิมพ์เอกสารเป็นอย่างดี และที่สำคัญที่สุดในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คือ  
ครอบครัวของข้าพเจ้าที่คอยให้กำลังใจ กำลังกาย และกำลังทรัพย์เป็นอย่างดี จนทำให้  
วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี



## สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	1
1	ลานนาไทยในอดีต
1.1	สมัยแรกเริ่มก่อตั้งอาณาจักรต่างๆ ในเขตลานนาไทย
1.1.1	อาณาจักรโยนกเชียงแสน
1.1.2	อาณาจักรเงินยางเชียงแสน
1.1.3	อาณาจักรหริภุญไชย
1.2	ปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อการก่อตั้งลานนาไทย
1.3	การก่อตั้งลานนาไทย
1.3.1	การรวบรวมหัวเมืองในแคว้นโยน
1.3.2	การผนวกอาณาจักรหริภุญไชย
1.3.3	การสร้างเมืองเชียงใหม่
1.4	ความเจริญรุ่งเรืองของลานนาไทย
1.5	ประวัติเมืองในเขตลานนาไทย
1.5.1	เชียงราย
1.5.2	เชียงแสน
1.5.3	พะเยา
1.5.4	แม่ฮ่องสอน
1.5.5	ลำปาง
1.6	สมัยเสื่อมโทรมของราชวงศ์มังราย

2	สภาพเศรษฐกิจในล้านนาไทย	45
	2.1 เศรษฐกิจของล้านนาไทยในช่วงราชวงศ์มังราย	45
	2.2 การเศรษฐกิจล้านนาไทยในช่วงที่เข้ามาปกครอง	49
	2.3 เศรษฐกิจก่อนการปฏิรูปมณฑลพายัพ (ช่วงก่อน พ.ศ.2427	51
	2.3.1 การค้าภายในล้านนาไทย	54
	2.3.2 การค้าทางไกล	57
	2.4 การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2427-2464)	60
	2.4.1 การทำป่าไม้	60
	2.4.2 การค้าระหว่างล้านนากับพม่า	62
	2.4.3 การค้าระหว่างล้านนากับกรุงเทพฯ	63
	2.5 เศรษฐกิจในการผลิตเพื่อการค้า (พ.ศ.2464-2476)	66
3	บทบาทของชาวต่างประเทศในล้านนาไทย	69
	3.1 บทบาทของชาวจีน	69
	3.2 บทบาทของชาวอังกฤษในล้านนาไทย	72
	3.2.1 ปัจจัยที่ทำให้คนอังกฤษเข้าสู่ล้านนาไทย	73
	3.2.2 อังกฤษกับการทำป่าไม้ในล้านนาไทย	74
	3.2.3 อิทธิพลของบริษัทอังกฤษในกิจการป่าไม้	79
	3.2.4 การดำเนินการทำป่าไม้ของอังกฤษ	80
	3.2.5 อุปสรรคการค้าไม้ของบริษัทอังกฤษ	83

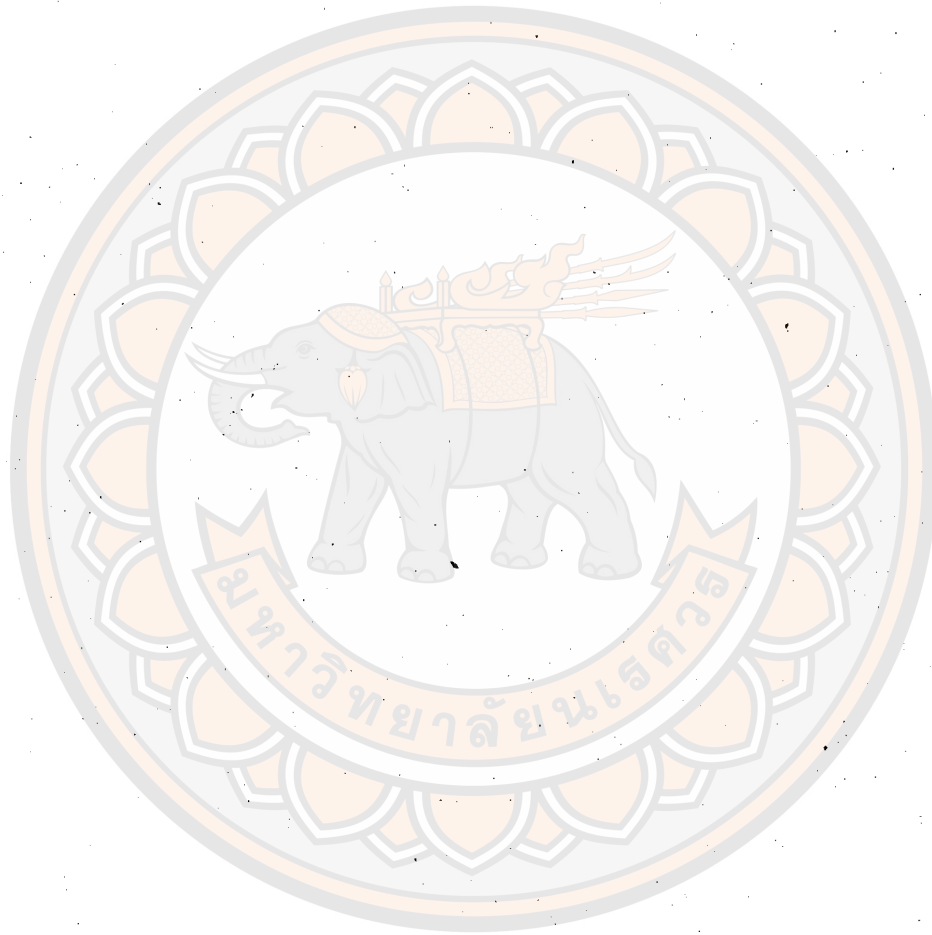
ผลกระทบตอลานนาไทยภายหลังที่ต่างชาติเข้ามาสัมพันธภาพ	87
4.1 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้	88
4.1.1 กรณีพิพาทระหว่างคนไทยกับอังกฤษกับเจ้านายเชียงใหม่	89
4.1.2 สนธิสัญญาที่เกี่ยวข้องกับลานนาไทย	94
4.2 การจัดตั้งศาลของรัฐบาลไทยในลานนาไทย	96
4.2.1 การแทรกแซงอำนาจการปกครอง	97
4.2.2 การริครองอำนาจบางส่วนของเจ้านายเชียงใหม่	98
4.3 ปัญหาคความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดนลานนาไทย	100
4.4 ปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันตก	102
4.5 ปัญหาโจรสลัดบริเวณชายแดนลานนาไทย	104
4.6 ปัญหาความไม่พอใจลักษณะการปกครอง	104
บทสรุป	107
บรรณานุกรม	111
ภาคผนวก	
ก. ลำดับวงศ์กษัตริย์เชียงใหม่แสนโบราณ	119
ข. ลำดับกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา	122
ค. ลำดับวงศ์เจ้าเมืองภูเยา (พะเยา)	121
ง. รายนามกษัตริย์ราชวงศ์มังราย	128
จ. วงศ์บุเรงนองหงสาวดีล้านตรองเมืองเชียงใหม่	130
ฉ. ชื่อพระวงศ์กษัตริย์กาวิละ	131
ช. ลำดับผู้ครองเมืองเชียงใหม่	132
ซ. ลำดับผู้ครองเมืองลำปาง	133
ด. ลำดับเจ้าผู้ครองนครลำพูน	134
ธ. ลำดับผู้ครองเมืองน่าน	135

บทคัดย่อ  
ประวัติสุนทร

หน้า

136

138



## สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
1. แผนที่จังหวัดในภาคเหนือ (ล้านนาไทยปัจจุบัน)	2
2. แผนที่อาณาจักรล้านนา ภายหลังสุโขทัย	8
3. ตำแหน่งที่ตั้งของล้านนา	11
4. แผนที่สำคัญ	19
5. ทิวเขาสำคัญ	22
6. ทำเลที่ตั้งเมืองเชียงใหม่	29
7. เมืองเชียงใหม่ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน	32
8. ตำแหน่งที่ตั้งเมืองโบราณในเขตจังหวัดเชียงรายและบริเวณใกล้เคียง	35
9. ตัวเมืองเชียงใหม่	38
10. ตัวเมืองพะเยา	40

## บทนำ

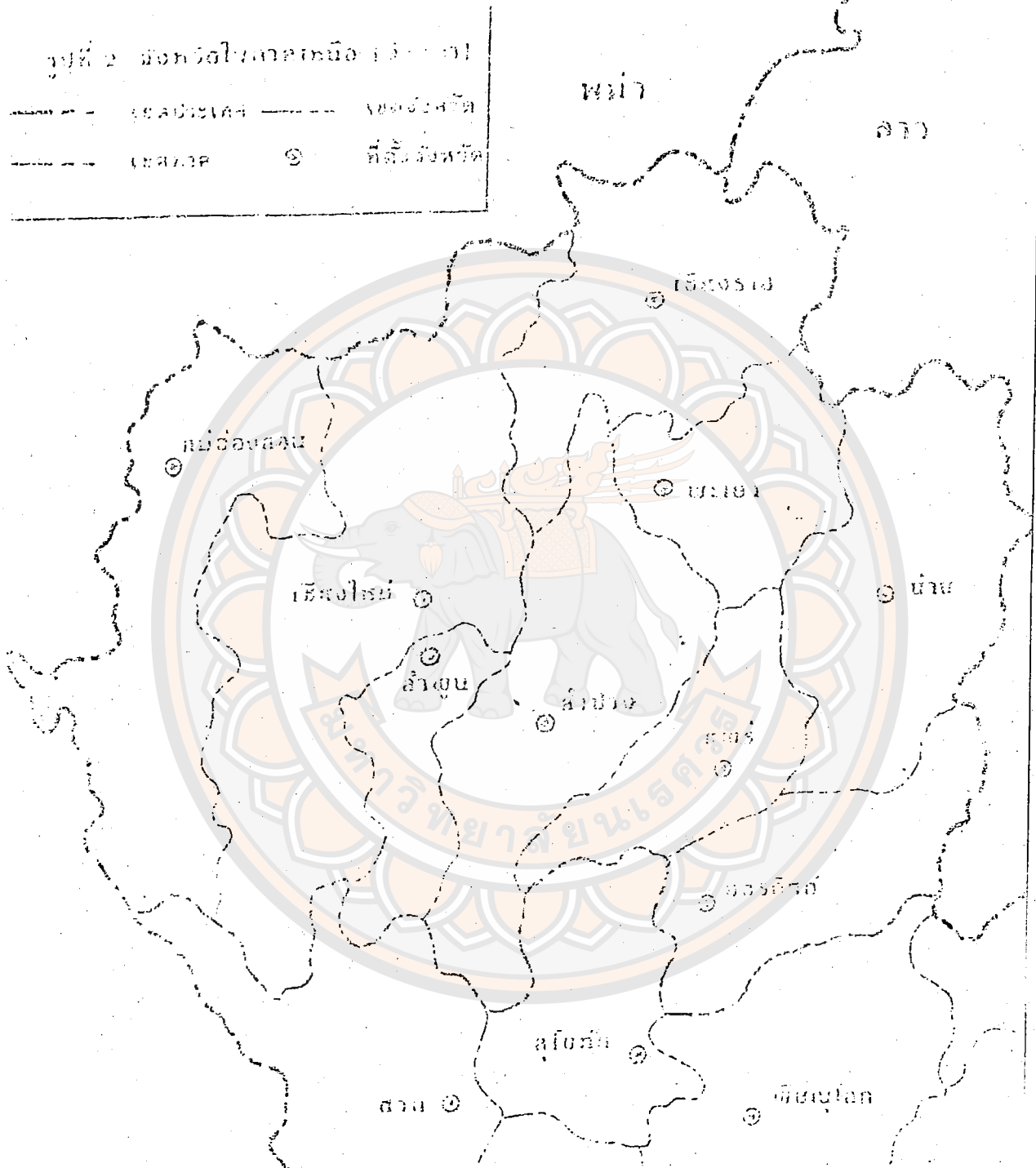
เมื่อกล่าวถึงคำว่า "เศรษฐกิจ" ก็จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ ความมั่นคงของเมืองต่างๆ ในบริเวณล้านนาไทยนั้น มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญก็คือ การเกษตรกรรมเป็นหลัก นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางทางการค้าขาย เป็นแหล่งรับซื้อสินค้า ทางภาคเหนือ เห็นได้ว่าล้านนาไทยนั้นเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสมัยพระยามังราย (พ.ศ. 1804-1854) ซึ่งเมื่อเศรษฐกิจดีเป็นเหตุผลสำคัญในการขยายอำนาจและเข้าครอบครองอาณาจักรใกล้เคียงซึ่งจะไดกล่าวในบทต่อไป

ล้านนาในปัจจุบันหมายถึง บริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน<sup>1</sup> แต่ในอดีตนั้น ล้านนาไทยได้เริ่มก่อตั้งมานานพอๆ กับอาณาจักรสุโขทัย จุดเริ่มต้นของอาณาจักรก็เกิดจากการรวมเอาหัวเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ 2 สายใหญ่ๆ คือที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนเข้าด้วยกัน แรกทีเดียวล้านนาไทยประกอบไปด้วยอาณาจักรของจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และเชียงรายเท่านั้น ต่อมาภายหลังพระยามังราย จึงได้ขยายอำนาจออกไปอีกจนในสมัยพญาคำฟู (พ.ศ. 1877-1879) จึงได้ผนวกพะเยา เป็นส่วนหนึ่งของล้านนาไทย และในสมัยพญาติโลกราชได้ผนวกแพร่และน่านได้อีก<sup>2</sup> จะเห็น

<sup>1</sup> ประยูร สิทธิพันธุ์, ประวัติศาสตร์มหาอาณาจักรไทย, หน้า 64

<sup>2</sup> สุสวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

### แผนที่ 1 จังหวัดในภาคเหนือ (ล้านนาไทยปัจจุบัน)



ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในเขตล้านนา, หน้า 4 อ้างจาก  
แผนที่เล่มแสดงทรัพยากรของประเทศไทย กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2515

ใ้ความบริเวณล้านนาไทยนั้นจะมีพื้นที่อยู่ในแถบภาคเหนือของไทย อีกทั้งยังรวมถึงฝั่งแม่น้ำโขง ด้านตะวันออกและบริเวณวัดลามาของประเทศพม่าด้านตะวันตกเอาไว้อีกด้วย<sup>3</sup>

เรื่องราวของล้านนาไทยนี้เริ่มที่จะมีศิกรราชและหลักฐานที่พอเชื่อถือได้ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1781 ซึ่งในสมัยนั้นล้านนาไทยยังเป็นเมืองที่เป็นอิสระแก่กันอยู่ ที่ลัวคัญมีอยู่ 3 เมือง คือ เมืองหริภุไชย ซึ่งเป็นราชธานีฝ่ายเหนือ ปกครองรวมกับเมืองนครเขลางค์ เมืองเงินยาง หรือเชียงแสนก็มีเจ้าปกครองเป็นอิสระเมืองหนึ่ง และเมืองพะเยา ก็ยังคงเป็นเมืองอิสระอีกเมืองหนึ่งด้วย<sup>4</sup> เรื่องราวของล้านนาไทยนั้นส่วนใหญ่จะมีเรื่องราวเป็นตำนาน ซึ่งก็มีบางเรื่องที่มาจากเค้าโครงของความเป็นจริงจะเห็นได้จากตำนานโยนก ตำนานสิงหนวัติ ตำนานเชียงแสน และอีกหลายๆ ตำนาน หลักฐานที่ปรากฏให้เริ่มก็มีเป็นตัวหนังสือที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันรวมไปถึงศิลาวัฒนธรรมต่างๆ โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ยังคงหลงเหลืออยู่มากมายในแถบภาคเหนือปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของล้านนาไทยได้เป็นอย่างดี

แต่เรื่องราวของล้านนาไทยนั้น มักจะถูกมองข้ามเนื้อหาสาระไปเกือบหมดเพราะเหตุที่ว่าล้านนาไทยเกิดมาพร้อมๆ กับที่อาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองอยู่ จึงทำให้ส่วนใหญ่จะเห็นเพียงความยิ่งใหญ่ความเก่งกาจสามารถของพระราชเจ้าแห่งสุโขทัยเสียมากกว่า<sup>5</sup> ถึงแม้ว่าดินแดนล้านนาไทยจะถูกมองข้ามไปมากแต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และเรื่องราวด้านการเมืองและเศรษฐกิจที่เข้มแข็งก็สามารถทำให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของล้านนาไทยได้เป็นอย่างดีว่าล้านนาก็เป็นอาณาจักรที่มีความเจริญสูงส่งไม่น้อยไปกว่าอาณาจักรอื่นๆ เลย ประกอบกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลาวัตถุที่หลงเหลืออยู่ในดินแดนล้านนาไทยในปัจจุบัน ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมยิ่งขึ้น

<sup>3</sup> นิคม มุสิกคามะ, แผ่นดินไทยในอดีต, หน้า 518

<sup>4</sup> ค. หน้า 520

<sup>5</sup> ค. หน้า 528

ดังนั้นเพื่อที่โครงการจะให้ทราบถึงความยิ่งใหญ่ของดินแดนของล้านนาไทยแล้วเราควรจะศึกษาถึงเรื่องราวของล้านนาไทยตั้งแต่เริ่มสร้างเมืองในสมัยพ่อขุนมิ่งราย การพัฒนาดินแดนแถบนี้ในท่านต่างๆ เพื่อจะทำให้เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเน้นให้เห็นถึงสภาพทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ว่าเศรษฐกิจของล้านนาไทยนั้นมีผลต่อล้านนาไทยอย่างไร โดยเฉพาะการติดต่อกาขายกับต่างประเทศแล้วยิ่งน่าสนใจอย่างมาก เพราะในบริเวณแถบล้านนาไทยนี้อังกฤษได้เข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ จนเกิดเป็นเรื่องราวใหญ่โต จนทำให้ล้านนาไทยต้องถูกลุขุมรวมเข้ากับรัตนโกสินทร์ และนอกจากนี้เมืองต่างๆ ใกล้เคียงก็ยังมีการค้าขายซึ่งกันและกัน ยังผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่งได้ มีการใช้เงินตราแลกเปลี่ยนสิ่งของ จุดศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญมากเลยที่เดียวของล้านนาไทยก็คือเมืองเชียงใหม่ นับได้ว่าเป็นเมืองที่สำคัญมากเลย เมื่อมีการค้าขายเกิดขึ้น และเมื่อมีการค้ามากจึงทำให้ดินแดนล้านนาไทยเป็นที่รู้จักมากขึ้น และมีเศรษฐกิจดีไม่แพ้ดินแดนอื่นๆ ในจุดเดียวกัน

## 1. จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

- 1.1 เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของดินแดนล้านนาไทย
- 1.2 เพื่อศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจการค้าภายในล้านนาไทย
- 1.3 เพื่อศึกษาถึงการติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างชาติที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับล้านนาไทย โดยเฉพาะเรื่องการค้าขาย
- 1.4 เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากชาวต่างชาติหลังจากเข้ามาติดต่อกับล้านนาไทย

## 2. ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

2.1 เพื่อเป็นข้อมูลต่อผู้สนใจทั่วไปที่เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของ  
ล้านนาไทย

2.2 เพื่อประกอบเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจล้านนาไทย  
ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา

2.3 เพื่อเผยแพร่เรื่องราวทางเศรษฐกิจของล้านนาไทยให้แพร่หลายยิ่งขึ้นต่อไป

## 3. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

3.1 ศึกษาในขอบเขตของการเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในล้านนาไทย ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับ  
อาณาจักรใกล้เคียงและกับชาวต่างชาติ

3.2 ศึกษาในช่วงเวลาดังแต่รัชกาลเพี้ยมั่งรายเป็นปฐมกษัตริย์ไปจนถึงสมัยล้านนา  
รวมเข้ากับรัตนโกสินทร์

3.3 การศึกษานี้จะเป็นศึกษากับกลุ่มประชากรที่อยู่ในภูมิภาคของล้านนาไทยเป็นหลัก

## 4. วิธีดำเนินการในการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ ( Historical Approach ) โดยการ  
ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ( Document Research ) นำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์และนำเสนอ  
รายงานเป็นแบบพรรณนา ( Analytical Description ) โดยหลักฐานที่ใช้ประกอบการ  
ค้นคว้าที่สำคัญ คือหลักฐานชั้นต้น และหลักฐานชั้นรอง

## 5. ข้อสมมุติฐานของการศึกษาค้นคว้า

อาณาจักรล้านนาไทย เป็นอาณาจักรที่เกยรุ่งเรืองมากในอดีต ทั้งในด้านการเมือง การค้า การต่างประเทศ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญของภูมิภาคทางเหนือของไทย ในยุคต่อๆ มา

## 6. แหล่งศึกษาค้นคว้า

6.1 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

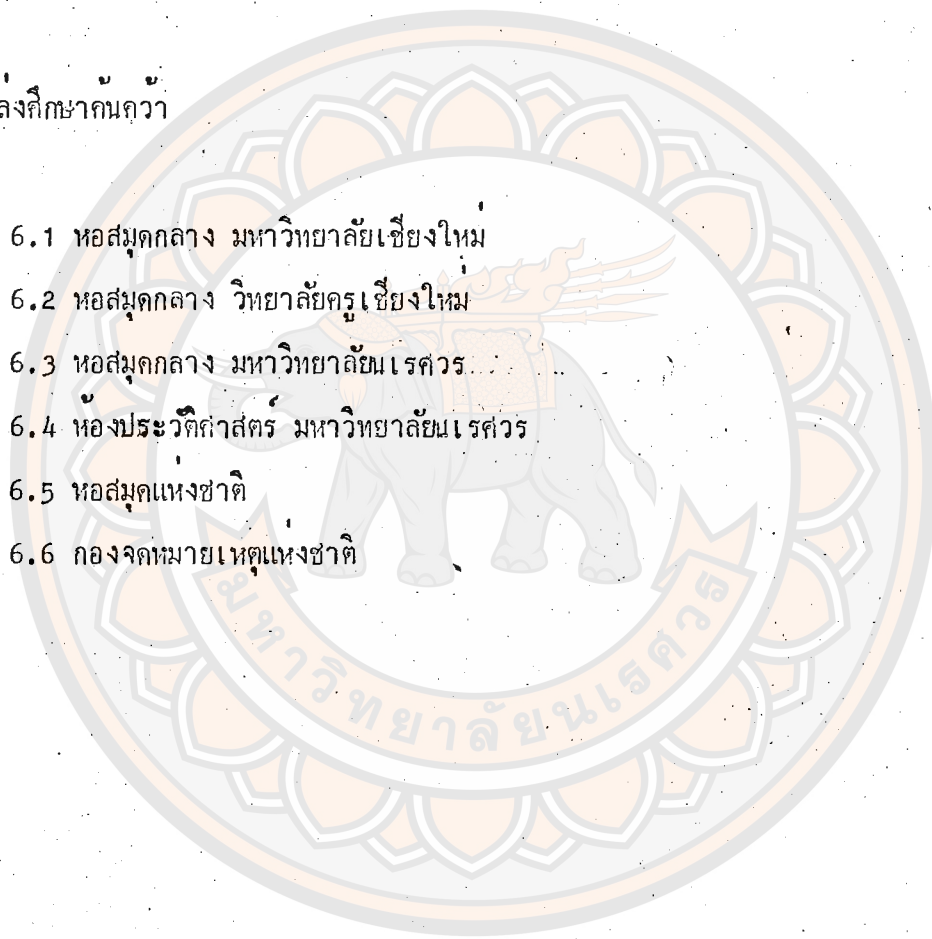
6.2 หอสมุดกลาง วิทยาลัยครูเชียงใหม่

6.3 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยนเรศวร

6.4 ห้องประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

6.5 หอสมุดแห่งชาติ

6.6 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ



ลานคราไทยในอดีต

ก่อนที่พอรูนเมืองรายจะก่อตั้งลานคราไทยในพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น บริเวณแห่งนี้ก็ไคมีชุมชนเกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก็สำราญจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ เขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน<sup>1</sup> ในเขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำกั้นั้น ประกอบด้วยชุมชนในระคับเมืองอยู่หลายแห่ง ไครวมตัวกันเป็นกลุ่มแควนโยน หรือ โยนก ในขณะที่เขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนในเขตลำพูน เชียงใหม่ และที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ในเขตเมืองลำปาง รวมตัวกันเป็นกลุ่มแควนหริภุญไชย<sup>2</sup> ส่วนชุมชนอื่นก็ยังมีเมืองหริภุญไชยเงินยางเชียงแสน เมืองพะเยา นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีการค้นพบเมืองเล็ก ๆ อีกมากมายหลายเมืองตั้งอยู่ตามลุ่มน้ำต่าง ๆ เช่น เวียงฝาง เวียงปริกา เวียงสีทวง เวียงพางคำ เวียงสุทโธ เวียงหอ เวียงมะลิกา และเวียงท่ากาน<sup>3</sup> ฯลฯ เป็นต้น เมืองต่าง ๆ นี้ต่างก็เป็นเมืองที่มีวัฒนธรรมมาก่อน และเป็นอิสระต่อกัน จนเมื่อถึงสมัยของพอรูนเมืองรายครองแควนโยนก จึงไคขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนแถบนี้ทั้งหมด แล้วจึงสร้างลานคราไทยขึ้น โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร

1.1 สมัยแรกเริ่มก่อตั้งอาณาจักรต่าง ๆ ในเขตลานคราไทย

1.1.1 อาณาจักรโยนกเชียงแสน

เรื่องราวของลานคราไทยในสมัยแรก ๆ นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะหาไคจากเอกสารประเภทตำนานและพงศาวดาร ที่มีการกล่าวถึงการที่ชุมชนเผ่าไทเข้ามา

<sup>1</sup> สรัสวดี อ่องสกุล, ประวัติศาสตรลานครา, หน้า 3

<sup>2</sup> ก. หน้า 4

<sup>3</sup> สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, ลานคราไทย, อ้างจาก ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม, "โยนก" วารสารเมืองโบราณ 2 (3 เมษายน-มิถุนายน 2519) หน้า 46,50



ตั้งถิ่นฐานทางตอนบนของภาคเหนือในสมัยแรก อย่างน้อยก็ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11<sup>4</sup> ในการอพยพแรก ๆ ก็จะทำค่อย ๆ เข้ามาตั้งบ้านเรือนเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ททยอยกันมาเป็นครั้งเป็นคราวตามยุคตามสมัยแล้วแต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บังคับ ซึ่งครั้งนี้นักที่สุดคงเป็นตอนที่อาณาจักรน่านเจ้าถูกกองทัพพระเจ้ากুবโลซานต์แตก จึงทำให้เกิดการอพยพของชนชาติไทยจากภาคใต้ของจีนเข้ามาอยู่ในดินแดนใหม่แห่งนี้ การอพยพก็จะแบ่งเป็น 3 ทาง คือ ทางแรกลงมาทางด่านตะวันตกเข้าไปในเขตแดนภาคเหนือของประเทศพม่า ไค้แก่ พวกเงี้ยวหรือไทยใหญ่ หรือไทยหลวง ทางที่สองลงมาทางทิศเหนือของแหลมอินโดจีน เรียกว่าพวกไทยเมืองหรือไทยเหนือ ทางสุดท้ายลงมาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของแหลมอินโดจีนสู่ดินแดนตั้งเกี้ยว และแคว้นสิบสองจุไทยเรื่อยลงไปถึงประเทศลาว หลวงพระบาง ไทยพวกนี้ นอกจากเรียนตนเองว่า ลาวแล้ว ยังมีไทยอื่น ๆ อีก เช่น ผู้ไท หรือภูไทย ไทยไท ไทยคำ ไทยมุก เป็นต้น<sup>5</sup>

ในตำนาน และพงศาวดาร ไค้กล่าวไว้ว่ามีผู้นำสำคัญ 2 ราชวงศ์ คือราชวงศ์ไทยเมืองของพระเจ้าสิงหนวัติกุมาร และราชวงศ์ลาวจักราช ซึ่งเรื่องราวทั้งหมดมักปรากฏในตำนานสิงหนวัติกุมาร พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน และตำนานโคมคำ ในตำนานต่าง ๆ ของชนชาติไทยเหล่านี้มักกล่าวว่า กษัตริย์ไทยองค์นั้น องค์นี้ ส่งราชบุตรไปสร้างบ้านแปงเมือง ณ ที่ต่าง ๆ ในแดนต่าง ๆ แดนน้อยบ่อบ่อย ๆ เพราะดินแดนนี้ส่วนใหญ่เป็นป่าดงและเป็นที่ยกร้าง ไม่ได้มีใครเป็นเจ้าของ เมื่อมีคนมาอยู่ก่อนและคนอื่น ๆ ที่มาทีหลังต้องการอยู่จึงเกิดการสู้รบกันเป็นธรรมดา และจึงเกิดเป็นชุมชนขึ้น ซึ่งมีการพัฒนาการจากรัฐที่มีขนาดเล็ก และจึงค่อย ๆ เติบโตเป็นรัฐขนาดใหญ่ตามลำดับ

<sup>4</sup> นิคม มุสิกคามะ, แผ่นดินไทยในอดีต, หน้า 510

<sup>5</sup> ด. หน้า 511

ในตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ ตำนานเชียงแสนฯ กล่าวถึงความเป็นมาของชุมชน ในที่ราบลุ่มแม่น้ำกกกว่า เดิมเป็นที่อยู่ของกรอม (ขอม) ต่อมากลุ่มคนไทยได้อพยพเข้ามา ตั้งถิ่นฐาน ลักษณะของตำนานจะกล่าวอ้อมเรื่องไปในอดีต ซึ่งไม่สามารถกำหนดระยะเวลาแน่นอน

ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ เป็นตำนานที่ย้อนเรื่องไปในอดีตมากที่สุด ตามตำนานกล่าวว่า ดินแดนแถบนี้เคยเป็นที่อยู่ของพวกกรอมมาก่อน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กัมพูชา<sup>6</sup> แล้วจึงได้ขยายอาณาเขตขึ้นมาตามลำน้ำโขง โดยสร้างเมืองสุวรรณโคมคำขึ้น เมืองนี้เป็นเมืองตอนเหนือของกรอม ตั้งอยู่ที่ "สถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นเกาะในทรายชายแม่น้ำขมที่ ตัดปากน้ำราม คือ กุกระหนังที่มาผูกต่อตะวันตก..."<sup>7</sup> แสดงว่าเมืองสุวรรณโคมคำเป็นเกาะอยู่ในลำน้ำโขง ไต่ปากแม่น้ำกกลงไป ทำให้เมืองนี้ถูกการกัดเซาะของน้ำได้ง่าย จึงทำให้เมืองนี้สลายตัวลงโดยถูกน้ำซัดพังตลิ่งจนเมืองจมลงหนึ่งเมือง ตามตำนานที่กล่าวว่า "...ชุดควักฝั่งแม่น้ำขมที่ ลัดไปทางทิศตะวันออกเมืองสุวรรณโคมคำ กระทำให้เมืองนั้นพังทลายไปทันที..."<sup>8</sup> ซึ่งในตำนานกล่าวว่าเกิดจากพญานาคโกรธ เพราะพระยากรอมผู้ครองเมือง ไม่ตั้งตนอยู่ในธรรม ส่วนพวกที่รอดตายได้หนีไปอยู่ที่เมืองอุมง์เสลา ซึ่งอยู่ในเชิงเขาปลายแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย

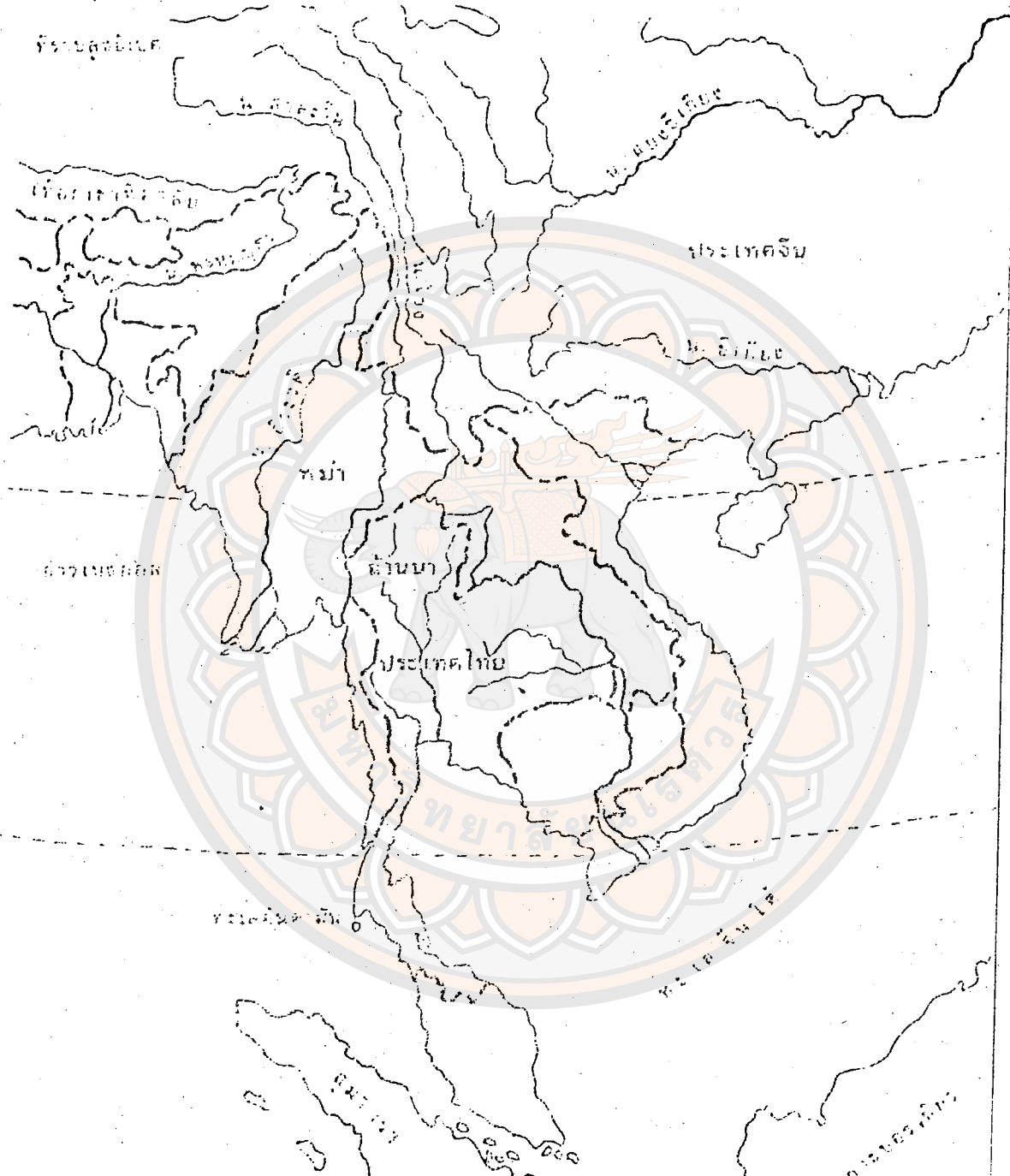
<sup>6</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, ล.ก., หน้า 5

\* แม่น้ำโขง

<sup>7</sup> "ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ", ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 72 เล่มที่ 45, หน้า 173

<sup>8</sup> ล. หน้า 226

แผนที่ 3 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของล้านนา



ที่มา : แอดดาสอ์รคาส

ในพงศาวดารโยนกได้กล่าวว่า เมื่อชนชาติไทยยกเข้ามาสร้างบ้านเมืองในดินแดน  
แถบนี้ ก็ได้เผชิญหน้ากับพวกละว้าและขอมคำ ซึ่งได้อาศัยอยู่ก่อนหน้านั้น ทำให้เกิดการสู้รบกัน  
บ่อยครั้ง โดยเฉพาะกับพวกขอมคำ บางครั้งไทยถึงกับแพ้จนต้องสูญเสียบ้านเมืองของตน  
ไปเลยก็มี หากจะถือว่าพวกขอมคำไม่ใช่เขมรแต่เป็นมอญทวารวดีก็จะต้องเข้าใจว่ามอญ  
ทวารวดี สายพระนางจามเทวี ได้แผ่นดินล้านนาขึ้นไปถึงฝั่งแม่น้ำโขงด้วย <sup>9</sup>

การสร้างบ้านแปลงเมืองของชาติไทยในดินแดนแถบนี้ ตำนานสิงหนวัติก็ได้กล่าวถึง  
เรื่องราวของคนไทยที่เข้ามาแย่งที่อยู่ของพวกขอม มีเรื่องว่า ท้าวเทวกุล แห่งเมือง  
ราชคฤห์ มีบุตร 30 คน ธิดา 30 คน ก็ได้แบ่งราชสมบัติให้แก่บุตรและธิดาทั้งหมดเพื่อที่จะ  
ให้ไปสร้างเมืองใหม่ ซึ่งในจำนวนนี้มีองค์หนึ่งชื่อว่า สิงหนวัติ ก็ได้เดินทางพร้อมภรรยา  
ไปจนถึงเมืองสุวรรณภูมิคำ ซึ่งร้างไปเนื่องจากถูกน้ำท่วมและมีพวกมาอยู่ใหม่ คือ พวกมิลักขุ  
(ละว้า) หัวหน้าชื่อ ปู่เจ้าสาวจก เจ้าชายสิงหนวัติ คำริที่จะสร้างเมืองขึ้น ในขณะนั้นมี  
พระยานาค ตนหนึ่ง ชื่อว่า พันธุนาคราช ได้เนรมิตเป็นพราหมณ์ มาชี้ทิศทางให้แก่เจ้าชาย  
สิงหนวัติ แล้วก็หายตัวไป เมื่อพระองค์สร้างเมืองเสร็จจึงให้ชื่อว่า "นาคพันธุสิงหนวัตินคร"  
และได้ปกครองเมืองนี้ โดยตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนพวกมิลักขุก็ยอมอ่อนน้อมต่อสิงหนวัติ  
ฝ่ายพวกกล่อม หรือขอมคำ ที่อยู่เมืองอุมงคเสลา นั้น ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อสิงหนวัติ  
ดังนั้นพระองค์จึงส่งทัพโจมตีพวกกล่อม และได้ยึดเมืองอุมงคเสลา รวมเข้ากับเมืองนาคพันธุ  
สิงหนวัติ กล่าวได้ว่า อาณาเขตของสิงหนวัติ ขณะนั้นน่าจะกว้างใหญ่มาก คงจะถึงแคว้น  
ตั้งเกี้ยว เพราะตำนานบอกว่าถึงแม่น้ำแท (แม่น้ำคำในตั้งเกี้ยว) รวมทั้งสิบสองจุไทย  
หลวงพระบาง รัฐฉานในพม่า เชียงใหม่ และอาจถึงละโว้ด้วย <sup>10</sup> สิงหนวัติเสวยราชย์ได้  
102 ปี ก็สิ้นพระชนม์

<sup>9</sup> นิคม มุสิกคามะ, ล.ต. หน้า 512

<sup>10</sup> ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประเทศไทยถึงสิ้น  
อยุธยา, หน้า 59

เมืองนาคพันธูสิงหนวัติมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาอีกหลายพระองค์ และได้มีการเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็น โยนกนคร และเชียงแสนตามลำดับ น่าจะเป็นไปได้ที่ว่าเมืองนี้คงจะสร้างคนละสมัย และอาจสร้างทับเมืองเดิมที่ร้างหรือสูญไปแล้วก็เป็นได้ ในเชิงวงศ์ของพระเจ้าสิงหนวัติก็มีราชบุตรองค์หนึ่งของกษัตริย์แห่งเมืองนาคพันธูสิงหนวัติ ได้ไปสร้างเมืองใหม่ขึ้น ชื่อว่า เมืองไชยนารายณ์ อยู่ในจังหวัดเชียงราย ปัจจุบัน<sup>11</sup> แยกวงศ์กษัตริย์แห่งเมืองนาคพันธูสิงหนวัติเป็นอีกสายหนึ่ง

เมืองโยนกนคร (เมืองนาคพันธูสิงหนวัติเดิม) ได้มีกษัตริย์ปกครองมาจนถึงพระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 36 นับแต่สิงหนวัติ ตอนนั้นพวกขอมคำที่เมืองอุมงก์เสลา ได้คิดกบฏและได้ยกทัพไปโจมตีเมืองโยนกนคร พวกไทยนั้นสู้ไม่ได้ก็ยอมแพ้ พวกขอมคำเลยได้ครองโยนกนคร และได้เนรเทศพระองค์หนึ่ง ไปอยู่ที่เวียงศรีทอง โดยจะต้องส่งส่วยไปให้พวกขอมประจำ

ภายหลังเจ้าพรหมกุมาร โอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าองค์หนึ่ง ต้องการที่จะกอบกู้เอกราชคืนจากพวกขอมคำ ซึ่งพอพวกนี้ขู่ว่าจะยกทัพไปตีเมืองเวียงศรีทองทันที แต่เจ้าพรหมกุมารสามารถควมทัพไว้ได้ และได้รุกไล่พวกขอมคำไปจนถึงเมืองโยนกนคร หลังจากนั้นเจ้าพรหมกุมาร ก็ยึดเมืองโยนกนครคืนได้ และได้เชิญเจ้าองค์หนึ่งมาปกครองตามเดิม

เจ้าชายพรหม ได้ขออนุญาตพระราชบิดาสร้างเมืองใหม่ ในบริเวณแม่น้ำกกขึ้น และตั้งชื่อว่า เมืองไชยปราการ (ปัจจุบันคือ เมืองฝาง) เมื่อเป็นเมืองหน้าด่านป้องกัน พวกขอมที่จะยกเขาไปตีเมืองหลวงทางด่านไต จะเห็นได้ว่าขณะนั้นทางตอนเหนือของประเทศไทย จะมีเมืองอยู่ 4 เมืองด้วยกันคือ โยนกนคร ซึ่งเป็นเมืองหลวง เวียงไชยนารายณ์ เมืองไชยปราการ เวียงบ้านนาคำ

<sup>11</sup> นิคม มุสิกคามะ, ล.ค., หน้า 513

เมื่อสิ้นพระเจ้าพราหมณ์แล้ว พระเจ้าไชยสิริ ราชโอรส ก็ได้เสวยราชย์ในเมืองไชยปราการ ต่อมาไม่นานนักก็ถูกกษัตริย์แห่งเมืองสุธรรมวดี ยกทัพมาตีเวียงไชยปราการ พระเจ้าไชยสิริ สู้ไม่ได้ ก็เลยทิ้งเมืองและหนีเข้าศิครอนแรมไปได้ 1 เดือน โดยหนีเข้าศิครลงมาทางใต้ มาสร้างเมืองอยู่ใหม่ ชื่อว่าเมืองกำแพงเพชร แล้วเสวยราชสมบัติในเมืองนั้นมีพระนามว่า พระเจ้าไชยสิริ เชียงแสน ซึ่งบางตำนาน กล่าวว่า เป็นปฐมวงศ์ของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พระเจ้าอู่ทองที่ทรงสร้างพระนครศรีอยุธยา <sup>12</sup>

ส่วนเหตุการณ์ในเมืองโยนกนคร ได้มีกษัตริย์ปกครองมาหลายพระองค์ จนกระทั่งมาถึงพระองค์มหาชัยชยะ ก็ได้เกิดเหตุร้ายขึ้น ตำนานสิงหนวัติกล่าวก่อนจะเกิดเหตุร้าย ได้มีชาวบ้านไปจับปลาตะเพียนเผือกยักษ์ ตัวใหญ่โตตัวหนึ่งก็จึงนำไปถวายกษัตริย์ กษัตริย์ก็โปรดให้ตัดแบ่งแจกจ่ายไปให้ชาวเมืองนำไปรับประทาน ยกเว้นหญิงชราคนหนึ่งไม่ได้รับประทานปลา เพราะมีชายแปลกหน้าห้ามไว้ พอตกึกของวันนั้นก็เกิดแผ่นดินไหว เมืองกลมจมลงไปในดิน และเกิดหนองน้ำใหญ่ขึ้นมาแทนที่ ผู้คนล้มตายหมดเหลือแต่หญิงชราผู้ที่ไม่ได้กินปลานั้นเพียงคนเดียว ชาวบ้านที่อยู่นอกเมืองที่รอดตายได้พร้อมใจกันสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เรียกว่าเวียงปรีक्षा โดยมีขุนลิ่งเป็นเจ้าเมืองปกครองสืบต่อมาได้ 11 คน จึงเริ่มมีการปกครองแบบกษัตริย์ขึ้นใหม่ เหตุที่โยนกนครล่มนั้นน่าจะเกิดจากแผ่นดินไหวและคงจะจมอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 <sup>13</sup>

จะเห็นได้ว่าตำนานสิงหนวัติเป็นตำนานที่กล่าวถึงการอพยพของกลุ่มคนไทย ที่เข้ามาสร้างเวียงโยนกนครไชยริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ซึ่งบางคราวก็ถูกรุกรานจากขอมซึ่งเคยมีอิทธิพลในแถบนี้มาก่อน แต่ถูกพระยาพราหมณ์ขับไล่ออกไปได้ และได้มีกษัตริย์ปกครองอีกหลายองค์ จนถึงการสิ้นสุดของโยนกนครว่าเมืองนี้ล่มจมเป็นหนองน้ำ ซึ่งอาจจะหมายถึงการสิ้นสุดขององค์ผู้นำเดิมก็ได้เพราะหลังจากนั้นก็จะมีชนกลุ่มใหม่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานแทน

<sup>12</sup> ประยูร สิริพันธ์, ประวัติศาสตร์มหาอาณาจักรไทย, หน้า 66

<sup>13</sup> ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา, หน้า 63

### 1.1.2 อาณาจักรเงินยางเชียงแสน

ในราชวงศ์ลาวจั่งกราชนั้น ตามตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวว่าพระอินทร์ได้ส่งลาวจกเทวบุตรลงมากำเนิดในเมืองเชียงลาว เนื่องจากเมืองนี้ชาดกษัตริย์ปกครองโดยลาวจก ไทบันไดเงินลงมาจากสวรรค์ตรงบริเวณคอยตุง พร้อมทั้งมหีและบริวาร ซึ่งเหตุการณ์นี้นักวิชาการได้ตีความว่าลาวจกผู้ตั้งจะเป็นชาวพื้นเมืองในเขตคอยตุง และได้รับยกย่องให้เป็นหัวหน้าเผ่าไทยบริเวณนั้น <sup>14</sup>

ลาวจกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ลาว โดยมีศูนย์กลางแห่งแรกอยู่ที่เมืองเชียงลาว ใกล้กับแม่น้ำสาย สังคมในชุมชนแถบนี้เป็นแบบเครือญาติ เนื่องจากการสงคราม-โอรสไปสร้างบ้านเมืองใหม่ตามที่ต่างๆ ซึ่งเป็นผลให้ราชวงศ์ลาวหรือลวจังกราชเป็นต้นวงศ์ของเมืองต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วไปในที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และอาจเลยไปถึงสิบสองปันนา <sup>15</sup>

ศูนย์กลางของลวจังกราช ได้เคลื่อนย้ายจากเมืองเชียงลาวลงมาสู่เมืองเงินยาง ณ บริเวณที่ราบเชียงแสน เมืองเงินยางนี้เข้าใจว่าอยู่ใกล้กับเมืองเชียงแสนหรืออาจอยู่ในบริเวณเดียวกัน เมืองเชียงแสนสร้างในสมัยพญาแสนภู เข้าใจว่าพญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นในบริเวณที่เป็นเมืองเงินยางมาก่อน\* ความสืบเนื่องของเมืองเงินยางและเมืองเชียงแสนทำให้คนรุ่นหลังเรียกรวมกันเป็นเมืองเงินยางเชียงแสนหรือหิริฎนครเงินยาง <sup>16</sup>

ในแผ่นดินลวจังกราชนั้น เจ้าแผ่นดินราชวงศ์ลาวครอบครองมณฑลพายัพทางเหนือหลายองค์ จนถึงขุนเจือง <sup>17</sup> ซึ่งได้ขยายอำนาจออกไปทางตะวันออกโดยการรบชนะเมืองแก้ว (เวียงนวมตอนเหนือ) ทางใต้คือคาบแก้วและครองเมืองแก้วตลอดพระชนม์ชีพ

<sup>14</sup> สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, ส.ศ., หน้า 269

<sup>15</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, ส.ศ., หน้า 8

\* พญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสน ในลักษณะที่สร้างเมืองใหม่ในบริเวณที่เป็นเมืองร้างมาก่อน เมืองร้างนี้เข้าใจว่าเป็นเมืองเงินยาง

<sup>16</sup> ก. หน้า 9

<sup>17</sup> กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า 59

ขุนเจืองมักชอบทำสงคราม จึงทำให้เมืองเงินยางมีความเป็นปึกแผ่นเข้มแข็ง มีอาณาเขตกว้างขวาง แล้วยิ่งสิ้นพระชนม์ในการรบ ในขณะที่ทรงทำสงครามกับพญาฮ่อแมนตาตอกชอกฟ้า-ต้ายม\* สาเหตุก็เพราะพวกฮ่อไม่ยอมส่งส่วยให้

เมืองเงินยางในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ยังคงมีฐานะเป็นศูนย์กลางที่สำคัญและมีอำนาจทางการเมืองสูง อาจเป็นเพราะเมืองนี้ใช้วิธีการสร้างอำนาจทางการเมือง โดยใช้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับผู้นำของเมืองสำคัญอื่นๆ ดังเช่นกรณีพญา-ลาวเมงแห่งเมืองเงินยางอภิเษกสมรสกับนางอ่วมังจอมเมือง (นางเทพคำชายหรือคำขยาย) ธิดาท้าวรุ่งแก่นชาย เมืองเชียงรุ่ง การอภิเษกสมรสครั้งนี้ได้ให้กำเนิดพญามังรายขึ้น<sup>18</sup> และกรณีในเมืองเงินยางยกนางอ่วมังเชียงแสน\*\* ให้อภิเษกกับพญาเจ้าเมืองแห่งเมืองพะเยา ก็เป็นการสร้างพันธมิตรทางการเมืองด้วยวิธีเดียวกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเงินยาง เมืองเชียงรุ่งและเมืองพะเยาเป็นไปในระบบเครือญาติโดยที่แต่ละเมืองมีอิสระในการปกครองตนเอง ครั้นเมื่อพญาอ่วมังรายขึ้นครองเมืองเงินยาง จึงได้สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและขยายอำนาจลงมาสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงตอนบน ก่อตั้งอาณาจักรล้านนาขึ้น

\* เมืองแมนตาตอกชอกฟ้านี้ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ฒ นกร เสนอว่า คือเมือง tengyueh หรือ Teng Chung ในยุหนาน ห่างจากบามอ (บ้านหม้อ) ในพม่าไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ 150 กม. ออกจาก ประเสริฐ ฒ นกร, "สมัยไทยก่อนสมัยสุโขทัย" ใน สารัตถคดีประเสริฐ ฒ นกร หน้า 61

<sup>18</sup> กรมศิลปากร, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 9

\*\* ชื่อของนางอ่วมังเชียงแสนที่ปรากฏในตำนาน แสดงให้เห็นว่านางอ่วมังเป็นเชื้อสายของเมืองเงินยาง (เชียงแสน) อาจเป็นราชธิดาก็ได้

### 1.1.3 อาณาจักรศรีสุทโธ

ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนเป็นเขตขยายตัวของแคว้นศรีสุทโธ ซึ่ง  
เป็นแคว้นที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน ประกอบด้วยกลุ่มเมืองในเขตจังหวัดเชียงใหม่  
และลำพูน และบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวังในเขตอำเภอเมือง และอำเภอเกาะคาจังหวัดลำปาง  
โดยมีเมืองลำพูนหรือศรีสุทโธเป็นศูนย์กลาง แคว้นศรีสุทโธนี้รับวัฒนธรรมจากละโว้ ทั้งนี้  
เพราะพระฤๅษีวาสุเทพผู้สร้างเมืองศรีสุทโธเคยบวชเรียนจากละโว้ และพระนางจามเทวี  
ผู้ปกครองพระองค์แรกของศรีสุทโธก็มาจากละโว้เช่นกัน

ตามตำนานจามเทวีกล่าวว่าฤๅษีวาสุเทพผู้สร้างเมืองศรีสุทโธ เมื่อประมาณ  
พ.ศ. 1210-1211 ได้ทูลเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นธิดาของพระเจ้าลพราชแห่งเมือง  
ละโว้ และเป็นแม่เหล็กของเจ้าเมืองรามปุระ ขึ้นมาครองเมืองศรีสุทโธในการเดินทางครั้งนี้  
พระนางเสด็จมาองค์เดียว พระราชสวามีมิได้เสด็จมาด้วย เพราะออกผนวช ในการเดินทาง  
ครั้งนี้พระนางได้นำพระพุทธรูปสำคัญของละโว้องค์หนึ่ง ซึ่งสร้างมาแต่ พ.ศ. 700 คือพระแก้วขาว  
หรือพระเสด็จกมณี นอกจากนี้พระนางยังนำพุทธศาสนาสถาปัตยกรรมและความเจริญต่างๆ จาก  
ละโว้มาด้วย ตำนานมูลศาสนากล่าวถึงสิ่งๆ ที่พระนางขอลาจากพระราชบิดาเพื่อนำมาด้วยคือ

- |   |          |
|---|----------|
| 1. ขันนอยขอพระมหาเถรที่ทรงปฏิภมมีประมาณ | 500 องค์ |
| 2. หมูปะขาวทั้งหลายที่ตั้งอยู่ในเบญจศีล | 500 คน   |
| 3. บัณฑิต                               | 500 คน   |
| 4. หมูช่างสลัก                          | 500 คน   |
| 5. ช่างแก้วแหวน                         | 500 คน   |
| 6. พ่อเลี้ยง                            | 500 คน   |
| 7. แม่เลี้ยง                            | 500 คน   |
| 8. หมูหมอโหรา                           | 500 คน   |
| 9. หมอยา                                | 500 คน   |
| 10. ช่างเงิน                            | 500 คน   |

11. ช่างทอง	500 คน
12. ช่างเหล็ก	500 คน
13. ช่างเขียน	500 คน
14. หมูช่างทั้งหลายต่างๆ	500 คน
15. หมูพอเลี้ยงทั้งหลาย	500 คน " 19

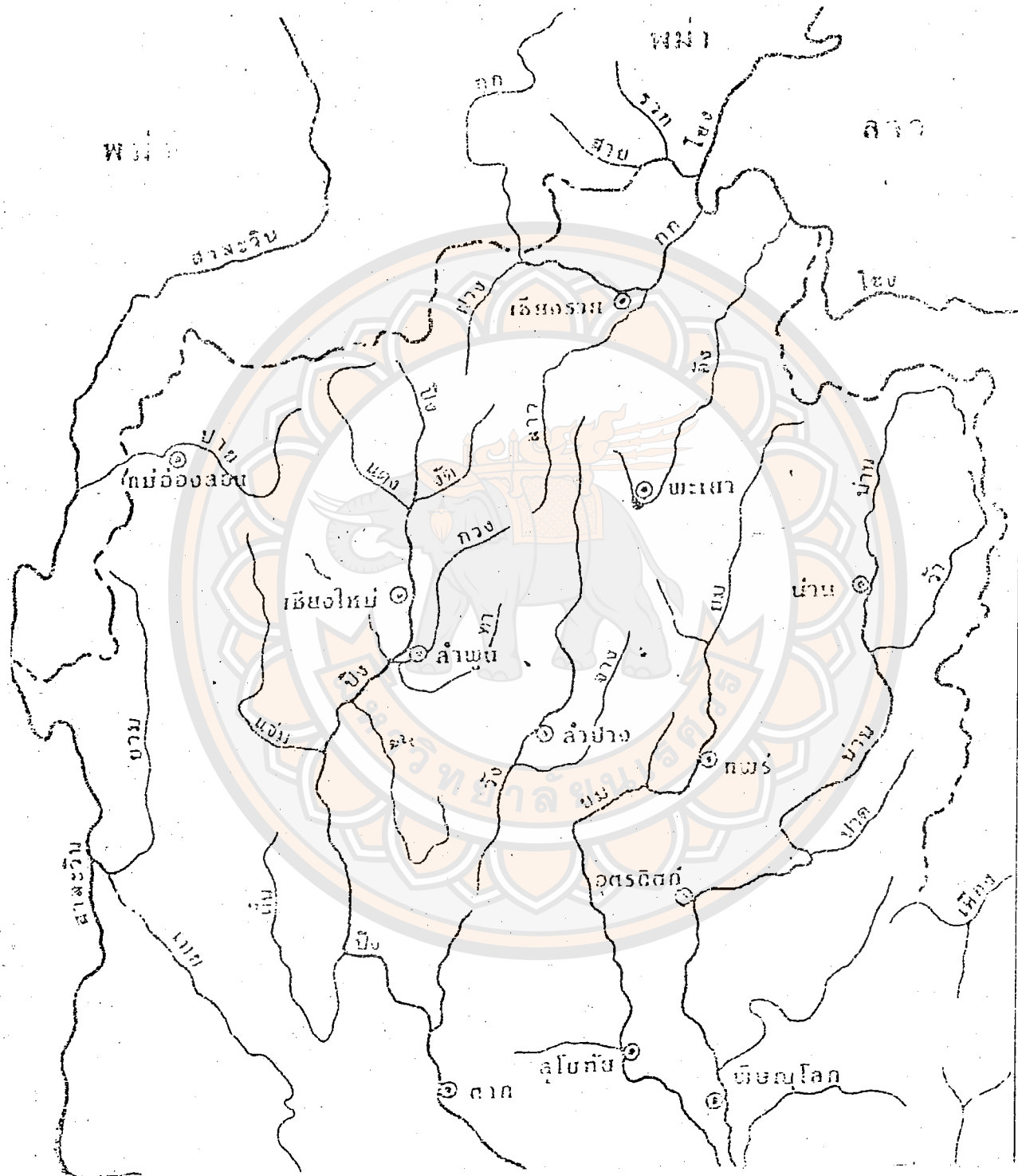
ในการเดินทางครั้งนี้ทรงเดินทางทวนแคว้นน้ำปิงขึ้นสู่หริภุญไชย ใช้เวลาประมาณ 7 เดือน ทำให้เกิดตำนานเกี่ยวกับพระนางตามแคว้นน้ำปิงมากมาย เช่น ผาสามเงา ผาอาบนาง ฯลฯ<sup>20</sup>

ในขณะที่พระนางครองเมืองหริภุญไชยอยู่นั้น พระนางกำลังทรงครรภ์ เมื่อครองราชย์ไม่นาน พระนางก็ประสูติราชโอรสฝาแฝดสององค์ ชื่อ มัทมคยศ และ อนันตยศ เมื่อทั้งสองโอรสเจริญวัยเป็นหนุ่ม พระนางจึงไต่ถามหริภุญไชยให้พระเจ้ามัทมคยศครอง ส่วนพระนางได้สร้างเมืองเขลางค์นครขึ้นที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง แล้วให้พระเจ้าอนันตยศปกครอง พระนางประทับอยู่เมืองเขลางค์นครได้ 6 ปี เกิดประชวรขึ้น จึงเสด็จกลับหริภุญไชยแล้วเสด็จสวรรคตลง ด้วยพระชนมายุได้ 92 พรรษา

<sup>19</sup> ตำนานมูลศาสนา, พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเดช-สนิทวงศ์, 17 ธันวาคม 2518 หน้า 129

<sup>20</sup> ภาควิชาประวัติศาสตร์ วศ. เชียงใหม่, ตำนานไทยศึกษา, หน้า 36

แผนที่ 4 แสดงแม่น้ำสำคัญในเขตลำนานา



ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในเขตลำนานา, หน้า 10 อ้างจาก  
 แผนที่เล่มแสดงทรัพยากรของประเทศไทย กรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2515

หลังจากนั้นราชวงศ์ของพระนางจามเทวี ได้ปกครองเมืองหริภุญไชยเรื่อยมาจนถึงประมาณ พ.ศ. 1330 เมืองหริภุญไชยได้เสียเอกราชแก่พระเจ้ามลิักษะกษัตริย์แล้ว ก็มีกษัตริย์ราชวงศ์อื่นๆ ปกครองสืบมา ในช่วงราว พ.ศ. 1700-1835 เป็นช่วงที่แคว้นหริภุญไชยมีความเจริญรุ่งเรืองมากยาวนานถึง 130 ปี บ้านเมืองมีความสงบ ปราศจากสงคราม โดยมีกษัตริย์ที่สำคัญในสมัยนั้นคือ พระเจ้าอาทิตย์ตราธิ ซึ่งเป็นผู้สร้างพระธาตุหริภุญไชยขึ้น ต่อมาถึงสมัยพระยาธิบาล เมืองหริภุญไชยจึงตกเป็นของล้านนาไทย โดยพ่อขุนเม็งราย

หริภุญไชยนั้นเป็นเมืองที่สำคัญทางการค้าแห่งหนึ่งเลยทีเดียว จะเห็นได้จากการที่พบเวียงโบราณตามที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงหลายแห่ง เช่น เวียงมโน เวียงเกาะ และเวียงท่ากาน ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่เวียงโบราณเหล่านี้จะตั้งในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ การคมนาคมและการค้า การดำรงชีวิตจะอาศัยแม่น้ำเป็นหลัก

## 1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อตั้งล้านนาไทย

การขยายตัวทางการค้าเป็นแรงกระตุ้นในการทำให้เกิดการก่อตั้งล้านนาไทยขึ้น เนื่องจากการที่การค้าได้ขยายตัวมากขึ้น ทำให้เกิดความต้องการขยายอาณาเขตเข้าครอบครองดินแดนที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและเป็นแหล่งการค้า การสร้างเมืองบนเส้นทางกวางตุ้ง-ยูนนานเป็นสิ่งจำเป็น และศูนย์กลางของเมืองจะต้องเป็นแหล่งชุมชนทางการค้าที่สำคัญเพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงกิจการค้ากับเมืองต่างๆ ได้อย่างสะดวก

เห็นได้จากประเทศต่างๆ ในแถบเอเชีย เช่น จีน ที่มีเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญ ทำให้เมืองเหล่านั้นมีการค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น การค้าที่เจริญขึ้นทำให้เมืองท่าที่ติดต่อกับชายฝั่งจีนมั่งคั่งมีผลต่อการก่อตั้งเป็นรัฐใหญ่ เช่น อโยธยาเมืองท่าที่อยู่ใกล้ทะเลต้องการสินค้าจากหัวเมืองตอนในคาบสมุทร เมืองภายในที่ตั้งบนเส้นทางการค้าที่ขยายตัวจึงมีความสำคัญและมั่งคั่งไปด้วยการขยายอำนาจเข้าครอบครองเมืองชุมทางการค้าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเพิ่มพูนอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พญามังรายขยายอำนาจเข้ายึดครองศรีสุทโฆไชย ก็คือ ประเด็นทางเศรษฐกิจ เพราะเมืองศรีสุทโฆไชยตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน และอาศัยแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางผ่านของสินค้า จากเมืองทางตอนบนขึ้นไป เช่น ฝาง ลงสู่เมืองท่าคอนไต เช่น อโยธยา เมืองศรีสุทโฆไชยจึงมีฐานะเป็นชุมทางการค้าที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรสินค้าต่าง ๆ ปราภฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

... เมื่อนั้น ชาวพอกาเมืองศรีสุทโฆไชยไปค้าขายถึงเมืองฝางหลายหนนัก เจ้ามังราย จึงหาพอกามาถามว่า เมืองศรีสุทโฆไชยที่อยู่ไหนยังสมฤทธิหรือบสมฤทธิเป็นอันใด พอกาทั้งหลาย ไหวว่าเมืองศรีสุทโฆไชยที่อยู่ไหนก็สมฤทธิด้วยเขาของมากนัก พอกาทางบกทางมาเที่ยวมาค้า ขู่เมือง ทางซีกก็ถึงเมืองโยธียาก็มาค้าถึง ขู่ทางค้ายขาย ชาวเมืองก็สมฤทธิเป็นที่มากนักแล พระยาเข้าถามแถมว่าพระยาเจ้าเมืองอยู่ยังสมฤทธิด้วยหรือ ช่างมาขาคคนสมทบบ้านเมืองตั้งดูอา พอกาทั้งหลายไหวว่า พระยาเขาในเมืองคู้ชาโพนสมฤทธิด้วย ช่างมาขาคคนมากนัก ควรสนุก บริบูรณ์ด้วยสมบัติขู่เรื่องดีหลีค้าย

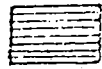
พระยามังรายได้ยินว่าเมืองศรีสุทโฆไชยสมฤทธินัก ลาดบงเกิดโลกจิตมกัใครได้มา เป็นเมืองของตน จึงจกกับค้วยเสนาทั้งหลายว่า เราได้ขาวเมืองศรีสุทโฆไชยสมฤทธิกันนักก็ว่า เมืองเราว่าอันนา ฉันไตจกได้มาเป็นเมืองของเรา... 21

หลังจากพญามังรายทรงยึดศรีสุทโฆไชยได้แล้ว เวลาต่อมาพระองค์สร้างเมืองเชียงใหม่ ขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ก็เพื่อให้เชียงใหม่เป็นชุมทางการค้าเช่นกัน ซึ่งพอสร้างเชียงใหม่ เสร็จ พระองค์ก็ไม่มีความจำเป็นจะไปครองเมืองเชียงราย หรือเมืองฝางอีก ทั้งนี้เพราะเมือง เชียงรายและเมืองฝางนั้นอยู่บริเวณทางตอนบนไม่ใช่ชุมทางการค้า การค้าทางน้ำก็ไม่แพร่หลาย

แผนที่ 5 . ทิวเขาสำคัญ

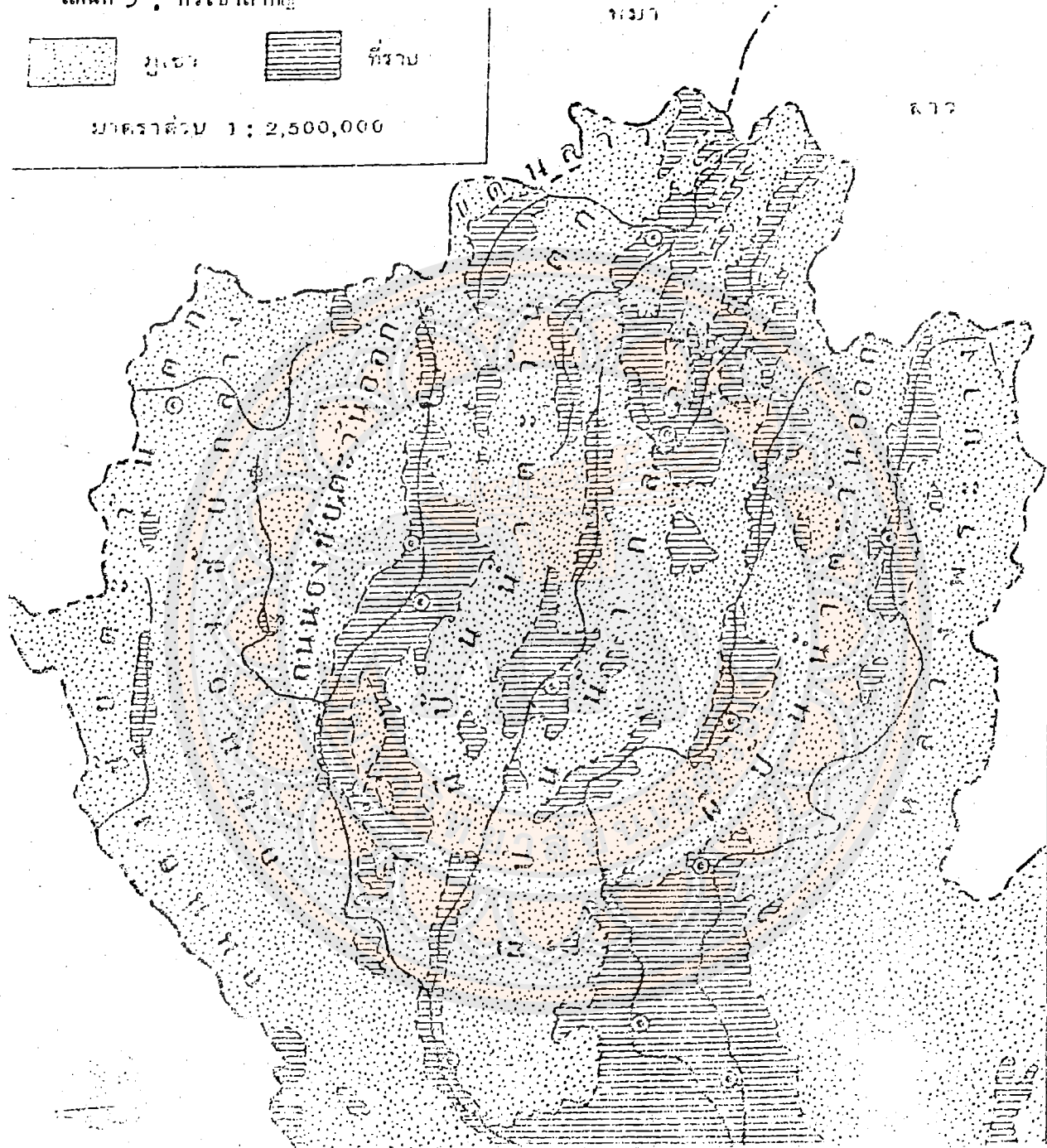


ภูเขา



ที่ราบ

มาตราส่วน 1 : 2,500,000



ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในเขตล้านนา, หน้า 7 อ้างจาก  
แผนที่เล่มแสดงทรัพยากรของประเทศไทย กรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2515  
อักษรานุกรมภูมิศาสตร์และแผนที่ธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี

หรืออาจไม่มีก็ได้ เพราะแม่น้ำในบริเวณนี้เป็นเพียงแม่น้ำสายสั้นๆ ที่ไหลเชี่ยวและไหลลงสู่แม่น้ำโขงซึ่งไม่สะดวกต่อการค้า

เมื่อเขาคบครองเมืองหรือญไฮไซได้แล้ว พญามังรายทรงรวบรวมกลุ่มเมือง "แคว้น" ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน เขากับกลุ่มเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แล้วพญามังรายทรงยกฐานะรัฐของพระองค์ ซึ่งมีขนาดใหญ่ขึ้นเป็น "อาณาจักร" การกำเนิดอาณาจักรล้านนาจึงเป็นผลสำคัญมาจากการขยายตัวทางการค้า อาณาจักรล้านนาจึงมีฐานะเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองภายในคาบสมุทรที่เชื่อมโยงสินค้าระหว่างเมืองทางตอนบนขึ้นไป กับเมืองท่าตอนล่าง

เมืองเชียงใหม่ซึ่งสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1839 มีฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาสืบมาถึง พ.ศ. 2101 เชียงใหม่จึงเสียเอกราชแก่พม่า <sup>22</sup>

### 1.3 การก่อตั้งล้านนาไทย

พญามังรายผู้ก่อตั้งล้านนาไทย ประสูติที่เมืองเงินยาง ประมาณ พ.ศ. 1782 สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ลาวจิงกราช ทรงเป็นโอรสของพญาลาวเมงและพระนางอวมังจอมเมือง (นางเทพคำชาย) ธิดาหัวหน้าเผ่าชายเมืองเชียงรุ่ง พญามังรายครองเมืองเงินยางใน พ.ศ. 1804 นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาวที่มีอำนาจอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกเป็นเวลานาน พระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ของพญามังราย คือการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา เพราะพระองค์ได้ทรงใช้เวลาเกือบตลอดรัชกาลในการรวบรวมหัวเมืองใหญ่น้อยเข้ามาไว้ที่ศูนย์กลางเดียวกัน และทรงสร้างความแข็งแกร่งแก่ล้านนาไทยด้วย ทรงสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1855 มีพระชนมายุ 72 ปี อยู่ในสมัยพ่อขุนบานเมือง กษัตริย์สุโขทัย พ.ศ. 1821 และพ่อขุนรามคำแหง

<sup>22</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, อ.ศ., หน้า 26

ตั้งแต่ พ.ศ. 1821 จนถึงก่อน พ.ศ. 1873 นั้นก็คืออยู่ในสมัยเดียวกันกับสุโขทัยนั่นเอง <sup>23</sup>

การตั้งลานนาไทยของพญามังรายนั้นหมายถึง การรวมแคว้นโยนกับเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ซึ่งหมายถึงอาณาจักรหริภุญไชย ซึ่งขณะปกครองโดยพระยา ยีบาและเมืองของพวกลัวะ ซึ่งตั้งเมืองอยู่บริเวณเชิงคอยสุเทพ เมื่อพญามังรายรวบรวมเมือง ต่างๆ ได้ก็ตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นศูนย์กลาง เชียงใหม่ตั้งอยู่ในเขตเชิงคอยสุเทพ ซึ่งเป็น ท่ออยู่ของพวกลัวะ การตั้งเชียงใหม่ก็หมายถึงการประกาศพระราชอำนาจของพญามังราย เหมือนดินแดนต่างๆ ในเขตนี้ หลักฐานที่ระบุถึงราชกั้แตกต่างก็บางกั้เช่น พ.ศ. 1839 บางกั้ว่าเป็น พ.ศ. 1840 แคว้นลานนาไทยก็ได้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นในทศวรรษที่ 1830 เป็น ต้นมา <sup>24</sup>

ปัจจัยที่ช่วยใ้พญามังรายประสบผลสำเร็จในการรวบรวมชุมชนต่างๆ กอตั้งเป็น อาณาจักร ก็คือ การอ้างถึงการสืบเชื้อสายโดยชอบธรรมจากลจจิงกราช โดยกล่าววา พระองค์เป็นผู้เดียวที่ไ้รับขานพหุททาภิเศก และครอบครั้ว "เครื่องราชาภิเศก" ซึ่งเป็นของ ที่สืบมาจากลจจิงกราช <sup>25</sup> การอ้างความสัมพันธ์กับเมืองเชียงรุ่งในฐานะหลานตาของเจ้าเมือง เชียงรุ่ง \* การเป็นพันธมิตรกับพระยงำเมืองแพ่งภูกามยาวและยังทรงเป็นพันธมิตรที่ดักกับ พวกลัวะที่ตั้งอยู่ในบริเวณเชิงคอยสุเทพ คือเมืองเชษฐบุรี (เวียงเจ็ดควัด เมืองนเนบุรี เวียง ส่วนคอก) เพราะพบว่าพวกลัวะไมพพอใจที่ถูกชนต่างถิ่น คือ พระนางจามเทวีเข้าแทรกแซง

<sup>23</sup> นิคม มุสิกคามะ, ล.ค., หน้า 538-539

<sup>24</sup> ควน ลีเซียง และอุษณัย์ คงไชย, ประวัติศาสตร์ลานนาไทย สมัยราชวงศ์ มังรายจากเอกสารจีน, หน้า 19

<sup>25</sup> กรมศิลปากร, คำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 9

\* การอ้างความสัมพันธ์กับเจ้าเมืองเชียงรุ่ง หมายถึงการอ้างความสัมพันธ์กับจีนด้วย ทั้งนี้เพราะเชียงรุ่งในเวลานั้น ตกอยู่ภายใต้อำนาจของจีน



คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

จึงทำให้เกิดสงครามระหว่างขุนหลวงวิลังค์กับพระนางจามเทวีขึ้น แต่พวกลัวะก็ต้องพ่ายแพ้ ทำให้เกิดการกระจัดกระจายแตกแยกของพวกลัวะ เป็นไปใต้กลุ่มพวกลัวะที่รวมตัวกันได้ใหม่ ตรงบริเวณเชิงคอกยสุเทพจะเข้าช่วยเหลือพญามังรายที่เมืองหริภุญไชยด้วย<sup>26</sup> อีกประการหนึ่งคงจะทรงหวังเกรงว่าพวกมองโกลจะแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในเมืองลาวและเมืองใกล้เคียง จนอาจต้องตกเป็นเมืองขึ้นของจีน เพราะช่วงนั้นมองโกลกำลังจะยึดยูนนานพม่าและตั้งเกี้ยว พญามังรายจึงทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้น เช่น เชียงรายในปี พ.ศ.1805 เป็นเมืองหลวงใหม่ของพระองค์<sup>27</sup> และในช่วงทศวรรษที่ 1830 ก็ได้เชิญพญารามคำแหงและพระยาจำเมืองผู้ครองเมืองพะเยาให้เข้ามาช่วยรบในการสร้างเมืองเชียงใหม่ เพื่อต้องการให้กษัตริย์จากอาณาจักรสำคัญใกล้เคียงรับรองการตั้งเมืองเชียงใหม่ และเป็นการประกาศอิทธิธรรมของล้านนาไทยด้วย<sup>28</sup>

1.3.1 การรวบรวมหัวเมืองในแคว้นโยน

ล้านนาไทยเมื่อสมัยนั้นกว่าปีมาแล้วนั้น ก็ได้มีพวกไทยที่อพยพมาจากทางตอนใต้ของจีนได้เริ่มก่อสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย ระยะเวลา ก็จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ ปกครองกันเองทำนองนายบ้านปกครองลูกบ้าน และอยู่ใต้อำนาจของพวกขอมคำหรือไม่ว่าพวกมีลัวะ (ลัวะ) ต่อเมื่อคนไทยมีจำนวนมากขึ้นส่วมวรรตบั้นะพวกพื้นเมืองตั้งกล่าวได้ ก็ตั้งเป็นบ้านเมืองมีกษัตริย์ปกครอง แต่ละเมืองก็จะปกครองตัวเองเป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร การขยายอาณาเขตก็ทำได้โดย

1. ส่งกองทัพไปโจมตีแคว้นอื่น เพื่อขยายอาณาเขต

<sup>26</sup> สงวน ไชยสิทธิ์, "ตำนานนางจามเทวี", ในประชุมตำนานล้านนาไทย, หน้า 23-27

<sup>27</sup> สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, ล.ค., หน้า 13

<sup>28</sup> ต่วน ลีเซ็ง และอุษณีย์ คงไชย, ลค., หน้า 19-20

2. พระเจ้าแผ่นดินส่งโอรสแยกย้ายกันไปสร้างเมืองใหม่และขึ้นตรงต่อเมืองแม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร

3. โดยการสมรสระหว่างลูกของเจ้าเมือง

ในล้านนาไทยก็คงสภาพเช่นนี้เรื่อย ๆ มาเพราะเหตุว่าลักษณะที่ตั้งของเมืองต่างๆ ในแถบนี้อยู่ในลักษณะโดดเดี่ยว มีภูเขาถ้ำน้อยอยู่แต่ละเมือง การคมนาคมไม่สะดวก จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพญามังรายจึงสามารถรวบรวมล้านนาไทยเป็นปึกแผ่นได้สำเร็จ<sup>29</sup>

พญามังรายทรงเริ่มต้นจากการรวบรวมเมืองเล็กเมืองน้อยที่อยู่ใกล้กับเมืองเงินยางไว้ในอำนาจ นับแต่ปีแรกที่พญามังรายครองราชย์ เนื่องจากเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกซึ่งเคยอยู่รวมกันกลับแตกแยกกัน มีการแข่งขันไพร่และรุกรานกันเสมอ สร้างความเดือดร้อนแก่พลเมือง ดังนั้นพระองค์จึงทรงรวบรวมเมืองต่างๆ ไว้ในอำนาจของเมืองเงินยาง

จากการขยายอาณาเขตรวบรวมรัฐนครใหญ่น้อยเข้าอยู่ภายใต้การปกครองของล้านนาไทยแล้ว พงศาวดารโยนกได้กล่าวต่อว่า พอขุนเม็งรายได้แผ่อาณาเขตไปทางคานตะวันตกของล้านนาไทย ได้เมืองหงสาวดีกับเมืองพุกามไว้ในอำนาจด้วย ในการนี้ก็ยังได้ช้างทองคำ ช้างทองเหลือง ทองแดง ช้างเหล็ก และอื่นๆ มาฝึกหัดงานช้างในล้านนาไทยอีกด้วย<sup>30</sup>

<sup>29</sup> ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว., ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา, หน้า 67

<sup>30</sup> นิคม มุสิกคามะ, ล.ค., หน้า 535-536

### 1.3.2 การผนวกอาณาจักรศรีอยุธยา

การผนวกอาณาจักรศรีอยุธยาของพญามังรายนั้นมีสาเหตุมาจากการต้องการทำลายศูนย์กลางเก่าและสร้างศูนย์กลางใหม่ขึ้นมาแทน ที่สำคัญแคว้นศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจการค้าที่สำคัญของหัวเมืองฝ่ายใต้ในที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนบน "เมืองศรีอยุธยา... ก็สมฤทธิ์ด้วยเขาของมากนัก หอค้าทางบกทางน้ำเที่ยวมาค้าสู่เมือง ทางค้าก็ถึงเมืองโยธียาก็มาค้าถึง ยุ่ทางค้าขาย ชาวเมืองว่าสมฤทธิ์ เป็นดีมากนักแล"<sup>31</sup> รายได้จากการค้าของศรีอยุธยาคงจะมีมากจนเป็นสาเหตุที่พญาเม็งรายอ้างถึงเพื่อจะผนวกศรีอยุธยาเข้ากับแคว้นโยน

จากการที่ศรีอยุธยาเป็นเมืองที่เข้มแข็งมาก การที่จะยกทัพไปโจมตีเพื่อยึดเมืองเลยนั้น เป็นไปได้อย่างยากมาก การยึดครองแคว้นศรีอยุธยาของพญามังรายจึงเป็นเรื่องใหญ่ต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม การสร้างเมืองฝางในปี พ.ศ. 1816 นับเป็นจุดเริ่มต้นของแผนการยึดศรีอยุธยา เมืองฝางติดต่อกับเขตแดนด้านเหนือของแคว้นศรีอยุธยา วัตถุประสงค์ของการสร้างเมืองฝาง ก็เพื่อที่จะใช้เป็นฐานที่มั่นในการขยายอำนาจเข้าสู่ศรีอยุธยา ที่ตั้งของเมืองฝางเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมต่อการขยายอำนาจลงมา เพราะมีเส้นทางสะดวกในการติดต่อทั้งศรีอยุธยากับเชียงใหม่\*

นโยบายต่อมาคือ การใช้ "ไส้ศึก" โดยให้อายฟ้าทหารของพระองค์เข้าไปเป็นไส้ศึก ใช้เวลาเกือบ 7 ปี เหตุที่พระยายมมาทรงรับอายุฟ้าเอาไว้เป็นข้าราชการ

<sup>31</sup> กรมศิลป์ากร, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 10

\* การคมนาคมระหว่างฝางกับศรีอยุธยา ส่วนหนึ่งคงอาศัยเดินทางเลียบล้ามแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญ ส่วนการคมนาคมระหว่างฝางและเชียงใหม่ใช้วิธีล่องลำน้ำกก

ในตำแหน่งที่ค่อนข้างสำคัญคือ ผู้ทำหน้าที่เก็บส่วยเข้าพระคลัง อาจเป็นเพราะว่าอายุฟ้า เป็นบุคคลผู้รู้สถานการณ์ต่างประเทศ เป็นบุคคลหรือไม่ว่าเมืองขึ้นก็ จัดได้ว่าเป็นไพร่ที่หายาก พวกเขาผลิตสูงสุดให้เนรเทศแทนการประหารชีวิต ดังนั้นพระยาธิบดีจึงยอมรับความเป็นผู้รู้ของอายุฟ้าโดยง่าย ไม่ฟังคำคัดค้านของเหล่าขุนนางของตัวเอง ทำให้เกิดการขัดแย้งขึ้น ต่อมาอายุฟ้าทำหน้าที่เกณฑ์ผู้คนมาทำเหมืองฝายอันเป็นระบบชลประทานหลักของอาณาจักร อายุฟ้าจึงได้ดำเนินการหลายวิธี เช่น เกณฑ์แรงงานอย่างหนักในการไปขุดเหมืองชลประทานที่เรียกว่าเหมืองอายุฟ้า หรือเหมืองแข็ง เกณฑ์ประชาชนตัดไม้ลากไม้ในดงขุน มาทำค้ำที่ประทับของพระยาธิบดี ทำให้ไรนาของประชาชนได้รับความเสียหายมาก นอกจากนี้ อายุฟายังได้กราบทูลให้พระยาธิบดีห้ามประชาชนเขามารองทุกข์กับภษัตริย์โดยตรง ดังเช่นเคย แต่ให้มารองทุกข์กับอายุฟ้า อายุฟ้าก็ตัดสินใจอย่างไม่ถูกทำนองคลองธรรม ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนมาก อายุฟ้าก็บอกว่าทุกอย่างที่ตนทำไปนั้นมาจากคำบัญชาของพระยาธิบดีทั้งสิ้น ทำให้ประชาชนไม่ชอบพระยาธิบดี เมื่อมีศึกมาประชิดประชาชนจึงไม่กระตือรือร้นจะช่วยรบกับสุปถุกรอง ดังนั้นในที่สุดพระยาเมืองรายจึงยึดทริภุชไชยไว้ในอำนาจได้สำเร็จ เมื่อ พ.ศ. 1824 (ในตำนานนั้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่าเป็น พ.ศ. 1824 แต่ในชินกาลมาลีปกรณ์ระบุเป็น พ.ศ. 1825 ซึ่งน่าจะถูกต้องกว่า เพราะเกิดขึ้นหลังการทำสัญญามิตรภาพ (พ.ศ. 1830) ระหว่างพญามังราย พญาจําเมือง และพญาขุนรามคำแหง) และในเวลาต่อมาพญาเมืองรายก็ได้ตีเมืองเขลางค์ (ลำปาง) ได้ แคว้นทริภุชไชยจึงถูกผนวกเข้ากับแคว้นโยน การรวมตัวของ 2 แคว้นใหญ่ดังกล่าวจึงทำให้ล้านนาไทยเป็นที่รู้จักทั่วไป สรุปได้ว่า หนะนั้นภาคเหนือของประเทศไทยมีอาณาจักรใหญ่ ๆ อยู่ 3 อาณาจักรด้วยกัน คือ ล้านนาไทย พะเยา และสุโขทัย

แผนที่ 6 ท่าเลที่ตั้งเมืองเชียงใหม่



ที่มา : นवलศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในเขตล้านนา, หน้า 50

### 1.3.3 การสร้างเมืองเชียงใหม่

หลังจากที่พญามังรายทรงยึดลำพูนได้แล้วนั้น พระองค์ได้ทรงประทับอยู่ที่หริภุญไชยได้เพียง 2 ปี ก็จึงทรงมอบให้อ้ายฟ้าครองหริภุญไชย แล้วหลังจากนั้นพระองค์ได้มาสร้างเวียงกุมกามขึ้นติดกับลำน้ำปิงห่างจากหริภุญไชย 25 กิโลเมตร<sup>32</sup>

จากการที่ดินแดนของอาณาจักรเชียงใหม่ได้ขยายออกมามากจนถึงหริภุญไชยนั้น ทำให้เชียงใหม่ไม่เหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรพญามังรายจึงทรงมีดำริที่จะสร้างเมืองใหม่ โดยทรงปรึกษาพระสหายทั้งสองพระองค์ คือ พอขุนรามคำแหง และพระขางำเมือง ในการเลือกทำเลที่ตั้ง แล้วจึงได้ตกลงใจเอาบริเวณตำบลขามแหม เชียงคอยสุเทพ โปรงคโหล่งมือขุดคูเมืองและสร้างราชมณเฑียร เมื่อวันที่พฤหัสบดีเดือนแปด ปีวอก พุทธศักราช 1839 สร้างอยู่ประมาณ 4 เดือน เมื่อเสร็จแล้วจึงขนานนามราชธานีใหม่ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่"<sup>33</sup>

เมืองเชียงใหม่จึงกลายเป็นศูนย์กลางของล้านนาไทย แทนเมืองเชียงรายได้ เพราะมีชัยภูมิที่เหมาะสม ดังนี้

ประการแรก เชียงใหม่ตั้งอยู่กลางระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง จึงเป็นที่ที่สามารถควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับแคว้นโยนและแคว้นพินัก (เป็นชื่อเรียกกลุ่มเมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง)<sup>34</sup>

<sup>32</sup> ศวัน ธีเชิง และอู๋ฉี๋ย กงไชย, ประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยราชวงศ์มังราย จากเอกสารจีน, หน้า 79

<sup>33</sup> นิคม มุสิกคามะ, ล.ต. หน้า 535

<sup>34</sup> กรมศิลปากร, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 102

ประการที่สอง ที่ตั้งของเชียงใหม่เหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางทางการค้า เพราะสามารถใช้แม่น้ำปิงในการติดต่อค้าขายกับหัวเมืองตอนใต้ได้อย่างสะดวก และยังสามารถติดต่อค้าขายกับเมืองตอนบน เช่น เชียงแสน ญวนนาน เชียงใหม่จึงเป็นชุมทางค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง รายได้จากการค้าเป็นรายได้สำคัญของเชียงใหม่

ประการที่สาม ความอุดมสมบูรณ์ของที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง โดยเฉพาะบริเวณที่ตั้งเชียงใหม่จะเป็นที่ราบขนาดใหญ่ที่ติดต่อกันไปถึงลำพูน นับเป็นที่ราบผืนใหญ่ที่สุดในอาณาจักรล้านนา จึงมีความเหมาะสมต่อการตั้งชุมชนขนาดใหญ่ที่มีอาชีพเกษตรกรรม

ประการสุดท้าย บริเวณที่ตั้งของตัวเมืองเชียงใหม่ซึ่งอยู่ระหว่างเชิงคอยสุเทพกับแม่น้ำปิง มีความเหมาะสมเพราะพื้นที่ลาดเขาจากตะวันตกมาตะวันออก สายน้ำจากคอยสุเทพจะไหลมาหล่อเลี้ยงตัวเมืองเชียงใหม่ตลอดเวลา และทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองมีหนองน้ำใหญ่เป็นแหล่งน้ำสำคัญ เมืองเชียงใหม่จึงมีน้ำอุดมสมบูรณ์<sup>35</sup>

เมืองเชียงใหม่ซึ่งสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1839 จึงมีฐานะเป็นศูนย์กลางของล้านนาไทยสืบมาจนถึง พ.ศ. 2101 เชียงใหม่จึงเสียเอกราชแก่พม่า

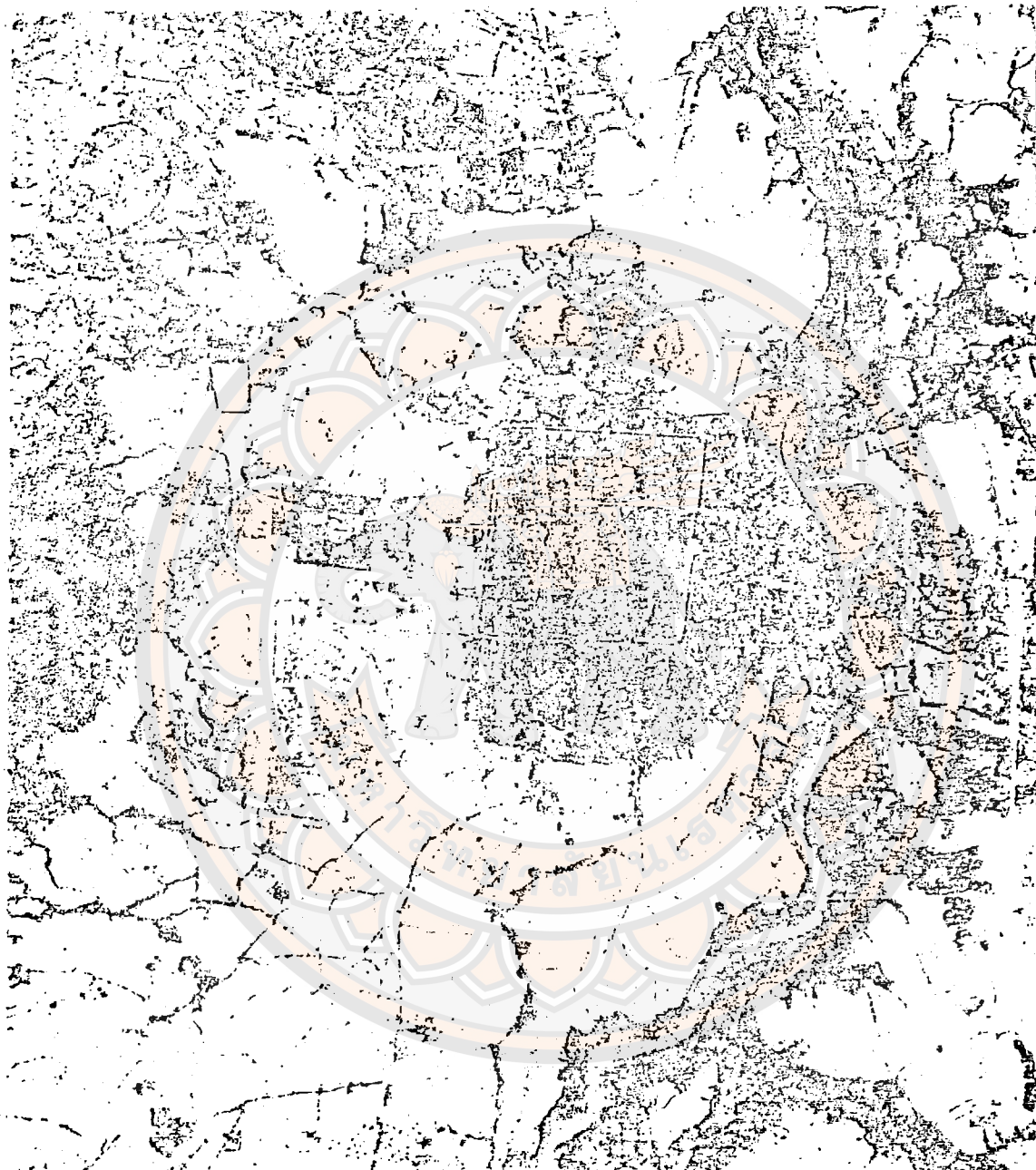
#### 1.4 ความเจริญรุ่งเรืองของล้านนาไทย

ล้านนาไทยในช่วงแรก ๆ นั้น พญามังรายได้ทรงวางรากฐานความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ล้านนาไว้มาก โดยมีขอบเขตอำนาจหลังจากพระองค์สวรรคตนั้น ก็มีทางทิศเหนืออยู่ระหว่างแม่สายกับเชียงรุ่ง ทิศตะวันออกถึงแม่น้ำโขง ทางทิศใต้อยู่ระหว่างลำปางกับอุตรดิตถ์จนถึงตาก และทิศตะวันตกระหว่างเชียงใหม่กับแม่น้ำสาละวิน<sup>36</sup> ซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นที่ดีของล้านนา ได้อิทธิพลพญามังรายทรงเป็นผู้เริ่มสร้างแผ่นดินล้านนา

<sup>35</sup> สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, ล.ค. หน้า 22-23

<sup>36</sup> สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, ล.ค. หน้า 14

ภาพถ่ายที่ 7 แสดงเมืองเชียงใหม่ เวียงสวนดอก และเวียงเจ็ดลิน



ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในล้านนา, หน้า 29

ในการปกครองประเทศของพญามังรายนั้น พระองค์ทรงใช้กฎหมายที่เรียกกันว่า "มังรายศาสตร์" ซึ่งเข้าใจว่าอาจจะได้อิทธิพลมาจากกฎหมายของมอญที่ศรีวิชัย ในกฎหมายมังรายศาสตร์นั้น เป็นกฎหมายที่ใช้เป็นแนวทางหรือข้อแนะนำในการบริหารราชการที่เกิดขึ้นกับชีวิตของประชาชน มีรากฐานมาจากคำสั่งตัดสินของกษัตริย์องค์ก่อน ๆ ซึ่งกษัตริย์สมัยต่อมาก็ต้องถือเป็นหลักในการพิจารณาคดี

ล้านนาไทยมีความเจริญมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยที่ความเจริญสูงสุดจะอยู่ในสมัยของพญาติโลกราช ในสมัยนี้สามารถยึดเมืองแพะ น่าน ได้สำเร็จ มีการขยายอำนาจลงสู่ทางใต้ ทรงทำสงครามกับอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ<sup>37</sup> ซึ่งเป็นสงครามที่ยืดเยื้อ นอกจากนี้ในสมัยพระองค์ พุทธศาสนามีความเจริญมาก เพราะพระองค์ทรงเลื่อมใสและทำนุบำรุงพุทธศาสนา ทรงสนับสนุนลัทธิลังกาวงใหม่ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาบาลีและการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง พญาติโลกราช ทรงสร้างวัดขึ้นหลายวัด เช่น วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) วัดราชฆนเทียร เป็นต้น ซึ่งการสร้างวัดก็เป็นส่วนหนึ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่าล้านนาไทยสมัยนี้มีการค้า การเศรษฐกิจที่คึกคัก

ล้านนาไทยเริ่มเสื่อมลงหลังจากที่พญาแก้วสวรรคต กษัตริย์องค์หลัง ๆ ที่สืบต่อพญาติโลกราชมีความอ่อนแอ ทำให้ผู้ครองเมืองต่าง ๆ คิดแต่จะหาประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น มีความอิจฉาริษยา แกร่งแข็งซึ่งตั้งเด่นกัน ทำให้เกิดการแตกแยกขึ้น โดยเฉพาะในสมัยท้าวเมกุ กษัตริย์ล้านนา องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์มังรายก่อนที่ละตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า บ้านเมืองอ่อนแอมากที่สุด ดังนั้นเมื่อบุเรงนองยกทัพมารบเชียงใหม่ จึงใช้เวลาเพียง 3 วัน ก็ยึดได้ใน พ.ศ. 2101<sup>38</sup> หลังจากที่ถูกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นเวลานานกว่า 200 ปี แล้วนั้น ล้านนาไทยก็สามารถที่จะยึดเมืองคืนได้อีกครั้งหนึ่ง จนภายหลังที่มีเรื่องราวกับอังกฤษเรื่องป่าไม้แล้วนั้น ล้านนาไทยจึงถูกรวมกับรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 5

37 สวัสดิ์ อ่องสกุล, ล.ค. หน้า 33

38 ล.ค. หน้า 39

## 1.5 ประวัติเมืองในเขตลันนาไทย

### 1.5.1 เชียงราย

เชียงรายเป็นเมืองในกลุ่มแคว้นโยนในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก สร้างในปี พ.ศ. 1805 เป็นเมืองศูนย์กลางที่พระยามังรายสร้างขึ้นหลังจากที่ทรงรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ไว้ได้แล้ว พระองค์ทรงคิดที่จะรวบรวมหัวเมืองทางใต้ต่อไป จึงเสด็จมาตั้งมั่นที่เมืองลาวภูเต่า ทรงที่มีชื่อว่าตำบลเตารอย ในระยะนี้เองช่างมงคลของพระองค์ได้พลัดหายลงมาทางใต้ พ่อขุนมังรายจึงเสด็จตามรอยช่างมงคลเรื่อยมา จนถึงคอยจอมทองริมแม่น้ำกก ทรงเห็นวารีบริเวณนี้เป็นชัยภูมิอันดียิ่ง จึงทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้น โดยยกกำแพงเมืองโอบล้อมคอยจอมทองไว้ภายใน เมืองใหม่นี้พ่อขุนมังราย ทรงขนานนามว่า เมืองเชียงราย จากนิมิตที่พระองค์ทรงตามช่างมงคลมาถึงที่นี่ แต่ต่อมาเพี้ยนเป็นเชียงราย

อาจกล่าวได้ว่า เชียงรายมีฐานะเป็นเมืองที่พ่อขุนมังรายสร้างขึ้นเมื่อเป็นฐานอำนาจของพระองค์ในการขยายอำนาจเพื่อสร้างลันนาไทยในเวลาต่อมา นั่นเอง จากเมืองเชียงรายพระองค์ได้สร้างเมืองต่อมาอีกหลายเมือง เช่น เมืองฝาง เมืองกุมภกาม และเมืองเชียงใหม่ การสร้างเมืองเชียงใหม่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงทางตอนบน ทำให้เมืองเชียงรายหมดความสำคัญลงไปเมื่อเทียบกับเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในฐานะศูนย์กลางของลันนาไทย ความสำคัญมาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ พ่อขุนมังรายได้ย้ายมาประทับที่เชียงใหม่และโปรดให้พระยาไชยสงครามพระราชโอรสของพระองค์ปกครองที่เมืองเชียงราย

เชียงรายกลับมามีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของลันนาไทยอีกครั้งในสมัยพระยาไชยสงคราม เมื่อพระองค์ครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาแล้วย้ายที่ประทับของกษัตริย์ลันนาไทยมาอยู่ที่เชียงราย แล้วโปรดให้พระยาแสนภู พระราชโอรสปกครองที่เชียงใหม่



พอหลังจากรัชสมัยพระยาไชยสงคราม เมืองเชียงรายก็หมดความสำคัญ ในฐานะศูนย์กลางของล้านนาไทยอีกครั้งหนึ่ง พระยาคำฝูและพระยาแสนภู ย้ายศูนย์กลางไปที่เชียงใหม่ และในสมัยพระยาผดุง ศูนย์กลางของอาณาจักรได้ย้ายกลับไปอยู่ที่เชียงใหม่ ตามเดิม และไม่มีการย้ายศูนย์กลางอีกเลย

### 1.5.2 เชียงแสน

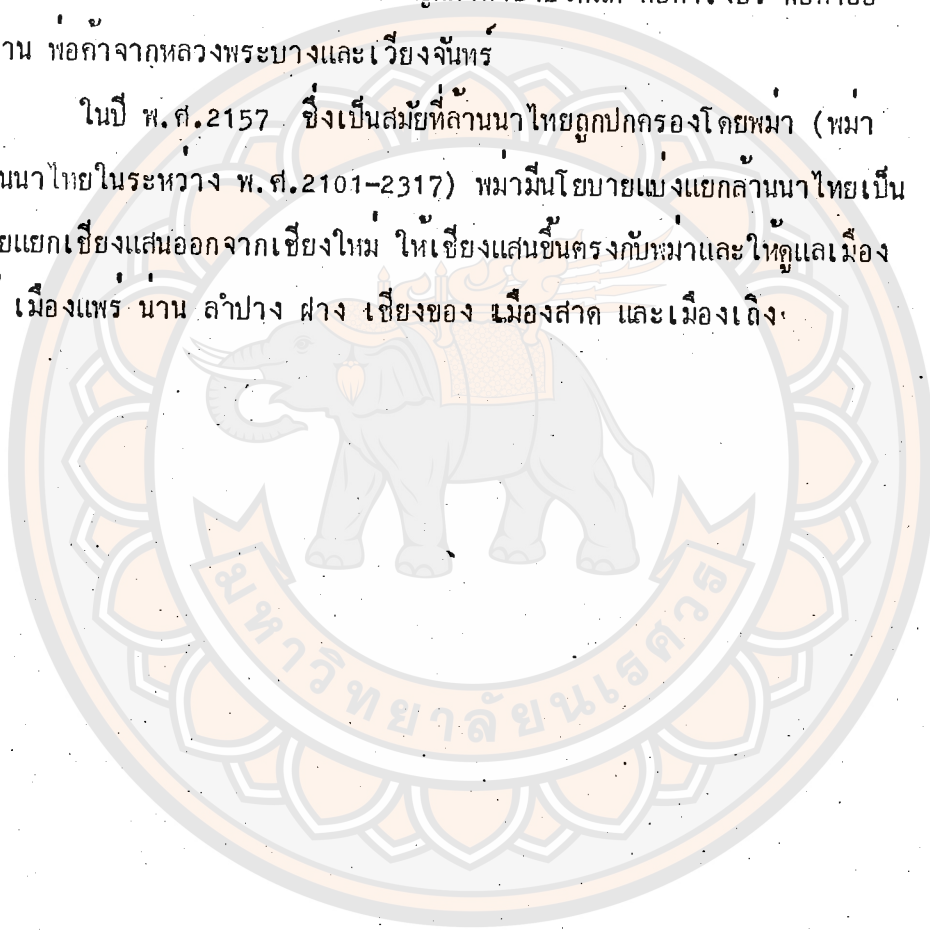
เชียงแสนเป็นเมืองที่พระเจ้าแสนภูสร้างขึ้นในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ในปี พ.ศ. 1871 ในบริเวณเมืองเก่าที่เคยมีความเจริญในสมัยลพบุรี ในสมัยล้านนา เรียกบริเวณนี้ว่า เมืองร้อย

เมื่อพระเจ้าแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนเสร็จแล้วพระองค์ก็เสด็จประทับ ณ เมืองนี้แล้วโปรดให้พระยาคำฝู พระราชโอรสปกครองที่เมืองเชียงใหม่จากการที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ที่เชียงแสนนี้เองทำให้ล้านนาไทยในสมัยนี้มีศูนย์กลางทางการเมืองที่มีความสำคัญ 2 แห่งคือ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ที่เชียงแสน ซึ่งเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงที่เชียงใหม่ เป็นที่ประทับของพระราชโอรส

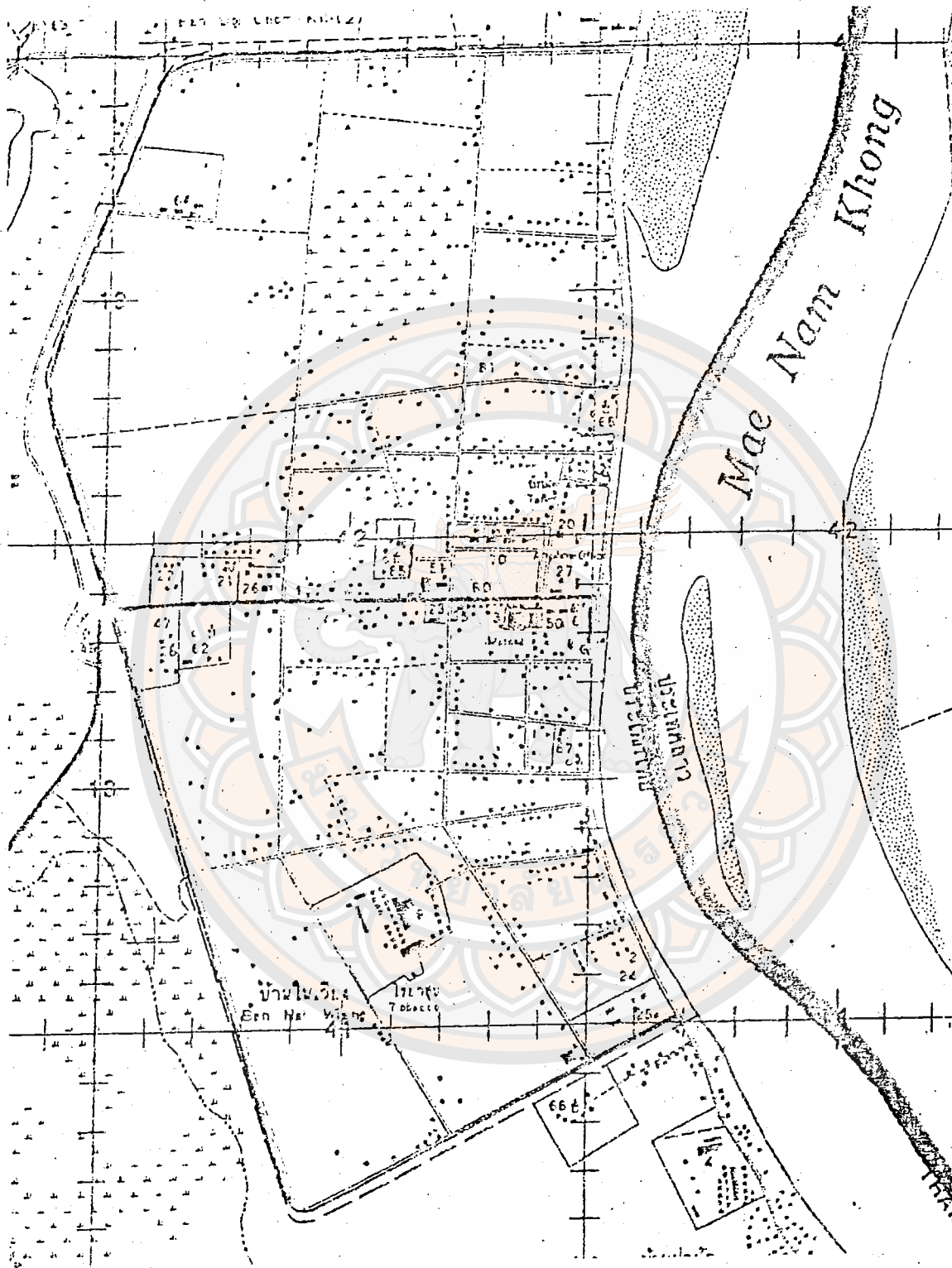
การสร้างเมืองเชียงแสนโดยมีเขตแดนติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขงและใช้แม่น้ำโขงเป็นคูเมืองธรรมชาติทางฝั่งตะวันออกนั้น คงจะมีสาเหตุมาจากความต้องการที่จะสร้างเมืองหน้าด่านในเขตทางตอนบนเพื่อป้องกันการรุกรานจากชาติที่มาจากทางตอนบนที่จะยกทัพเข้ามา เช่น หัวเมืองเจี้ยว พวกฮ่อ และพวกแคว ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งสามกลุ่มนี้เป็นศัตรูที่สำคัญของเมืองต่าง ๆ กอปรตั้งล้านนาไทย และมีสร้างล้านนาไทยแล้วพวกนี้ยังได้ยกทัพเข้ามาโจมตีหัวเมืองทางตอนบนของล้านนาไทยอยู่เสมอ โดยเฉพาะกลุ่มหัวเมืองเจี้ยว ฉะนั้นพระเจ้าแสนภูจึงสร้างเมืองเชียงแสนจะคอยควบคุมการรุกรานของศัตรูทางตอนบนแล้ว ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือคงจะเป็นเมืองที่คอยควบคุมเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกอีกด้วย

ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ อาจกล่าวได้ว่าเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการค้าของล้านนาไทยในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และคอยรับสินค้าจากทางเขตตอนบน เพื่อส่งมาขายต่อยังเชียงใหม่ โดยมีพ่อค้าจากทางฝั่งตะวันออกของฝั่งแม่น้ำโขงนำสินค้าเข้ามาแลกเปลี่ยนและซื้อขายกันที่เชียงใหม่ สินค้าเหล่านั้นจะถูกส่งต่อมาที่เชียงใหม่เพื่อส่งต่อไปยังเมืองท่าทางตอนใต้คือทวาย พม่าที่สำคัญที่มาจากชายไตแก่ พม่าเงี้ยว พม่าฮ่อ พม่าจากป่าน พม่าจากหลวงพระบางและเวียงจันทน์

ในปี พ.ศ. 2157 ซึ่งเป็นสมัยที่ล้านนาไทยถูกปกครองโดยพม่า (พม่าปกครองล้านนาไทยในระหว่าง พ.ศ. 2101-2317) พม่ามีนโยบายแบ่งแยกล้านนาไทยเป็น 2 ส่วน โดยแยกเชียงใหม่ออกจากเชียงใหม่ ให้เชียงใหม่ขึ้นตรงกับพม่าและให้ดูแลเมืองต่างๆ ดังนี้ เมืองแพร่ น่าน ลำปาง ผาง เชียงของ เมืองสาค และเมืองเทิง



แผนที่ 9 : ตัวเมืองเชียงใหม่



ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณในเขตล้านนา, หน้า 23

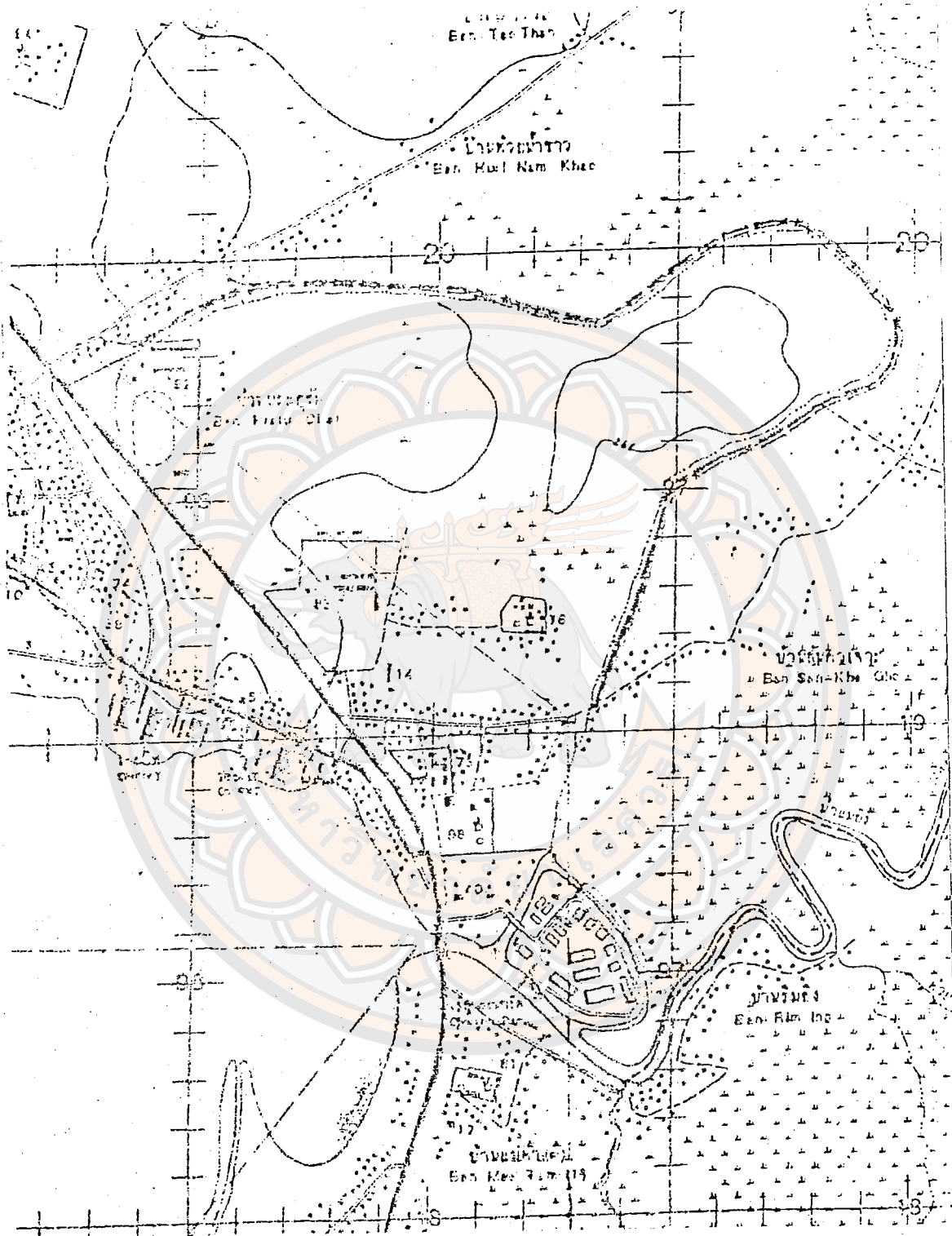
### 1.5.3 พะเยา

เมืองพะเยาตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาภูกามยาว ดังนั้นพะเยาจึงมีชื่อเรียกตามตำนานว่าภูกามยาว ในบริเวณมีแม่น้ำสำคัญคือแม่น้ำอิง ซึ่งไหลมาจากทางทิศเหนือฝากตะวันตกของภูกามยาว เมื่อมาถึงที่ตั้งตัวจังหวัดพะเยาจะเป็นที่ลุ่มต่ำ เวลาหน้าน้ำจะขังเต็มเป็นหนองกว้างใหญ่ ชื่อว่าหนองเอี้ยง สร้างขึ้นโดยพ่อขุนจอมธรรมชาติ ซึ่งเป็นราชบุตรของพ่อขุนลาวเงินหรือขุนเงินแห่งเมืองเงินยางเชียงแสน ในปี พ.ศ. 1839 พ่อขุนจอมธรรมชาติ โค้พบปะประชาชนมาสร้างเมืองพะเยา และมีเชื้อสายของพระองค์ปกครองสืบมา กษัตริย์พระองค์สำคัญอีกพระองค์หนึ่งของพะเยาที่เป็นที่รู้จักของปัจจุบันคือพระยาจำเมือง ซึ่งเป็นพระสหายของพระยามังราย ไททรงมารวมสร้างเมืองเชียงใหม่ด้วย

นอกจากพระยาจำเมืองแล้ว ในสมัยโบราณตำนานต่างๆ ยังได้กล่าวถึงกษัตริย์พะเยาอีกพระองค์หนึ่งคือ พระยาเจืองหรือขุนเจืองเป็นผู้นำพะเยามีความสามารถมาก พระองค์มีพระชนมายุระหว่าง พ.ศ. 1625-1705 โดยพระยาเจืองเป็นกษัตริย์พะเยาซึ่งในรัชสมัยนั้นพะเยามีความสำคัญอีกสมัยหนึ่งของล้านนาไทย

เมืองพะเยามีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาจนถึงสมัยพระยาคำคือ ซึ่งขณะนั้นเชียงใหม่มีกษัตริย์ชื่อพระยาคำฟู ปกครองเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. 1816-1879 พระยาคำฟูได้รวมมือกับพระยาเมืองปานยกกองทัพไปตีพะเยาและยึดครองพะเยาได้ในปี พ.ศ. 2038 สงครามครั้งนี้ทำให้พะเยาเสียเอกราชตกเป็นเมืองในอาณาเขตของแคว้นล้านนาตั้งแต่บัดนั้นมา

แผนที่ 10 ตัวเมืองพะเยา



ที่มา : นवलศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ , ชุมชนโบราณในเขตลานนา, หน้า 25

#### 1.5.4 แม่ฮ่องสอน

ในราว พ.ศ. 2374 พระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ มีพระราชประสงค์จะไต่สาข่าปามาไว้ใช้ในราชการ จึงโปรดให้เจ้าแก้วเมืองมา ยกกำลังพลพร้อมทั้งหมอกวางออกเดินทางไต่คลองสาข่าตามพระราชประสงค์ เจ้าแก้วเมืองมาโดยกยวณเดินทางรอนแรม ฝ่ายทางเมืองปาย ทางคานทศโตมาจนกระทั่งถึงที่แห่งหนึ่งริมแม่น้ำปายเป็นป่าพงในที่ราบและเป็นคินโป่งป่าชอบลงมาเต็มคินโป่งอย่างชุกชุม มีชาวเงี้ยวและกระเหรี่ยงตั้งบ้านเมืองอยู่กระจัดกระจาย เจ้าแก้วเมืองมาเห็นว่า เป็นทำเลที่ ดีเหมาะที่จะตั้งหมู่บ้าน จึงชักชวนชาวป่าชาวเขา ไ้มาปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้เคียงกันแล้วตั้งพักแรมมองเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน เรียกชื่อบ้านนี้ว่าบ้านโป่งหมู (ปัจจุบันคือ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน)

ต่อจากนั้น เจ้าแก้วเมืองมาก็ค้นทางต่อไปทางใต้จนถึงริมห้วยแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองในปัจจุบัน เห็นว่าบริเวณนี้มีรอยเท้าช้างปะปนกับรอยเท้าสัตว์อื่น ๆ อยู่มากมาย จึงให้ตั้งปางคลองสาข่าขึ้นที่ริมห้วยแห่งนี้ พร้อมตั้งกองฝักสาข่าขึ้นด้วย เมื่อมีการตั้งปางคลองสาข่าขึ้นที่ใดที่นั้นย่อมมีผู้คนไปชุมนุมอยู่กันหนาแน่น เจ้าแก้วเมืองมาจึงเห็นสมควรรวบรวมชาวพื้นเมืองเหล่านั้นให้อาศัยอยู่เป็นหมู่บ้าน เช่นเดียวกับบ้านโป่งหมู จึงให้แสนโกม ซึ่งเป็นบุตรเขยของศกาทมอง เป็นหัวหน้าชาวพื้นเมืองที่ลำห้วยแห่งนี้ รับผิดชอบเป็นรองนำ ใช้ฝักสาข่าที่คล่องไต่ ชุมชนที่ตั้งใหม่จึงถูกเรียกว่า "แม่ฮ่องสอน" ต่อมาเพี้ยนเสียงตามสำเนียงชาวเหนือว่า "แม่ฮ่องสอน"

ต่อมาเมืองรัฐใหญ่เกิดความไม่สงบขึ้น ประชาชนไทยใหญ่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอนมากขึ้น ต่อมา พ.ศ. 2409 เจ้าฟ้าเมืองนายและเจ้าฟ้าโกหลาน ซึ่งเป็นเจ้าไทยใหญ่ 2 องค์ทะเลาะกัน เจ้าฟ้าโกหลานหาผู้คนอพยพมาอยู่แม่ฮ่องสอน ทำให้แม่ฮ่องสอนกลายเป็นเมืองใหญ่ เจ้าฟ้าโกหลานได้เข้ามาสวามิภักดิ์ต่อเชียงใหม่สมัยพระยาภาวโรสุริยวงค์ ต่อมาโกหลานติดกบฏเชียงใหม่ได้ส่งกองทัพไปปราบ และพ้อตีเชียงใหม่

เปลี่ยนผู้ครองนคร ในสมัยเจ้าอินวิไชยณรงค์เห็นว่าเมืองปาย และเมืองฮ่องสอนมีเหตุการณ์  
ยุ่งยาก จึงให้ยกเมืองฮ่องสอนเป็นเมืองท่าทางทิศตะวันตกและตั้งหัวเมืองปายและ  
เมืองขวมเป็นรองลงไป และแต่งตั้งให้ชานกะเล หัวหนาใหญ่ใหญ่ในแขวงฮ่องสอนเป็นพระยา  
สิงหนารตราชา ปกครองเมืองฮ่องสอน ต่อมาพระนางเม็ยะไตปกครอง รวมเป็นสองกมับเป็น  
นายยุคแรกของเมืองฮ่องสอน

ในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดให้รวมเมืองฮ่องสอน เมืองปาย เมืองขวม  
และขวม (แม่สะเรียง) เป็นเมืองฮ่องสอน และยกฐานะเป็นจังหวัดในรัชกาลที่ 7 จนถึง  
ปัจจุบัน

#### 1.5.5 ลำปาง

ลำปางมีชื่อเดิมอยู่หลายชื่อ เช่น กุกตนคร ซึ่งแปลว่าเมืองไก่ เมืองศรี  
คอนชัยลัมพะกัมปะนกร ซึ่งมีปรากฏในตำนานพระธาตุลำปางหลวงหรือเมืองเขลางค์นคร  
ซึ่งปรากฏในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ และอวัตะคอนลำปาง อันเป็นชื่อที่เพี้ยนมาเป็นนครลำปาง  
ในทุกวันนี้ ผู้สร้างนครลำปาง ตามตำนานเล่าว่าคือพระเจ้าอนันตยศกุมาร ราชโอรสของพระนาง  
จามเทวี แห่งหริภุญชัย เป็นผู้สร้าง โดยมีพระดาสุสุทเวเป็นผู้ช่วยภูมิในการสร้างเมืองใหม่  
เมืองแห่งนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวังกะมตี เจ้าอนันตยศได้ขนานนามเมืองใหม่ว่า เขลางค์นคร  
แล้วเสด็จขึ้นเสวยราชย์ สันนิษฐานว่าเขลางค์นครอาจจะสร้างขึ้นภายหลังเมืองลำพูน ประมาณ  
20-30 ปี นับเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งของล้านนาไทย

ในระหว่าง พ.ศ. 1600-1800 ลำปางตกอยู่ในอำนาจของมอญและขอม  
ครั้งต่อมาเมื่อขุนมั่งรายทรงรวบรวมหัวเมืองขึ้นเป็นล้านนาไทย ลำปางก็ตกอยู่ในอำนาจของ  
ขุนมั่งราย ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นพม่ากับไทยผลัดกันมีอำนาจปกครองลำปาง เมื่อ  
พระเจ้ากรุงธนบุรีครองราชย์ก็สามารถขับไล่มอญออกไปจากล้านนาไทยได้ แล้วโปรดฯ  
ให้เจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง ครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อเจ้ากาวิละได้เป็นพระเจ้า  
เชียงใหม่ขึ้น เชื้อสายของพระเจ้ากาวิละก็ได้เป็นเจ้านครลำปางสืบมา จนกระทั่งยกเลิก  
ตำแหน่งเจ้าเมืองลำปางจึงมีฐานะเป็นจังหวัดจนปัจจุบัน

## 1.6 สมัยเสื่อมโทรมของราชวงศ์มังราย

ความเสื่อมของราชวงศ์มังราย มิได้เกิดจากการรุกรานของพม่าแต่เพียงอย่างเดียว แต่ความเสื่อมของราชวงศ์เกิดจากกบฏที่สลับกันขุนนางซึ่งเพิ่มอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ จนในปลายราชวงศ์เป็นสภานิติมหาชนอำนาจของสภานิติมนตรีที่สำคัญที่สุด การทลายอำนาจของสภานิติขุนนางนั้นมีมาากแล้ว ที่เห็นชัดคือ การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราชที่สาม แต่กรอนซึ่งเป็นขุนนางนั้นเขามามีบทบาทช่วยเหลือ แต่พระเจ้าติโลกราชสามารถควบคุมได้ในปลายสมัยราชวงศ์มังราย ตั้งแต่สมัยพระเมืองเกษเกล้าเป็นต้นมา พวกขุนนางมีความแตกแยกและพยายามสร้างอำนาจให้กับกลุ่มของตนเสมอมา โดยพยายามแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ตามความเห็นชอบของกลุ่มตนเอง เช่น ในกรณีการตั้งพระมหากษัตริย์ต่อจากพระเมืองเกษเกล้า มีขุนนางแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต้องการพระมหากษัตริย์จากเขมรรัฐ อีกฝ่ายหนึ่งต้องการพระมหากษัตริย์จากลานช้าง<sup>39</sup> นอกจากนี้ขุนนางในระยะนี้มีสิทธิ์ในการถอดถอนพระมหากษัตริย์ได้อีกด้วย

สภาพที่ตั้งก็มีส่วนสำคัญต่อเสถียรภาพของอาณาจักรด้วย เพราะแต่ละเมืองมักตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างภูเขา การติดต่อระหว่างภูเขา การติดต่อระหว่างกันทำได้ลำบาก ศูนย์กลางไม่สามารถควบคุมเมืองเหล่านี้ได้เต็มที่ ระบบป็นมากรวมกันแล้วขึ้นต่อเมืองใดเมืองหนึ่งก็มีส่วนช่วยให้แต่ละเมืองเติบโตง่าย เนื่องจากระบบป็นนาเอื้ออำนวยต่อการสะสมกำลังคนและเสบียงอาหาร ฉะนั้นการควบคุมของศูนย์กลางจึงทำได้ยาก ยิ่งปลายราชวงศ์มังราย พระมหากษัตริย์มีอำนาจน้อย ทำให้ศูนย์กลางอ่อนแอ เมืองต่าง ๆ พากันตั้งตัวเป็นอิสระ เช่น ลำปาง หรือมีการแข่งขันอำนาจและยกทัพมารุกรานกันบ้าง เช่น พระยาพระฝางมาตีเมืองเชียงใหม่<sup>40</sup>

<sup>39</sup> กรมศิลปากร, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 63-65

<sup>40</sup> ก., หน้า 72

การขยายอิทธิพลของราชวงศ์ตองอู เป็นอีกสาเหตุที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการสลายตัวของราชวงศ์มังราย การขยายอิทธิพลของราชวงศ์ตองอู หมายถึงการขยายอำนาจพระเจ้าบุเรงนอง พระองค์มีนโยบายในการครอบครองหัวเมืองไทยใหญ่ ซึ่งอยู่ทางตอนบนของลานนาไทย ซึ่งการที่จะเข้าครอบครองไทยใหญ่นั้น มีผลให้พระเจ้าบุเรงนองจำเป็นต้องขยายอำนาจเข้ามาในลานนาควยเพราะลานนาไทยมีความสัมพันธ์กับหัวเมืองไทยใหญ่มากมาย \* เมื่อหัวเมืองไทยใหญ่ถูกรุกรานจึงต้องขอความช่วยเหลือจากลานนาไทย เพื่อขจัดปัญหาที่จะไม่ไห้ลานนาไทยเป็นแหล่งขอความช่วยเหลือของหัวเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ บุเรงนองจึงยกทัพโจมตีลานนาไทยไว้ในอำนาจ

---

\* มีความสัมพันธ์ทางการค้า คือมีพ่อค้าจากหัวเมืองไทยใหญ่ลงมาค้าขายในอาณาจักรลานนาไทย ในสมัยพระยามังราย พระองค์ได้ส่งพระราชโอรสมาอยู่ที่เมืองนายน ซึ่งเป็นหัวเมืองไทยใหญ่เมืองหนึ่ง และในสมัยพระเจ้าติโลกราชพระองค์ได้ยกทัพโจมตีหัวเมืองตังกลาว

สภาพเศรษฐกิจในล้านนาไทย

2.1 เศรษฐกิจของล้านนาไทยในช่วงราชวงศ์มังราย

พื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญคือ เกษตรกรรม และนอกจากนี้แล้วล้านนาไทยยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางรับซื้อสินค้าจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไป ซึ่งก็คือ เขตสิบสองปันนาล้านนา พม่าทางตอนบน และล้านช้าง ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะถูกส่งต่อไปยังเมืองท่าที่สำคัญ ๆ ทางตอนล่าง คือ พม่าตอนล่างและอยุธยา

ลักษณะการค้าขายในเขตลุ่มแม่น้ำทางตอนบนที่สำคัญคือการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขา กับชุมชนที่อยู่ในพื้นราบ

ชุมชนในเขตภูเขา มักจะดำรงชีพด้วยการหาของป่าและทำผลิตผลของตนลงมาขายในเขตพื้นราบ ซึ่งประกอบอาชีพทางการเกษตร

จะเห็นว่าการค้าและผลกำไรจากการค้า เป็นสิ่งสำคัญมากในล้านนาไทย และเหตุผลที่สำคัญในการขยายอำนาจเข้าไปในอาณาจักรหรือรัฐไชยของพญามังรายนั้น นอกจากจะเป็นเรื่องทางการเมืองและศาสนาแล้ว เหตุผลทางเศรษฐกิจก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน ทั้งนี้เพราะอาณาจักรหรือรัฐไชยเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญมากทางตอนบน มีพอคาจากเมืองต่าง ๆ เดินทางมาค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งรวมทั้งพอคาจากอยุธยาด้วย<sup>1</sup> สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าพญามังรายมีความสนใจทางด้านการค้าอีกประการหนึ่งก็คือ การสร้างเมืองใหม่และสร้างตลาดเพื่อเป็นศูนย์กลางทางการค้าควบคู่ไปด้วย เมืองที่พญามังรายทรงสร้างก็คือ เมืองกุมภกาม<sup>2</sup> (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอสารภี และอำเภอเมืองเชียงใหม่)

<sup>1</sup> กรมศิลปากร, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 10

<sup>2</sup> สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, ล้านนาไทย, หน้า 67

สร้างเมื่อ พ.ศ. 1829 แล้วทรงสร้างตลาดขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้ทำการค้าขาย ซึ่ง  
 คงเป็นตลาดที่ใหญ่โต เพราะมีสินค้าทั้งของไทยและต่างประเทศ สิ่งของต่าง ๆ ถูกผลิต  
 ไปขายยังตลาดแห่งนี้ ซึ่งเมื่อมีการค้าขายกันอย่างคึกคักเช่นนี้ เทากัว่าเป็นการเพิ่มพูน  
 เศรษฐกิจของลานนาไทยให้ยิ่งขึ้น

การค้าของลานนาไทยในช่วงนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การค้ากับเมืองทางตอนบน  
 ของเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไป เป็นการค้ากับกลุ่มพหอกาเงี้ยว พหอกาฮ่อ พหอกาจากหลวงพระบาง  
 เวียงจันทน์ และพหอกาจากพม่า สินค้าส่วนใหญ่ที่พหอกาพวกนี้นำมา ก็คือ สินค้าป่า และสินค้า  
 จากยูนนาน เช่น หมอทองเหลือง ชะมดเขีต การค้าอีกส่วนคือ การค้ากับเมืองทางทา  
 ตอนล่างเป็นการค้ากับพหอกาจากอยุธยา และพหอกาจากเมืองท่าทางตอนล่างของพม่า พหอกา  
 พวกนี้เดินทางเข้ามาซื้อสินค้าจากเชียงใหม่พร้อมกับนำสินค้าพุมเพื่ออุปโภคบริโภค<sup>3</sup> และ  
 กระจุกส่งหน้าเข้ามาขาย<sup>4</sup>

สินค้าภายในอาณาจักรลานนาไทย นอกจากจะนำเข้ามาจากพหอกาจากที่ต่าง ๆ  
 แล้ว ยังได้มาจากการเก็บส่วย มีสินค้าบางชนิด เช่น น้ำผึ้ง งาช้าง นอแรด ซึ่งเหล่านี้  
 เป็นสินค้าต้องห้าม หากผู้ใดมิไว้ในครอบครองจะถูกลงโทษตามกฎหมาย สินค้าบางอย่าง  
 เป็นสินค้าที่ทำรายได้ดีและเป็นที่ต้องการของตลาดมาก เป็นสินค้าที่ได้จากเมืองต่าง ๆ  
 ภายในลานนาไทย เช่น สีสัญจากแพร์ ไม้ฝางและหนังสัตว์ สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าออก  
 ที่สำคัญที่อยุธยาและมีหลักฐานจากบันทึกพหอกาชาวต่างชาติที่ว่า หนังกวางมีราคาถูกมาก  
 ที่เชียงใหม่<sup>5</sup> และในรายการที่เป็นสินค้าออกดังกล่าวแล้ว กำนานก็เป็นสินค้าออกที่สำคัญ  
 อย่างหนึ่งของลานนาไทย ซึ่งมีรายงานจากพหอกาชาวตะวันตกที่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใ  
 ้อย่างใด กล่าวถึงกำยานในฐานะสินค้าออกที่สำคัญของลานนาไทยดังต่อไปนี้

<sup>3</sup> กรมศิลปากร. บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์  
 ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1, หน้า 101

<sup>4</sup> กรมศิลปากร, เอกสารขอลินดา, หน้า 90

<sup>5</sup> กรมศิลปากร, บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์  
 ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1, หน้า 102

ราล์ฟพิตซ์ พอลาชาวตะวันตก ซึ่งเคยเดินทางเข้ามาในล้านนาไทย ในสมัย  
ราชวงศ์มังราย โดยเดินทางจากพม่าเข้ามา เขาระบุว่า "... เชียงใหม่เป็นแหล่ง  
กำยานเป็นสินค้าออกที่สำคัญ..."<sup>6</sup> ชาวอังกฤษซึ่งเคยเดินทางมาเชียงใหม่ก็กล่าวว่า  
"... เชียงใหม่เป็นแหล่งที่มีครั้งกับกำยานมาก..."<sup>7</sup> และเอกสารข้อสันคายังปรากฏว่า  
พอลาชาวอังกฤษที่เดินทางกลับจากเชียงใหม่ได้นำกำยานอย่างคึกคักมาด้วย<sup>8</sup>

สินค้าต่าง ๆ จะถูกส่งจากแหล่งผลิตมายังล้านนาไทย อาจจะเป็นการส่งต่อ ๆ  
มาเป็นทอด ๆ จนถึงเชียงใหม่ ซึ่งเห็นได้จากกรณีของหม้อทองเหลืองซึ่งพอลา เชียงแสน  
นำมาขายที่เชียงใหม่ หม้อทองเหลืองเป็นสินค้าซึ่งถูกนำมาจากญานานโดยพอลาฮ้อ<sup>9</sup>  
นอกจากจะมีการค้าเป็นทอด ๆ แล้ว ยังมีการค้าโดยตรงที่เชียงใหม่อีกด้วย เช่น พอลาเงียว  
และพอลาจากญานาน พอลาพวกนี้นำสินค้าเข้ามาขายและซื้อสินค้าที่โครงการประเภทอาหาร  
เช่น ข้าวและเกลือ รวมทั้งสินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ กลับไป พอลาล้านนาไทยเองก็เดินทางไป  
ขายสินค้าไปยังที่ต่าง ๆ เช่น พม่า และพุกาม<sup>10</sup> เป็นต้น

<sup>6</sup> ราล์ฟพิตซ์, จดหมายเหตุการเดินทางของราล์ฟพิตซ์, แปลโดย นันทา สุกกุล,  
หน้า 29

<sup>7</sup> กรมศิลปากร, บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์  
ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1, หน้า 102

<sup>8</sup> กรมศิลปากร, เอกสารข้อสันคาสัมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151-2163 และ  
พ.ศ. 2167-2185, แปลโดย นันทา สุกกุล, หน้า 60

<sup>9</sup> ภาควิชาประวัติศาสตร์ ว.ค. เชียงใหม่, ล้านนาไทยศึกษา, หน้า 13

<sup>10</sup> กรมศิลปากร, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 41

ในการติดต่อค้าขายกันนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการค้าคือ หมิ่นลาม หมิ่นหลวง และ หมิ่นแขก <sup>11</sup> โดยพ่อค้าที่เดินทาง เขามาจะต้องมาติดต่อกับทั้ง 3 ท่าน ซึ่งจะทำหน้าที่ในการ กำหนดราคาสินค้า และตรวจตราสินค้าดูว่าสมควรที่จะขายไต่หรือไม่ และถ้าอนุญาต จะให้ ขายในราคาเท่าไร นอกจากตำแหน่งข้าราชการทั้ง 3 ดังกล่าวนั้น ยังมีตำแหน่งที่หน้าที่ จัดการเกี่ยวกับส่วนน้ำผึ้งอีกด้วย ก็คือ ตำแหน่งแสนน้ำผึ้ง <sup>12</sup> ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่าน้ำผึ้ง ก็เป็นสินค้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เช่นเดียวกัน

ดินแดนลานนาไทยมีการจัดเก็บภาษีอากรกับพ่อค้าที่เขามาค้าขายด้วย ทำให้ลานนาไทย มีรายได้จกภาษีมาก เพราะมีการค้ามาก ในการค้าทางเรือ ภาษีที่เก็บจะคิดอัตราตาม ขนาดของเรือ แต่ถาเป็นการค้าทางบกจะเก็บภาษีตามประเภทสินค้า นอกจากนี้ยังมีการเก็บ ภาษีในรูปของส่วย โดยการยึดถือหลักกฎหมายมังรายศาสตร์ มาใช้เป็นหลักในการจัดสรรที่ดิน และเก็บภาษีอากร การเก็บภาษีอากรในบริเวณรอบ ๆ เชียงใหม่ จะเก็บตามหมู่บ้านต่าง ๆ ส่วนบริเวณหมู่บ้านรอบนอกจะมีการเก็บภาษีในรูปส่วยรายปีที่จัดเก็บโดยผู้ใหญ่บ้านที่มีศักดิ์เป็น แส่นหรือท้าว ภาษีที่เก็บได้จะนำมาแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนาง ภายในอาณาจักรดังที่ปรากฏในมังรายศาสตร์ (ฉบับนอตอง) ว่า "พระเมือง 20 เงิน แม่พระเป็นเจ้า 10 เงิน หมิ่นตนเชียง 2 เงิน หมิ่น 3 ล้าน 2 เงิน" <sup>13</sup> และ เมื่อมีการเพิ่มอัตราภาษีขึ้น ส่วนแบ่งก็จะเพิ่มขึ้นด้วย

<sup>11</sup> ค้วน สีเชียง และ อุนภัย คงไชย, ประวัติศาสตร์ลานนาไทยสมัยราชวงศ์ มังรายจากเอกสารจีน, หน้า 31

<sup>12</sup> อ. หน้า 31

<sup>13</sup> มังรายศาสตร์ (ฉบับนอตอง), เชียงใหม่ : ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรม ลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524) หน้า 65

ในการจัดการค้าของล้านนาไทยยังรวมไปถึงการรักษาความปลอดภัยให้กับพ่อค้าต่างเมืองที่เดินทางมาค้าขายอีกด้วย และยังมีกฎหมายที่ช่วยคุ้มครองบรรดาพ่อค้าต่างๆ กรณีมีข้อพิพาทกันเกิดจากการเดินทางมาค้าขาย เช่น กรณีเรือชนกันหรือเกวียนชนกัน อีกทั้งยังมีกฎหมายตัดสินความเกี่ยวกับกรณีซื้อขายสินค้าในเรื่องของพ่อค้า<sup>14</sup>

นอกจากนี้ ในรัชสมัยของพญามังรายได้ให้ความสำคัญต่อการเกษตรมาก ทั้งนี้เพราะการเกษตรเป็นพื้นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจ มีผลให้เกิดการค้าขายดังกล่าวมาแล้วนั้น จึงทำให้เกิดการสร้างระบบชลประทานขึ้นในสมัยนี้ด้วย ซึ่งในการสร้างระบบชลประทานนี้ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมเศรษฐกิจได้ เพราะถือว่าแหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต และยังทำให้สามารถควบคุมกำลังไพร่ได้อีกด้วย โดยการออกกฎหมาย<sup>15</sup>

## 2.2 การเศรษฐกิจล้านนาไทยในช่วงที่หมอบกครอง

เนื่องจากล้านนาไทยเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญจึงเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่สำคัญของพม่า ในการทำสงครามกับไทย พม่าได้รับผลประโยชน์จากการเกณฑ์ไพร่พลและเสบียงอาหารจากล้านนาไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะสามารถติดต่อกับดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้โดยสะดวก

<sup>14</sup> ค., หน้า 28-29

<sup>15</sup> นิพนธ์ ชันแก้วหล้า, นิทรรศการล้านนาไทย, หน้า 7

ทางด้านการค้าเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในท้องถิ่น ปรากฏว่ามีพ่อค้าชาวพม่าและจากดินแดนใกล้เคียงเข้ามาติดต่อค้าขายอยู่เสมอ แต่พม่าก็ได้ออกข้อบังคับเพื่อควบคุมมิให้พ่อค้าเอาแร่เอาเปรียบชาวพื้นเมือง เพราะเกรงว่าจะเกิดปัญหาทางการปกครอง

ในการจัดเก็บผลประโยชน์ในล้านนา พม่าได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการเรียกเก็บภาษีจากการประกอบอาชีพของราษฎร โดยอาศัยวิธีการจัดเก็บที่เคยปฏิบัติกันมาแต่เดิมเป็นหลัก เช่น ด้ราษฎรสร้าง เรือกสวนไร่นาจะยกเว้นการเก็บภาษี 3 ปีแรก หลังจากนั้นจึงค่อยจัดเก็บภาษี ส่วนจำนวนภาษีที่จัดเก็บขึ้นอยู่กับความเหมาะสม โดยเฉพาะในระยะแรกๆ พม่าจะไม่พยายามเข้มงวดมากนัก เพราะเกรงว่าจะเกิดการต่อต้านขึ้นอันจะก่อให้เกิดปัญหาทางการปกครอง จึงมีการลดหย่อนให้ตามสมควร ดังปรากฏหลักฐานว่า "หากเขียะสร้างก็ดี ขุนกินเมืองกับแคว้นแก้วทั้งหลายหื้อไคยั้งแยงหยุดผอน ออย่าเออเคเต็มอาเจียรบูราน" ส่วนภาษีผ่านด่านจะมีตามเก็บภาษีของแต่ละเมือง มีเจ้าหน้าที่เก็บภาษีเรียกว่า นายฮ่าย หรือขุนด่านทำหน้าที่จัดเก็บแล้วรวบรวมส่งให้เจ้าเมืองและส่งต่อไปพม่า

ระบบการจัดเก็บภาษีโดยปกติเป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองใดก็ได้ "ขุนกินเมืองกับแคว้นแก้ว" แต่หากพบเป็นกรณีเร่งด่วนทางราชการไม่สามารถเรียกเก็บภาษีจากราษฎรได้ทันที ก็จะให้เจ้าเมืองต่างๆ จ่ายทดลองไปก่อน แล้วให้ไปเรียกเก็บเอาจากราษฎร หรือไพร่เมืองภายหลัง

"ตั้งกิจการหากเกิดมีมานั้นแหละ คั่งเงินทองเข้าเขือกเข้าสำนันั้น หากกับเก็บเป็นการอัมรงนั้น หื้อขุนกินบวรเมืองทั้งหลาย ไคออกบ่ก่อน ก็ออกแล้วเบี่ยเงินเข้าเขือกเข้าสำนั... ก็อย่าไคขึ้นคอกขบปายหื้อไคเอาความออกอันเสี้ยนนี้" 16

16 ภาควิชาสังคมมานุษยวิทยา, คณะสังคมศาสตร์ มช. , ราชวงศ์ล้านนาเมือง,  
หน้า 39-42

ส่วนทรัพย์สินทั้งหลายอันเป็นสมบัติของหลวงมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย ก็ถือว่าเป็นสมบัติของทางราชการ การเก็บผลประโยชน์เข้าคลังก็ให้ทำเช่นเดิม เพื่อมิให้กระทบกระเทือนต่อผู้ทำประโยชน์และต่อทางราชการ

" ของอันเป็นแล้วเมื่อก่อน เป็นดาวร เป็นที่เขียะหลวงและที่หลวงที่มิ่งมิ่งก็ดี อันเป็นสมบัติเป็นที่สมมติให้น้อยาได้รดไค้กลาง "

### 2.3 เศรษฐกิจก่อนการปฏิรูปมณฑลพายัพ (ช่วงก่อน พ.ศ. 2427)

สภาพเศรษฐกิจล้านนาในเวลาที่พระเจ้ากาวิละตั้งเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2339 ยังไม่มั่นคงนัก เนื่องจากอยู่ในระหว่างฟื้นฟูบ้านเมืองหลังจากที่ทำสงครามต่อสู้กับพม่ามาเป็นเวลานาน กำลัคนซึ่งเป็นแรงงานสำคัญต่อการผลิตก็เบาบาง พระเจ้ากาวิละจึงใช้นโยบายเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง โดยกวาดต้อนผู้คนมาไว้ในเมืองเชียงใหม่ ครั้นปลายสมัยพระเจ้ากาวิละปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาต่างๆ ได้ผ่อนคลายลงแล้ว จนกระทั่งถึงสมัยพระยาพุทธวงศ์ (พ.ศ. 2369-2389) เชียงใหม่มีความสงบสุข เขาใจว่าเชียงใหม่จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยพิจารณาจากการมีผลผลิตส่วนเกิน<sup>17</sup> เช่น สามารถขายช้าง โค กระบือให้แก่ คร. ริชาร์ดสัน นายแพทย์ชาวอังกฤษที่เดินทางมาขอซื้อใน พ.ศ. 2372 เนื่องจากหัวเมืองมอญเกิดโรคระบาดจึงขาดแคลนสัตว์ การค้าโค กระบือข้ามแดนดังกล่าวนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการค้าระหว่างล้านนากับชาวอังกฤษในพม่า และเป็นการนำล้านนาเข้าสู่ระบบการค้าเงินตราอีกด้วย เพราะจะมีการใช้เงินรูปที่ออกโดยอังกฤษที่เมืองนี้ตราส โดยขณะนั้นการใช้เงินตรายังจำกัดอยู่<sup>18</sup>

<sup>17</sup> อานันท์ กาญจนพันธุ์, "พัฒนาการเศรษฐกิจของหมู่บ้านในล้านนา (2350-2490)"  
ใน: พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา, หน้า 85

<sup>18</sup> อานันท์ กาญจนพันธุ์, "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคเหนือ (พ.ศ. 2425-2500)"  
เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ มช., หน้า 1

สภาทหารทั่วไปในล้านนาครั้งนั้น การผลิตยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับในแถบศรีอยุธยา เนื่องจากว่า ในปี 2373 นั้น ประชากรในเมืองเชียงใหม่ (รวมเขมืองสองตอนและเชียงใหม่) มีเพียง 50,000 คน<sup>19</sup> ซึ่งเป็นผลจากการสูญเสียประชากรไปในการสู้รบกับพม่า เมื่อเจ้ากาวิละยึดเมืองเชียงใหม่ได้ ก็ได้ใช้หลักกฎหมายมังรายศาสตร์มาเป็นหลักในการจัดสรรที่ดิน ซึ่งที่ดินส่วนหนึ่งจะเป็นนาหลวง ส่วนประชากรชาวนาที่อยู่รอบนอกออกไปนั้นมีสิทธิ์ทำกินบนดินนาที่เรียกว่านาเมือง แต่สิทธิ์ที่ว่านี้มีใช้กรรมสิทธิ์เพราะเจ้าเมืองมีอำนาจยึดและเรียกคืนได้เสมอ ชาวนาส่วนใหญ่จะแผ่ดวงที่นาแต่พอกันในครอบครัว ยังไม่มีการสะสมจับจองเมืองจากกันยังน้อย สามารถที่จะขายได้ตามแรงงานของพลในครอบครัว การทำการเพาะปลูกข้าวนั้น ไม่ได้แยกกันทำเป็นครัวเรือน หากแต่เป็นการร่วมกันผลิต ในลักษณะที่เรียกว่า "เขี่ยะด้วยกัน"<sup>20</sup> ผลผลิตที่ได้ก็ยกคำ

การมีประชากรเบาบางและการเพาะปลูกในผลผลิตต่ำทำให้ เจ้าผู้ครองนครจึงไม่อาจเก็บภาษีได้มาก ดังนั้นบรรดาเจ้าผู้ครองนคร เจ้านายและบุตรหลานจึงหันไปสร้าง ความมั่งคั่งทางการค้า โดยทำตัวเป็นพ่อค้าคนกลางในระบบการค้าวัวต่างกับขุนนางและการค้า หดสกับกระเหรี่ยงแดง ซึ่งทำกำไรให้มากจนทำให้ เจ้าแทบทุกคนมีส่วนอยู่กับการค้านี้

และจากการที่เชียงใหม่สามารถมีผลผลิตเหลือใช้จากการบริโภคในระยะต่อมา เป็นผลจากการที่มีที่ดินอุดมสมบูรณ์และระบบชลประทานที่ดี ทำให้บรรดาชาวนาในบริเวณนี้ใช้เวลาว่างจากการทำนาไปทำการค้าโดยใช้วัวต่างเป็นพาหนะในการบรรทุกข้าวไปขายในเขตที่ขาดแคลนข้าว การค้าวัวต่างมักเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าการซื้อขายแท้ๆ โดยสินค้าต่างๆ มักจะมีค่าในการแลกเปลี่ยนตายตัว ทำให้มีกำไรแน่นอนหากไม่ประสบปัญหาเรื่องโจรสลัด<sup>21</sup> การค้าแบบนี้มักจะมีข้อจำกัดในการค้า เนื่องจากการค้าขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์

<sup>19</sup> อานันท์ กาญจนพันธุ์, "ล.ด.", หน้า 87

<sup>20</sup> ด., หน้า 89

<sup>21</sup> ชูสิทธิ์ ชูชาติ, "การค้าวัวต่าง" เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จัดโดยสมาคมประวัติศาสตร์ ณ ห้องประชุมศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 17 กุมภาพันธ์ 2527, หน้า 54

จึงทำให้มีการขยายตัวทางการค้าอย่างมาก เพราะเป็นการค้าโดยปราศจากการใช้เงินเชื่อหรือ การเช่า

จากการที่การซื้อขายทั่วไปต้องใช้การแลกเปลี่ยนสิ่งของเป็นหลักนั้น ก็เนื่องจาก ความสำเร็จในแต่ละชุมชนแตกต่างกันมาก และหลายแห่งไม่มีผลผลิตเพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเอง ได้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศในภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขา เช่นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก มีที่สูง คั่นเป็นตอนๆ ที่เมืองเชียงรายและพะเยา ส่วนในลำปางบางแห่งเป็นที่ราบขั้นบันได ซึ่งไม่เหมาะกับการทำนา ส่วนเมืองแพร่และเมืองน่านจะมีที่ราบเป็นตอนๆ และเป็นที่ราบขนาดเล็ก ผลผลิตข้าวจึงได้น้อยทำให้บริเวณดังกล่าวก็ใช้วิธีปลูกข้าวและปลูกพืชอื่นประกอบ หรือ อาจใช้วิธีปลูกพืชอื่นเพียงอย่างเดียว หรือใช้วิธีหาของป่าเพื่อนำมาแลกข้าว เช่น ชุมชนที่สูง ของอำเภอแม่แตง เชียงดาว และสะเมิง จะผลิตเมี่ยง แพร่จะผลิตยาสูบ ลำปางปลูกพืชไร่ ต่างๆ นานาของป่า <sup>22</sup> เป็นต้น

นอกจากนั้นความแตกต่างในทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างในแต่ละท้องถิ่นทำให้ ชุมชนต่างๆ สามารถพัฒนาความชำนาญในการผลิตสิ่งของเฉพาะอย่าง ในขณะที่ชุมชนอื่นไม่ สามารถผลิตสิ่งนั้นได้หรือผลิตได้น้อยกว่า ซึ่งบางแห่งจะมีทรัพยากรธรรมชาติเฉพาะท้องถิ่น เช่น บ่อเกลือในเมืองน่าน ทำให้เกิดเป็นอุตสาหกรรมผลิตเกลือสินเธาว์ส่งไปขายยังชุมชน ต่างๆ ในล้านนาและยังมีเงินขนานไปขายในขุนนาน หมูบ้านลัวะบริเวณหหลวงของเมือง เชียงใหม่มีแร่เหล็ก จึงมีการถลุงเหล็กมาทำเครื่องมือ เครื่องใช้ ที่เชียงราย เชียงใหม่ และลำปางมีชุมชนที่มีความชำนาญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา <sup>23</sup>

<sup>22</sup> สวีส์วดี อองสกุล , ประวัติศาสตร์ล้านนา , หน้า 137

<sup>23</sup> สุเทพ สุนทรเกตุชัย, "ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในล้านนา: ข้อวิจารณ์และเสนอแนะ แนวการศึกษา" , หน้า 9.

แม้ว่าชุมชนหลายแห่งในล้านนาไม่มีผลิตภัณฑ์เชิงพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ ต้องอาศัยระบบแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อชดเชยสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลน แต่เป้าหมายของการผลิตในเบื้องต้นนั้นมุ่งเพียงชีพ โดยหวังให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคในครอบครัวเสียก่อน จากนั้นจึงนำที่เหลือมาแลกเปลี่ยน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านน้อย จึงดูเหมือนว่าเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพในล้านนามีความเพียงพอ ความจำเป็นในการแลกเปลี่ยนผลิตผลมีน้อย ต่างกับสังคมภาคกลาง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เหมาะสมกับการปลูกข้าวมากกว่า

### 2.3.1 การค้าภายในล้านนาไทย

ในช่วงก่อน พ.ศ. 2427 การค้าภายในล้านนาไทยยังไม่กว้างขวางมากนัก ในสมัยนี้การค้าจะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เงินตรายังไม่ใช้แพร่หลายนัก การค้าระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงก็อาจจะมีการติดตลาดเป็นครั้งคราว ซึ่งเรียกว่า "ตลาดนัด" <sup>24</sup> ในสัปดาห์หนึ่งอาจมี 1 วัน แล้วหมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ ของที่จะนำมาแลกเปลี่ยนกันที่ตลาด เช่น ผัก เนื้อ หมู ไก่ ปลา ผลไม้ และมีสินค้าจากภายนอกประกอบ เช่น ผ้า, ค้าย, ด้ายซาม, ไม้ขีด ฯลฯ ตลาดนัดมีอยู่ทั่วไปในยุคนั้น สิบสองปันนาและทั่วไปในล้านนา <sup>25</sup>

ส่วนการค้าแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านกับเมืองหรือระหว่างเมืองกับเมืองภายในล้านนา ซึ่งมีระยะทางที่ห่างไกลก็ทำให้ในลักษณะการค้าวัวต่าง ผู้ทำการค้าคือพ่อค้าวัวต่าง ซึ่งเป็นชาวนาที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ในชนบท การค้าวัวต่าง จะกระทำในฤดูแล้วประมาณเดือนพฤศจิกายน พฤษภาคม ปีหนึ่งค้าได้ 6-7 เดือน <sup>26</sup> เมื่อถึงฤดูฝนก็จะหยุดการค้าและกลับมาทำนา จะเห็นว่าพ่อค้าวัวต่างจึงมิได้มีอาชีพการค้าขายเพียงอย่างเดียว พอถึงฤดูร้อนจึงจะรวบรวมกันเป็นขบวนวัวต่าง ซึ่งอาจมีวัวประมาณ 50-60 ตัว

<sup>24</sup> สวัสดิ์ อองสกุล, ล.ค. , หน้า 138

<sup>25</sup> ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต , หน้า 42

<sup>26</sup> ชูสิทธิ์ ชูชาติ, พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย,

แล้วรวบรวมเอาผลผลิตของหมู่บ้านซึ่งส่วนมากจะเป็นของป่าหรือพืชผลเล็กๆ น้อยๆ ในท้องถิ่นของตนเอง เช่น เมียง ยาเส้น และครั่ง นำไปขายทอดค้าในเมืองหรือคนหมู่บ้านอื่นที่ตนเองเดินทางผ่าน โดยการนำสินค้าแลกเปลี่ยนกันและเมื่อจะกลับหมู่บ้านตนก็จะนำสินค้าที่ในหมู่บ้านขาดแคลนมาขาย เช่น เกือบ ปลาแห้ง เครื่องใช้ที่ทำจากเหล็ก หลังจากการค้าระหว่างลานนากับพม่าได้ขยายตัวมากขึ้น สินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมจะเป็นสิ่งที่พ่อค้าวัวตางนำเข้าไปขายในหมู่บ้าน เช่น เลื่อยผ้า ค้าย น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ<sup>27</sup>

เส้นทางการค้าวัวตางมีหลายเส้นทาง เช่น เชียงใหม่กับเชียงใหม่ โดยนำปลาแห้งมาจากเชียงใหม่มาแลกเปลี่ยนกับหมาก ผ้า เกือบ และสิ่งจำเป็นอื่นๆ จากเชียงใหม่ เส้นทางระหว่างเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง จากหมู่บ้านภาคเมฆเมืองลำปางจะนำเกลือและเครื่องเหล็กไปลำพูนและเชียงใหม่ เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเป็นข้าว เส้นทางระหว่างเชียงใหม่ พะเยา เมืองปung สินค้าจากเชียงใหม่คือเมียง นำไปแลกเปลี่ยนจากพะเยา และยาเส้นจากเมืองปung เป็นต้น<sup>28</sup> พ่อค้าวัวตางส่วนใหญ่จะค้าขายอยู่ในท้องถิ่นลานนาเท่านั้น ส่วนการค้าทางไกลระหว่างยูนนาน ลานนา พม่า จะทำโดยพ่อค้าต่างชาติ ซึ่งก็คือพ่อค้าฮ่อ หรือพ่อค้าเงี้ยว (ไทยใหญ่) การที่พ่อค้าวัวตางชาวพื้นเมืองไม่สามารถขยายกิจการให้ใหญ่โตได้ อาจเป็นเพราะว่าพ่อค้าวัวตางมีทุนน้อยและความต้องการของตลาดมีจำกัด ในด้านเส้นทางการคมนาคมก็เป็นเพียงทางแคบๆ ที่ไม่สะดวกในการขนส่งผลผลิต อีกทั้งยังไม่สามารถค้าขายได้ตลอดปี เพราะฤดูฝนจะเดินทางลำบากและจะสร้างความเสียหายให้แก่สินค้า แต่ปัจจัยสำคัญก็คืออำนาจของเจ้าหน่าที่อาจเรียกเกณฑ์แรงงานได้ นอกเหนือ

<sup>27</sup> ก. , หน้า 69

<sup>28</sup> ก. , หน้า 47

จากสามารถยึดทรัพย์สินของพ่อค้าที่ร่ำรวย จึงทำให้พ่อค้าไม่อาจจะขายได้อย่างอิสระ<sup>29</sup>

เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญของล้านนาไทย ส่วนเมืองอื่นๆ ก็มีฐานะรองๆลงไป ภายในเมืองมีตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าสำคัญภายในท้องถิ่นและสินค้าต่างเมือง ในเมืองเชียงใหม่มีการตัดตลาดทุกวัน ซึ่งก็มีตลาดกลางเวียงตรงบริเวณหน้าวัดพระสิงห์ไปจนถึงถนนโศภณกลางเวียง<sup>30</sup> และตลาดที่ถนนท่าแพ การค้าในตลาดเชียงใหม่จะตัดตลาดทุกเช้า พ่อค้าแม่ค้าชาวพื้นเมืองก็นำผลผลิตทางการเกษตรมาวางขายตามสองข้างถนน สินค้าก็มีจำพวกผัก ข้าว ข่าสับ ขนผึ้ง ดอกไม้ ผลไม้ หมาก ปูน ปลาแห้ง เป็นต้น ในบริเวณตลาดสดก็ยังมีร้านแผงลอยของพ่อค้าชาวจีน และพวกซึ่งขายรม ผัก ผ่าฝ้าย ผ่าไหม ผ่ามีสีอื่น ถาดทองเหลือง ถาดไม้ และเครื่องเขินต่างๆ<sup>31</sup> แล้วยังมีพวกพ่อค้าเร่เขามาขายของบ้างเป็นครั้งคราว ในช่วงที่มีการขยายตัวของการใช้เงินตราอยู่บ้าง แต่อย่างน้อยก็เพราะส่วนใหญ่ใช้เกลือเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในตลาดสดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2423<sup>32</sup> ระยะเวลาหลังนี้จะเห็นได้ว่ารอบเมืองเชียงใหม่เริ่มมีเศรษฐกิจในระบบเงินตราแล้วจึงทำให้เกิดมีการเก็บภาษีเป็นเงินตราขึ้น

<sup>29</sup> อวินันท์ กาญจนพันธ์ุ, พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา, หน้า 90

<sup>30</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, ล.ค., หน้า 140 อ้างจาก หจช., ร.6 ม.58/126  
เรื่องตลาดที่เชียงใหม่ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 วันที่ 24 เมษายน  
ร.ศ. 119

<sup>31</sup> ล., หน้า 140

<sup>32</sup> อวินันท์ กาญจนพันธ์ุ, ล.ค., หน้า 91

### 2.3.2 การค้าทางไกล

การค้าระหว่างลานานากับบรรดาคนแดนต่างๆ นอกเขตลานานา ซึ่งไกลไกล ยูนนาน หม่า รัฐชาน และหลวงพระบาง ซึ่งมีพ่อค้าไทยใหญ่และพอล่าซอเป็นผู้ทำการค้า เนื่องจากการค้าในระยะทางไกลๆ ต้องใช้ทุนสูง จัดเป็นขบวนใหญ่ ใช้พาหนะและคน คมสินค้าเป็นจำนวนมาก ในการขนส่งความจากรัฐชานนั้น พ่อค้าไทยใหญ่จะใช้วัวเป็น รอยๆ ตัว เพื่อนำขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง เมียง หนังกัดัว หมาก พริกแห้ง ผ้าย<sup>33</sup> มาขายใน ลานานา พ่อค้าไทยใหญ่บางส่วนก็จะเดินทางต่อไปถึงเมืองท่าสำคัญของหม่าก็คือเมืองมะละแหม่ง ส่วนพอล่าซอนำสินค้าจากยูนนานมาขายในลานานาปีละครั้ง สินค้าที่นำมาขายก็มี ขี้ผึ้ง ผาไหม ขนสัตว์ เครื่องใช้ในครัวที่ทำด้วยทองเหลือง ฆะมดเช็ดและดิน ในตอนขากลับพอล่าซอก็จะ ซื้อฝ้าย เปลือก และหมากที่เป็นผลผลิตของลานานากลับไปด้วย<sup>34</sup> ระหว่างการเดินทางผ่าน เมืองต่างๆ พอล่าซอจะซื้อขายแลกเปลี่ยนเรื่อยไป พอล่าซอจะใช้สอหรือมาในการบรรทุก สินค้า

ลานานายังมีการค้าทางเรือระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองต่างๆ ของลานานาด้วย โดยใช้เส้นทางลำน้ำปิง วัง ยม และน่าน ระยะไเวลาการเดินทางไปกลับจะกินเวลา 2 ถึง 3 เดือน สินค้าที่นำมาขายในลานานานั้นมี เปลือก ปลาแห้ง ผาแพร รม เป็นต้น<sup>35</sup> ในระยะ หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การค้าโดยชายต้วมากขึ้น ได้มีการนำสินค้าอุตสาหกรรมออกมา ขายมากขึ้น ซึ่งมีน้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เสื้อผาสสำเร็จรูป สินค้าที่นำไปขายกรุงเทพฯ นั้น ส่วนใหญ่ จะเป็นของป่า ซึ่งกรุงเทพฯ จะนำไปขายต่อยังต่างประเทศอีกต่อหนึ่ง เห็นได้ว่าเชียงใหม่จึงเป็น ศูนย์กลางการค้าที่รับซื้อสินค้าของป่าจากรัฐชาน ยูนนานและภายในลานานา เพื่อไปขายต่อยัง กรุงเทพฯ

33 สรัสวดี อ๋องสกุล , ล.ด. , หน้า 141

34 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , ล.ด. , หน้า 75

35 สรัสวดี อ๋องสกุล , ล.ด. , หน้า 142

รายได้ของเมืองต่างๆ ในเขตลานนาจะตกอยู่กับเจ้าเมือง เจ้านาย บุตร หลาน และบรรดาขุนนางต่างๆ รายได้ก็มาจากส่วยข้าว ของป่า และการเก็บภาษี ในราวปี พ.ศ. 2373 นั้นมีอัตราเก็บ 3-4 ตาง\* ต่อควาย 1 ตัว อัตราการเก็บส่วย ทางข้าวในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2399-2413) เก็บเป็นข้าวเปลือก ในอัตราใช้ข้าวเชื้อเพาะปลูก 1 สัด เสียส่วยทางข้าว 2 สัด ส่วยครึ่งจะเกิน 10 ชัก 2 การเก็บภาษีก็มีเช่น ภาษีหลังคาเรือน จะเก็บตามครอบครัว เจ้าเมืองยังมีรายได้จากการผูกขาดสินค้าบางชนิด เช่น ปัน<sup>36</sup> ของป่าหายากและอาจรวมถึงชาวและกบด้วย รายได้ ที่สำคัญของเจ้านายอีกทางคือการค้าทางไกลกับญวนและการค้าทาสกับกะเหรี่ยง เจ้านาย ที่มีบทบาทในการค้ามากที่สุดของเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์คือเจ้าอุบลวรรณา<sup>37</sup> ในช่วงที่ทำการทำป่าไม้ การให้สัมปทานป่าไม้ก็เป็นรายได้สำคัญอีกทางหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าในลานนาไทยนั้น บรรดาเจ้าเมือง เจ้านายต่างๆ จะมีรายได้ จากการเก็บภาษีอากร ซึ่งการจัดเก็บภาษีอากรในลานนาจะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. การเก็บภาษีอากรจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยทางราชการ จะส่งคนไปเก็บตามหมู่บ้าน ภาษีที่สำคัญคือภาษีข้าว
2. การเก็บภาษีการค้า การจัดเก็บภาษีอากรจากการค้าขายนั้นมีการเก็บ ภาษีการค้าทางเรือและทางบก
3. การเก็บภาษีการทำป่าไม้สัก ทำโดยบรรดาเจ้าผู้ครองนครและเจ้านาย จะเรียกเก็บเงิน "ตอต่อ" ซึ่งเป็นค่าช่วยการในการตัดไม้แต่ละท่อน

\* ตาง เป็นมาตราวัดของชาวบ้านภาคเหนือแตกต่างกันไปในแต่ละชั้นที่มีความจุ ตั้งแต่ 1 ถัง ถึง 1 ถังครึ่ง

<sup>36</sup> เสรีสวัสดิ์ อ่องสกุล , อ.ศ. , หน้า 142 อ้างจาก หวญ., ร.4 จศ. 1277 เลขที่ 125 หนังสือถึงเจ้านครเชียงใหม่ เรื่องจับเงี้ยวทองอุที่เอาปืนไปขาย.

<sup>37</sup> ด. หน้า 142 อ้างจาก Holt S. Hallett., A Thousand Miles on An Elephant in The Shan States, 'P. 103

4. การเก็บค่าธรรมเนียมอื่นๆ ในลานนา ได้แก่ ค่าสำรวจบัญชีสำมนครวั  
ปีละครั้ง เงินรายเกิดหรือราชการคนที่ไม่ต้องเกณฑ์ไปใช้ในเมือง เป็นต้น <sup>38</sup>

การแบ่งปันผลประโยชน์ดังกล่าวรายได้ จากส่วยและภาษีนั้นจะถูกแบ่งออกเป็น  
4 ส่วนเท่าๆ กัน แลวนำมาแจกจ่ายดังนี้.

ส่วนที่ 1 ให้เจ้าเมือง

ส่วนที่ 2 ให้เจ้าอุปราช และเจ้าราชวงศ์ โดยแบ่งส่วนนี้ให้เจ้าอุปราช

2 ส่วน เจ้าราชวงศ์ 1 ส่วน

ส่วนที่ 3 ให้เจ้านายบุตรหลานที่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรและเจ้านาย  
ที่ได้รับราชการ

ส่วนที่ 4 ให้ท้าวพญาและเสมียน <sup>39</sup>

<sup>38</sup> สายสัมพันธ์ อินทรบรรลือ , การจัดเก็บภาษีอากรในลานนา พ.ศ.2427-2445

(วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว.2532). หน้า

<sup>39</sup> สวัสดิ์ อองสกุล, ล.ค. , หน้า 143

## 2.4 การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2427-2464)

การเปลี่ยนแปลงภายในล้ามนาระยะนี้พลเมืองมาจากการเข้ามาของชาติตะวันตก ซึ่งทำให้เศรษฐกิจในระบบแลกเปลี่ยนสินค้าต้องเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในรูปแบบของการแข่งขันทางธุรกิจ เช่น การทำป่าไม้โดยบริษัทป่าไม้ของอังกฤษ การขยายตัวทางการค้าคานหมากและกรุงเทพฯ บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนที่เพิ่มขึ้นในค่านเจ้าภาชีนายอากรและนายทุนเงินกู้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีผลกระทบต่อโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและสังคมในล้ามนาวอย่างกว้างขวางและมีผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

### 2.4.1 การทำป่าไม้

การทำป่าไม้ชิ้นแรกขึ้นเริ่มต้นราว พ.ศ. 2383 โดยชาวมอญ หม่า ที่เดินทางเข้ามาฝากตัวกับเจ้านายเมืองเหนือ และได้รับอนุญาตให้รับเช่าทำป่าไม้ในบริเวณเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เมื่อหม่าตกเป็นของอังกฤษในปี พ.ศ. 2428 ป่าไม้ในหม่าเริ่มหมดลงบริษัทการค้าของอังกฤษที่เคยทำป่าไม้ในหม่าจึงขยายกิจการมาทำป่าไม้ในล้ามนา<sup>40</sup> บริษัทแรกที่เข้ามาดำเนินการป่าไม้ในล้ามนา คือ บริษัทบริติชบอร์เนียว จำกัด ใน พ.ศ. 2432 โดยมี มร. หลุยส์ ที ลีโอโนเวนส์ (Mr. Louis F. Leonowens) เป็นผู้จัดการทั่วไป บริษัทต่อมาคือ บริษัทคอมเบย์เบอร์มา จำกัด เข้ามาดำเนินงานใน พ.ศ. 2435 และบริษัทสยามฟอเรสต์ ก็เข้ามาดำเนินงานบ้าง<sup>41</sup> บริษัทที่มีบทบาทมากที่สุดคือบริษัทคอมเบย์ เบอร์มา รองมาคือ บริษัทบริติช บอร์เนียว นอกจากนั้นยังมีผู้ทำป่าไม้รายย่อย เช่น หม่า ไทยใหญ่

<sup>40</sup> สมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์ "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475 , หน้า 225

<sup>41</sup> พรพรรณ จงวัฒนา, กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับของอังกฤษอันเป็นมูลเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ(พ.ศ. 2401-2445), หน้า. 88-90

ขุนนางไทยและเจ้านายเมืองเหนือ

บริษัทเหล่านี้ได้เข้ามาดำเนินการป่าไม้สักในเขตเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางก่อนแล้วจึงขยายไปยังจังหวัดแพร่ และน่าน การดำเนินงานป่าไม้ในล้านนาแบ่งออกได้ 2 แบบ คือ

1. การทำป่าไม้ในบริเวณเชียงใหม่ ลำพูน และลำปางเป็นการดำเนินงานโดยบริษัทซึ่งทำการเช่าหรือขอสัมปทานจากเจ้าของป่าและเจ้าเมืองโดยตรง
2. การทำป่าไม้ในบริเวณแพร่ น่าน เจ้านายในสองเมืองนี้จะตัดไม้เองและขายไม้ให้บริษัทโดยตรง แต่ก็มีกรณีให้สัมปทานแก่บริษัทอังกฤษเช่าช่วงต่อไปด้วย

บริษัทป่าไม้ของอังกฤษเป็นบริษัทที่มีอิทธิพลทางการเมืองมาก เริ่มได้จากรัตนธิราชระหว่างบริษัทป่าไม้ของอังกฤษกับรัฐบาลพม่าได้เปิดโอกาสให้รัฐบาลอังกฤษเข้ายึดครองพม่า และเมื่อบริษัทป่าไม้ของอังกฤษเข้ามาทำป่าไม้ในล้านนา รัฐบาลไทยในขณะนั้นจึงต้องระมัดระวังมิให้เกิดความยุ่งยากเนื่องจากการใช้อิทธิพลทางการเมือง การที่บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา มีกิจการใหญ่โต เป็นบริษัทที่มีทุนสูงมาก และมีอิทธิพลทางการเมืองมากกว่าบริษัทอื่นๆ จึงได้รับความสะดวกจากรัฐบาลพม่าในการขอรับเช่าทำไม้ ในขณะที่พ่อค้ารายอื่นๆ ที่ไม่ค่อยมีทุนนั้น การติดต่อกับเจ้าพนักงานป่าไม้จึงล่าช้าและไม่ประสบความสำเร็จ ที่สุดก็ต้องขายกิจการให้บริษัทอังกฤษไป หรือบางรายก็เป็นหนี้สิน เช่น เจ้าบุญดวาทย์ วงษ์มานิต เจ้าเมืองลำปางได้ทำสัญญาจะขายไม้ให้แก่บริษัทบอมเบย์เบอร์มา โดยบริษัทจ่ายเงินทุนให้ก่อนสามแสนบาท ซึ่งเจ้าบุญดวาทย์วงษ์มานิต ยังค้างกับบริษัทอีก 145,143 บาท บริษัทขอให้รัฐบาลไทยช่วยจ่าย แต่รัฐบาลไม่จ่าย เพราะถือว่าเป็นหนี้สินส่วนตัว<sup>42</sup> ดังนั้นจึงต้องมอบป่าไม้ให้บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ดำเนินการต่อไป จึงทำให้กิจการป่าไม้ในล้านนาส่วนใหญ่เป็นของบริษัทป่าไม้อังกฤษ

<sup>42</sup> สุรัสวดี อ่องสกุล, ด.ค หน้า 145

แรงงานในการทำป่าไม้ของบริษัทป่าไม้อังกฤษส่วนใหญ่ได้จากพวกขมุ  
ที่มาจากหลวงพระบาง ถูกจ้างมาเป็นกลุ่ม พวกขมมีความเหมาะสมกับการทำป่าไม้ เพราะ  
แข็งแรงและมาเป็นกลุ่มสะดวกทำงานป่าไม้ ที่สำคัญค่าแรงถูกกว่าพวกอื่นๆ<sup>43</sup> นอกจากพวกขมุ  
แล้วก็มี พวกไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ส่วนชาวล้านนานั้น ไม่นิยมรับจ้างทำป่าไม้เนื่องจากเป็น  
งานที่หนักมาก

บริษัทของอังกฤษมุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตน ทำให้ป่าไม้ในเขตเชียงใหม่  
ลุ่มปาง เสียหายเป็นอันมาก เนื่องจากพวกขมุไม่ดูแลรักษาแล้วยังตัดไม้ที่มีขนาดเล็ก ลักลอบ  
ตัดไม้ที่ยังสดอยู่ หลีกเลี่ยงการเสียค่าต่อไม้ ไม้สักในบริเวณเชียงใหม่ ลุ่มปางเริ่มหายาก  
เพราะต้นเล็กอ่อนๆ จะถูกตัดโค่นลงเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เหลือก็อยู่ในป่าลึกไกลแถม้ำ ทำให้  
ลำบากในการชักลากไม้<sup>44</sup>

การทำธุรกิจป่าไม้ นับเป็นผลประโยชน์โดยตรงของบริษัทอังกฤษที่สามารถแสวง  
หากำไรจากทรัพยากรธรรมชาติของไทยได้เต็มที่ และทุกขั้นตอนของการทำป่าไม้จะตกอยู่ในมือ  
ของบริษัทป่าไม้อังกฤษ ตั้งแต่การเริ่มรับเช่าทำป่าไม้ การตั้งโรงเลื่อยไม้ การจำหน่าย การ  
ขนส่งไม้โดยเรือกลไฟ และเมื่อเทียบระหว่างบริษัทป่าไม้อังกฤษกับรัฐบาลไทย และเจ้านาย  
เมืองเหนือแล้ว รัฐบาลไทยและเจ้านายเมืองเหนือได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าบริษัทอังกฤษมาก

#### 2.4.2 การค้าระหว่างล้านนากับพม่า

การค้าระหว่างล้านนากับพม่า เริ่มต้นขึ้นใน ปีพ.ศ. 2372 เมื่อ ดร.ริชาร์ดสัน  
เดินทางเข้ามาล้านนาเพื่อขอซื้อช้าง โค กระบือ หลังจากนั้นจึงมีการเปิดสถานกงสุลอังกฤษ  
ที่เชียงใหม่ พ.ศ. 2427 การค้าขามแดนพม่าขยายตัวมากขึ้นมีพ่อค้าพม่า ไทยใหญ่ อินเดียน

<sup>43</sup> วรรณศิลป์ บุณมี. "ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาท  
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การป่าไม้และการเหมืองแร่" , หน้า 141-142

<sup>44</sup> ด. หน้า 154

ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษ เข้ามามีบทบาทกับการค้าในลานนา โดยเฉพาะพ่อค้าพม่าเข้ามา  
ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลานนามากขึ้นโดยเปิดร้านค้าขายในตลาดริมในตัวเมืองเชียงใหม่ เจ้าของ  
ร้านค้าส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า ส่วนในเมืองลำปางก็พบว่าพ่อค้าในตลาดจีนจะเป็นชาวพม่า  
โดยมีพ่อค้าชาวจีน ลูกครึ่งจีนไทย และพ่อค้าอินเดียประปราย<sup>45</sup> ซึ่งลักษณะการค้าขาย  
ในลำปางในช่วงก่อนที่มรตไฟนั้นเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน

การค้าระหว่างลานนากับพม่าเป็นเส้นทางการค้าสำคัญก่อนการค้าทางเรือ  
กับกรุงเทพฯ จะรุ่งเรืองเพราะการเดินทางสะดวกเร็วกว่ากันมาก การเดินทางจะเดินทางจาก  
เมืองมะละแหม่งซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญของพม่า สินค้าที่นำเข้ามาจากมะละแหม่งส่วนใหญ่  
เป็นสินค้าสำเร็จรูปจากโรงงานของอังกฤษ เช่น เสื้อผ้า น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ  
สินค้าออกจากลานนาก็เป็นของป่า เช่น ฝิ่น งาช้าง แต่ปรากฏว่าในปี  
พ.ศ. 2452 สินค้าออกของลานนาไปพม่า มีน้ำตาลและยาสูบเพิ่มขึ้น และใน พ.ศ. 2453  
มีชาวส่งออกไปพม่าเป็นครั้งแรก สินค้าเกษตรเหล่านี้เริ่มเข้ามาแทนที่สินค้าที่เป็นของป่า<sup>46</sup>  
การส่งชาวออกแสดงให้เห็นว่าเริ่มมีการปลูกข้าว 2 ครั้งแล้ว และการผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้น  
ตั้งแต่ศตวรรษที่ 5 ก็มีไว้เพื่อขายให้แก่จีนที่ป่าไม้ ซึ่งนำไปให้คนงานป่าไม้บริโกล แต่  
ยังไม่มีความหมายในการผลิตข้าวเพื่อขาย

#### 2.4.3 การค้าระหว่างลานนากับกรุงเทพฯ

การค้ากับกรุงเทพฯ นั้นเป็นการค้าทางเรือ โดยพ่อค้าชาวจีนในช่วงก่อนที่  
รถไฟจะมาถึงลำปาง (พ.ศ. 2459) และเชียงใหม่ (พ.ศ. 2464) พ่อค้าจะเดินทางไปซื้อ  
สินค้าที่ปากน้ำโพและหากรายได้มีทุนมากก็จะเดินทางไปซื้อถึงกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ประมาณ

<sup>45</sup> บุญเสริม สัตราภย์ และสังคีต จันทนโพธิ์, อดีตลานนา, หน้า 45

<sup>46</sup> อานันท์ กาญจนพันธุ์, อ.ค. หน้า 7

1,000 ลำ บรรทุกสินค้าลำละ  $2\frac{1}{2}$  ตัน สินค้าออกของเชียงใหม่ที่สำคัญได้แก่ ฝรั่ง ส้มเขียวค  
 หนึ่งสั้ว เขาสั้ว น้ำยักหนู สินค้าเข้าจวคกรุงเทพฯได้แก่ เลื้อผ้า ผา ต้าย น้ำมันภาค  
 ไนซิคไฟ สบู่ เครื่องเหล็ก เกลือ <sup>47</sup> ส่วนการค้ากรุงเทพฯ-ลำปาง ทางแม่น้ำวัง สินค้า  
 ออกเป็นพวกของป่า และสินค้าเข้าที่สำคัญคือผา

การค้าทางเรือระหว่างลำปางกับกรุงเทพฯ หากดูจากการซื้อขายสินค้าแล้ว  
 ลานาชาตตุลยการกา ในพ.ศ. 2454 สินค้าเข้าจากกรุงเทพฯ มาลำปางเป็นเงิน 380,700 บาท  
 สินค้าออกจากลำปางไปกรุงเทพฯ เพียง 75,600 บาท เงินค่าเข้าจากกรุงเทพฯ มาเชียงใหม่  
 เป็นเงิน 839,000 บาท สินค้าออกจากเชียงใหม่ไปกรุงเทพฯ 286,750 บาท <sup>48</sup>

การค้าระหว่างลำปางกับกรุงเทพฯ ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นควบคู่ไปกับการเพิ่ม  
 จำนวนของชาวจีน คือใน พ.ศ. 2427 มีคนจีนไม่กี่คนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากร ในปี พ.ศ. 2457  
 มีคนจีนในภาคเหนือทั้งหมด 2 พันคน และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สาเหตุที่ชาวจีนอพยพเข้ามาสู่ภาคเหนือ  
 เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก็เพราะว่าชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯมีจำนวนมากและสามารถตั้งหลักฐานได้แล้ว  
 ชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่ไม่สามารถแข่งขันกับชาวจีนรุ่นเก่าที่มีความร่ำรวยได้ ชาวจีนรุ่นใหม่  
 จึงต้องไปตั้งหลักแหล่งทางภาคเหนือมากขึ้น <sup>49</sup> ซึ่งชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในภาคเหนือ  
 ก็จะได้รับความช่วยเหลือจากชาวจีนที่อยู่มาก่อน และยังได้รับสินเชื่อกจากพ่อค้าเงินที่กรุงเทพฯ  
 อีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2443 การค้าสำคัญเปลี่ยนเส้นทางจากการค้าทางบกกระหว่าง  
 มะละแหม่ง-เชียงใหม่ มาเป็นการค้าทางเรือระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ จนกระทั่ง

<sup>47</sup> ผู้สิทธิ์ ชูชาติ, วิวัฒนาการเศรษฐกิจมูบ้าน... หน้า 57

<sup>48</sup> อ. หน้า 58

<sup>49</sup> ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, อ.อ. หน้า 75

เปิดรถไฟถึงเชียงใหม่ พ.ศ. 2464 สาเหตุที่ปริมาณสินค้าจากกรุงเทพฯ-เชียงใหม่มากขึ้น เนื่องจากการทำป่าไม้เปลี่ยนเส้นทางส่งไม้สักออกจากเส้นทางแม่น้ำสาละวินมาเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา และการขนส่งทางน้ำถูกกว่าการขนส่งทางบกมากอีกทั้งเส้นทางบกก็ชำรุดมาก การค้าทางบกกลับมามีบทบาทอยู่และค่อยๆลดความสำคัญไปเมื่อรถไฟมาถึงเชียงใหม่ 50

การค้าภายในท้องถิ่นระหว่างหมู่บ้านกับเมือง พ่อค้าชาวพื้นเมืองจะซื้อสินค้าอุตสาหกรรมจากในเมืองไปจำหน่ายในหมู่บ้านและจะนำผลผลิตของป่าจากหมู่บ้านมาจำหน่ายให้แก่พ่อค้าในเมือง ส่วนการค้าระหว่างเมืองกับเมือง พ่อค้าวัวตางถูกลดบทบาทลงไปเพราะไม่สามารถติดต่อกับต่างประเทศได้ และเงินทุนก็น้อยกว่าพ่อค้าชาวต่างชาติและแม้แต่พ่อค้าชื่อก็นับจำนวนลดน้อยลงนับตั้งแต่ พ.ศ. 2451 51 พ่อค้าวัวตางชาวพื้นเมืองค่อยๆ สลายตัวลง เมื่อการคมนาคมได้พัฒนาขึ้น โดยเฉพาะหลังจากรถไฟมาถึงเชียงใหม่ก็มีการตัดเส้นทางรถยนต์เพื่อเชื่อมต่อกันไป ความจำเป็นจะต้องขนส่งผลผลิตด้วยวัวตางก็หมดลง เมื่อสินค้าต่างๆ ถูกขนส่งโดยรถยนต์ที่เข้ามาถึงอำเภอและหมู่บ้านต่างๆ และพ่อค้าจีนจะเข้ามามีบทบาทแทนที่พ่อค้าวัวตางในช่วงหลัง พ.ศ. 2464

การขยายตัวทางการค้าในลานาน้ำ ทำให้มีการนำเงินตราเข้ามาใช้หมุนเวียนเพิ่มขึ้นแต่ส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่เฉพาะในส่วนของการซื้อขายแลกเปลี่ยน ส่งผลให้มีการปรับปรุงการเก็บภาษีเป็นเงินตรา ในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์อนุญาตให้ชาวจีนผูกขาดภาษีครั้งขึ้น หมดกฤษฎีกา เมื่อกรมหมื่นพิเชษฐปรีชากรปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพใน พ.ศ. 2427 ได้จัดเก็บภาษีหลายชนิดเป็นเงินจำนวนมาก โดยมีชาวจีนเป็นเจ้าของอากรใน พ.ศ. 2443 มีการ

50 อานันท์ กาญจนพันธุ์, ด.ก , หน้า 11

51 ด. หน้า 11

จัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์ชายฉกรรจ์อายุ 18-60 ปี คนละ 4 บาทต่อปี การจัดเก็บภาษีเป็นเงินนี้ได้นำสร้างควมเคื้อคร่อนให้แก่ประชาชนมาก ทำให้มีการต่อต้านในรูปกบฏพระยาปราบสงครามและกบฏเงี้ยวเมืองแครง และการที่ให้ราษฎรชำระภาษีเป็นเงินซึ่งเป็นการบังคับให้ทองขายผลผลิตทางการเกษตรเป็นเงิน เป็นการบังคับให้เข้าสู่ระบบทุนนิยม 52

## 2.5 เศรษฐกิจในการผลิตเพื่อการค้า (พ.ศ. 2464-2476)

ผลจากการสร้างทางรถไฟสายเหนือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ดังปลายทางเชียงใหม่ พ.ศ. 2464 เมื่อรถไฟมาถึงก็ยังคงมีการสร้างถนนเชื่อมต่อทางรถไฟอีก นอกจากนี้ภายในตัวจังหวัดก็มีการสร้างถนนหนทางเพิ่มขึ้นทำให้การขนส่งสินค้าระหว่างเมืองต่างๆ ในภาคเหนือกับกรุงเทพฯ ขนส่งได้สะดวกในปริมาณที่มากรวดเร็ว และราคาถูกกว่าการขนส่งทางอื่นๆ จึงทำให้การค้าทางเรือกับกรุงเทพฯ และการค้าทางบกกับพม่าสิ้นสุดลง

ในช่วงเศรษฐกิจกำลังดีขึ้น ชาวจีนได้อพยพกันไปทำมาค้าขายเพิ่มขึ้นโดยเข้าไปมีบทบาทแทนที่พ่อค้าชาวมอญ อินเดีย ไทยใหญ่ ซึ่งทำอยู่ก่อนแล้ว หลังจากรถไฟมาถึงชาวจีนก็เข้าครอบงำการค้าได้เกือบทั้งหมด สาเหตุที่ชาวจีนมีบทบาทมากนั้นคงเป็นเพราะการขนส่งทางรถไฟ ทำให้ชาวจีนได้ค้าขายอย่างสะดวกและสามารถติดต่อกับพ่อค้าชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯ ได้โดยตรง ขณะที่พ่อค้าอื่นๆ ไม่ได้รับสินค้าจากเมืองมะละแหม่งได้อีกเพราะการค้ายุติลง

พ่อค้าเงินจึงได้ออกกิจการจากพ่อค้ามาไทยใหญ่และอินเดียน

สินค้าจากกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าสำเร็จรูป ซึ่งผลิตจากประเทศอื่นๆ นอกจากอังกฤษ โดยเฉพาะสินค้ายาสูบจากประเทศเยอรมันและญี่ปุ่น ซึ่งขายราคาต่ำกว่าสินค้าอังกฤษ สินค้าเข้าเป็นสินค้าประเภทอำนวยความสะดวกและฟุ่มเฟือย เช่นกระเบื้อง เครื่องแก้ว ภูเขา น้ำหอม ผาขนสัตว์ นอกจากนี้ยังมีสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ปลา น้ำมันก๊าด เกลือ น้ำตาล และสินค้าอื่นๆ เช่น เครื่องเหล็ก น้ำมันเบนซิน เครื่องจักร เครื่องมือ จักรเย็บผ้า 53

สินค้าออกของภาคเหนือในช่วงหลัง พ.ศ. 2464 มีข้าวเป็นหลัก ซึ่งเข้ามาแทนการค้าของป่า ชาวนาปลูกข้าวโดยมีเป้าหมายเพื่อขาย มีโคเหมือนช้างเหมือนก่อน จึงมีการขยายเนื้อที่เพาะปลูกข้าวให้กว้างขวางออกไป เชียงใหม่ เชียงราย ผาง เริ่มส่งข้าวออกเป็นจำนวนมาก โดยผ่านพ่อค้าจีนซื้อข้าวเพื่อนำไปขายต่อให้พ่อค้าเงินในกรุงเทพฯ แต่ลำปาง น่าน แพร่ นั้นไม่ได้ขยายการค้าข้าว เนื่องจากขาดแคลนน้ำ ลำปางไม่ได้ส่งสินค้าออกเป็นข้าวเหมือนที่อื่น แต่เป็นอุตสาหกรรมท้องถิ่นและการปลูกพืชไร่อื่นๆ จำนวนข้าวส่งออกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2467 ข้าวส่งออกจากภาคเหนือทางรถไฟอย่างเดียวถึง 650,000 หาบ เพิ่มขึ้นจากเดิมมาก เพราะในช่วง พ.ศ. 2453-2464 มีจำนวน 5,000-20,000 หาบ คิดเป็นร้อยละ 5 ถึง 9 ของจำนวนข้าวที่ส่งออกจากท่าเรือกรุงเทพฯ 54 การค้าข้าวที่แพร่หลายมีส่วนทำให้ราคาข้าวเพิ่มสูงขึ้น จากปี พ.ศ. 2463 ราคาข้าวในหมู่บ้านใกล้เคียงอำเภอเมืองเชียงใหม่ 70-80 บาทต่อ 100 ตาง แต่ในปี 2465-2466 ราคาของข้าวเพิ่มเป็น 110 บาทต่อ 100 ตาง

53 ปลายอ ชนชนนท์, "บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2464-2523" หน้า 55

54 อานันท์ กาญจนพันธุ์, ล.ด. หน้า 13

ทองคำชาวจีนมีบทบาทในการค้าชวามาก เริ่มจากการรับซื้อชว ซึ่งจะมีชวานา นำมาขายโดยตรง และทองคำวัวต่างที่บรรทุกชวในเขตทุรกันดารมาขายให้ชาวจีน ในตัวเมือง ทองคำชาวจีนจะเป็นเจ้าของกิจการโรงสีด้วย ใน พ.ศ. 2473 มีโรงสี 11 โรง ในเชียงใหม่ ส่วนมากมีขนาดเล็ก สามารถสีข้าวได้ประมาณ 8 หาบต่อชั่วโมง (20-30ตัน/วัน) ขณะที่โรงสีในกรุงเทพฯ สีข้าวได้ 100-200 ตัน/วัน ด้วยเหตุนี้ชวที่ส่งออกจากภาคเหนือ จึงเป็นข้าวสารเพียงร้อยละ 35 ใน พ.ศ. 2497 จำนวนโรงสีเพิ่มเป็น 28 โรง (ในเชียงใหม่) รวมทั้งภาคเหนือมี 62 โรง<sup>55</sup> หลังจากสีข้าวแล้วก็นำไปขายให้ทองคำชวที่กรุงเทพฯ ซึ่งจะถูกขายต่อไปยังต่างประเทศ นอกจากทองคำชวชาวจีนจะเป็นเจ้าของโรงสีแล้ว ยังให้ชวานากู้เงินในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15-24 ต่อปี โดยทำสัญญาจะใช้หนี้เป็นชว ถ้าชวานา ใช้หนี้ไม่ได้หนี้ก็จะถูกยึด และทองคำจีนยังเข้าไปจับจองที่ดินและขุดเหมืองฝาย ซึ่งเจ้านาย ได้เริ่มกระทำประมาณ พ.ศ. 2433 จากกรณีที่เจ้านายและทองคำชาวจีนออกจับจองที่ดินและ ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้ที่ดินมา ทำให้ชวานาไรที่ดินทำกินจึงต้องเดินทางไปหาที่ดินแห่ง ใหม่ทางตอนเหนือ เช่น ฝาง น่าน และเชียงใหม่ เห็นได้ว่าพอเกิดเศรษฐกิจแบบการผลิต ชวเพื่อการค้าขึ้นได้ไม่นาน ก็ทำให้ชวานาไม่มีที่ทำกินแล้ว<sup>56</sup>

นอกจากชวซึ่งเป็นสินค้าออกแล้ว ยังมี ครั่ง สุกกร และยาสูบ ที่เป็นสินค้าออกรองๆ ลงไป ส่วนการปลูกพืชประเภทอื่นนั้น เริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาหลัง พ.ศ. 2490 เป็นต้นไป.

<sup>55</sup> ด. หน้า 14

<sup>56</sup> ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ล.ด. หน้า 78-79

บทบาทของชาวต่างประเทศในล้านนา ไทย

3.1 บทบาทของชาวจีน

ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในล้านนา มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจมาก นอกจากจะมีบทบาททางการค้าทางเรือแล้ว ชาวจีนยังเป็นเจ้าภาษีนายอากร ทำธุรกิจ เงินกู้ และทำการค้าแบบปลีกย่อยอีก โดยเฉพาะอาชีพเจ้าภาษีนายอากรนั้นเป็นอาชีพที่สร้างความร่ำรวยให้แก่ชาวจีน เนื่องจากได้ผลประโยชน์มาก ชาวจีนที่ได้รับอนุญาตให้ทำภาษีอากรก็มักจะมีความสัมพันธ์กับเจ้านายมาก เช่น จินเต็ง (เต็ง โสภโณคร) เจ้าของบริษัทกิมเซ่งหลีได้สร้างकुมูลค่าประมาณ 50,000 รูปี<sup>1</sup> ในพระเจ้านันทราชยานนท์หลังหนึ่งที่กรุงเทพฯ จินเต็งจึงได้รับการยกย่องโดยโลเป็นเจ้าภาษีนายอากร โค ยาสูบ ผืน หมาก พลุ มะพร้าว เป็นเงิน 53,100 รูปี จินซุนหวังซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านเมษา ริมประตูท่าแพ ผูกขาดบ่อนเบี้ยในเชียงใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้านันทราชยานนท์<sup>2</sup> เจ้านายและข้าหลวงมักได้รับสินบนจากบรรดาเจ้าภาษีนายอากรที่แข่งขันประมูล และบางครั้งรับสินบนแต่ไม่ยอมตั้งใจเป็นเจ้าภาษี เพราะภายหลังมีคนอื่นให้สินบนสูงกว่า จึงมีเรื่องมีราวกันขึ้น

ในการเก็บภาษีนั้น เจ้าภาษีนายอากรจะเก็บภาษีอย่างกวัดข้นเพื่อที่จะให้ได้ผลประโยชน์เต็มที่ และก็มีเจ้าภาษีบางคนหลอโกงชาวนาโดยการใส่ไม้สั้นวัดพื้นเพื่อที่จะ

<sup>1</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 150 อ้างจาก หจช.ร.5 ค.14.4/7 เรื่องจินเต็งทำภาษีอากร เกี่ยวด้วยราชการทางเมืองนครเชียงใหม่ วันที่ 27 ธันวาคม ร.ศ.113

<sup>2</sup> ดู, หน้า 150 อ้างจาก หจช.ร.5 ค.14.1/1 ภาษีอากรและการพนันหัวเมืองในมณฑลลาวเฉียง ลงวันที่ 3 มีนาคม ร.ศ. 110

ให้ชาวนาเสียค่าที่นาเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ชาวนาเคอะครอนเงินมาก จึงมีการร้องเรียนเจ้าเมือง  
 การเป็นเจ้าภาษีนายอากรนั้น สามารถสร้างความร่ำรวยให้แก่ชาวจีนได้อย่างรวดเร็ว  
 ภายหลังจากมีการขยายไปสู่เมืองที่ยังไม่มีการจัดระบบเจ้าภาษีนายอากร เช่น มีการขยาย  
 ภาษีมาจากลำปางไปนาน โดยมีเงินเพียงเสมอจะเป็นเจ้าภาษีเมืองนาน โดยประมูลให้เงิน  
 แกร่ง 30,000 รูปี ชาว 8,000 ถึง และจะสร้างคัมโปให้เจ้าเมืองหลังหนึ่ง และให้เงินเป็น  
 สิทธิใจแก่ชาหลวง 10,000 รูปี จากข้อเสนอเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการบรรเทาเจ้าภาษี  
 นายอากรยอมที่จะให้สินบนแก่เจ้าเมืองและชาหลวงเป็นจำนวนมาก เขาก็จะเรียกผลประโยชน์  
 จากชาวนาได้อย่างมากในภายหลังเช่นกัน และบางครั้งหลังจากที่เก็บภาษีอากรเรียบร้อยแล้ว  
 ก็มีการขายเบียงไม่ยอมส่งเงินเขาคงความอัคราที่ประมูลอีกด้วย โดยการอ้างเหตุผลว่าไม่  
 สามารถเก็บภาษีได้ตามเป้า การเป็นเจ้าภาษีนายอากรจึงสร้างความร่ำรวยได้อย่างรวดเร็ว  
 และเจ้าภาษีที่ร่ำรวยก็จะนำเงินไปลงทุนในกิจการอื่นๆ อีก บางก็ทำกิจการป่าไม้ ออกเงินกู้  
 หรือนำเงินไปลงทุนในกิจการค้าขาย

ในการออกเงินกู้นั้น นายทุนชาวจีนจะออกเงินกู้ให้พ่อค้าจีนรายย่อยนำไปลงทุน  
 ค้าขาย ในเมืองเชียงใหม่มีชาวจีนซึ่งเป็นแหล่งออกเงินกู้และรับจำนอง จำนำอยู่หลาย  
 ตระกูล เช่น ตระกูลชินวัตร (คุณเชียง ชินวัตร) ตระกูลชุตินา (หลวงอนุสารสุนทร) ตระกูล  
 นิรมานเทวินทร์ (คุณนายกิมฮ้อ หิมพานเทวินทร์) และตระกูลวิบูลย์สันติ<sup>3</sup> จากการที่ให้  
 บรรดาพ่อค้าจีนรายย่อยไปลงทุนการค้าทำให้พ่อค้าจีนได้เปรียบว่าพ่อค้าต่างชาติมาก จึงทำ  
 ให้พ่อค้าจีนรายย่อยสามารถแทรกตัวเข้าไปค้าขายทั้งในเมืองและอำเภอรอบนอกอย่างทั่วถึง  
 จึงทำให้บทบาทของพ่อค้าชาวจีนจึงเข้ามาแทนที่พ่อค้าต่างชาติอื่นๆ ได้จนหมดสิ้นในช่วงหลังจาก  
 รดไฟมาถึงเชียงใหม่

<sup>3</sup> ชูสิทธิ ชูชาติ, กำเนิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกับผลกระทบที่มีต่อสังคมชาวนาใน  
 ภาคเหนือ, วารสารสังคมศาสตร์ 5 (เมษายน-กันยายน 2524) : 38-63

นอกจากพ่อค้าชาวจีนรายย่อยจะกู้เงินแล้ว ยังมีเจ้านายเมืองเหนือบางคนที่ต้องไปกู้เงินนายทุนเส้นก็มี เพราะเหตุจากการใช้จ่ายเกินตัว ทำให้ไม่มีเงินทองเอาของมีค่าที่คืนไปจำนองจำนำ พอไม่มีเงินได้ออน จึงทำให้สินค้าและทรัพย์สินต่างๆ ถูกเปลี่ยนมือไปอยู่กับนายทุนจีนเสียมาก

ภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในอาณา เป็นผลให้เจ้านายเมืองเหนือถูกรื้อถอนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทำให้รายได้ต่างๆ ที่เคยมีลดลงความลำบาก ภาษีที่เก็บได้ส่วนหนึ่งถูกส่งไปให้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ และเมื่อมีการแทรกแซงของตะวันตกทำให้เจ้านายต้องยกเลิกการผูกขาดค้าหาสและสินค้าต่างๆ การค้าเสรีได้เปิดโอกาสให้พ่อค้าต่างชาติในบังคับอังกฤษเข้ามาควบคุมการค้า โดยเฉพาะเรื่องป่าไม้ ทำให้เจ้านายเมืองเหนือส่วนหนึ่งไม่พอใจพยายามต่อต้านรัฐบาลโดยสนับสนุนให้เกิดการกบฏ ซึ่งรัฐบาลไทยก็สามารถปราบปรามได้อย่างเด็ดขาด ทำให้เจ้านายบางส่วนต่างแสวงหารายได้ขึ้น เพราะมีฐานะทางการเมืองและรายได้ตกต่ำ จึงได้ลงทุนสร้างตลาดสด เจ้านายเมืองเชียงใหม่ได้สร้างตลาดคววโรรส หรือกาหลวงจากสุสานเก่า เจ้านายเมืองลำปางก็เช่นเดียวกันได้ลงทุนสร้างตลาดทิพย์วรรณ<sup>4</sup> (ต่อมาคือตลาดศรีบูรณ) ภายหลังได้เปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ไปเป็นของพ่อค้าคนจีนหรือกลุ่มนายทุนใหม่ เนื่องจากเจ้าของตลาดนำไปใช้เป็นหลักทรัพย์กู้ยืมหรือขายคืนให้กับพ่อค้าคนจีน<sup>5</sup>

<sup>4</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, ล.ค. หน้า 152

<sup>5</sup> ปลายอ ชนะนนท์, "บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2464-2523," หน้า 85

### 3.2 บทบาทของชาวอังกฤษในล้านนาไทย

อังกฤษเริ่มทำการติดต่อกับเชียงใหม่เป็นครั้งแรกเมื่อโทมัส ซามูเอล ( Thomas Samuel ) ผู้แทนจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เข้ามາติดต่อกองการการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 17 หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏว่ามี การติดต่อกันอีกจนกระทั่งเมื่ออังกฤษยึดหัวเมืองมอญได้จากพม่าในปี พ.ศ. 2369 อาณาจักรอินเดียนตะวันออกของอังกฤษมาประชิดกับเมืองเชียงใหม่เป็นครั้งแรกโดยมีเส้นทาง การติดต่อกันทางลำแม่น้ำเมยเนื่องจากตระนาวศรีที่อังกฤษยึดได้จากพม่าได้สมบูรณ์ และขณะนั้นอังกฤษต้องการเสบียงอาหารเลี้ยงกองทัพอังกฤษที่ทะเลาะเล็งเพื่อทำสงครามกับพม่า จึงได้หันความสนใจมาที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2373<sup>6</sup>

อังกฤษนั้น เข้ามามีเกี่ยวข้องกับล้านนาไทยมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของป่าไม้สัก เพราะว่ามีมากในพม่ากับเมืองไทย ไม้สักในเมืองไทยนั้นมีมากในดินแดนภาคเหนือ ซึ่งสมัยก่อนก่อนทำป่าไม้ได้แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ หัวเมืองทางตะวันตก ซึ่งได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เจ้าผู้ครองนครเป็นผู้ให้สัมปทานป่าโดยตรง แต่ทางเมืองแพร่และน่านทาง ตะวันออกไม่มีผู้สิทธิ์เช่าป่า ผู้ใดประสงค์จะค้าไม้ ต้องได้รับอนุญาตเสียก่อน

ในการค้าไม้สักนั้นเริ่มจะมีความสำคัญมากขึ้นในราวปี พ.ศ. 2383 ในระยะนี้ หัวเมืองล้านนาไทยเริ่มแข่งขันค้าไม้กับตระนาวศรีอย่างจริงจัง แม้ว่าตามสนธิสัญญาเบอร์นี ระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. 2369 จะห้ามคนพม่าและมอญเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการค้าใน หัวเมืองของไทย แต่ธุรกิจป่าไม้ในเชียงใหม่และในดินแดนทางภาคเหนือกลับตกอยู่ในกำมือ ของพวกพม่าและมอญ โดยเฉพาะหลังสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2395

<sup>6</sup> แดมสุช นุมนนท์ , "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่" รายงานการสัมมนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ครั้งที่ 1 , หน้า 139

คนอังกฤษเข้าไปอยู่ในย่างกุ้งและลงทะเล ในกิจการป่าไม้ที่เมืองเชียงใหม่มากขึ้น

### 3.2.1 ปัจจัยที่ทำให้คนอังกฤษเขาล้านนาไทย

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนให้ชาวอังกฤษและคนในบังคับของอังกฤษ เข้ามานในไทยโดยเฉพาะล้านนาไทยนั้น มีสาเหตุมาจาก

ก. การทำสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าทั้ง 3 ครั้ง มีส่วนทำให้ดินแดนของ อังกฤษในพม่าโดยเฉพาะหัวเมืองมอญ ซึ่งมีเขตติดต่อกับดินแดนล้านนาไทย และในบริเวณดังกล่าว นี้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สักที่มีคุณค่า อังกฤษได้ดำเนินกิจการป่าไม้ขึ้นอย่างเป็นทางการ และเป็นลำเป็นสันในพม่าและในระยะต่อมาอังกฤษก็ได้ขยายอิทธิพลออกมาใกล้ชิดกับดินแดน ล้านนาไทย โดยเฉพาะเมื่อที่มีการสำรวจพบว่าไม้สักมาก พม่าอังกฤษและคนในบังคับ อังกฤษจึงเกิดความสนใจที่จะเดินทางเข้ามาในล้านนาไทยเพื่อดำเนินกิจการป่าไม้ในบริเวณนี้ ซึ่งนับว่าเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุด

ข. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ เนื่องจากดินแดนล้านนาไทยมีอาณาบริเวณติดต่อกับพม่าอย่างใกล้ชิด การติดต่อเดินทางระหว่างพม่ากับล้านนาไทยทำได้โดยง่ายและสะดวกกว่า การติดต่อระหว่างกรุงเทพฯกับล้านนาไทยอีก ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้ได้ส่งเสริมให้มีการติดต่อระหว่าง คนในล้านนาไทยกับชาวพม่าอย่างใกล้ชิดมีการติดต่อค้าขายกันอยู่เสมอ จะเห็นได้จากล้านนาไทย ในสมัยนั้นมีความผูกพันกับระบบเงินตราของพม่ามากกว่าของไทย เพราะใช้เงินสกุลรูปตามแบบ อยางพม่าและอินเดียมากกว่าใช้เงินบาทตามแบบของไทย จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ที่สะดวก ระหว่างพม่ากับล้านนาไทยช่วงนี้มีผลทำให้อังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางผ่านเข้ามาในล้านนา ไทยได้อย่างง่ายดาย

ค. ระบบการปกครองหัวเมืองล้านนาไทย มีส่วนสนับสนุนให้พม่าอังกฤษและคน ในบังคับอังกฤษเข้ามาในบริเวณนี้ได้ง่าย ทั้งนี้เพราะในฐานะที่ล้านนาไทยเป็นประเทศราชของไทย ดังนั้นผู้ปกครองคือเจ้าผู้ครองนครล้านนา จึงมีสิทธิ์ที่จะปกครองดินแดนของตนได้อย่างเต็มที่

เช่นเดียวกับหัวเมืองประเทศราชอื่นๆ เกี่ยวกับป่าไม้ที่มีอยู่ในล้านนาไทย ในฐานะเจ้าผู้ครองนครผู้ปกครองดินแดนจึงเป็นผู้ที่มีสิทธิในการที่จะอนุญาตให้ใครก็ได้ทำป่าไม้โดยที่ไม่ต้องผ่านกรุงเทพฯ เพราะถือว่าเป็นเรื่องของดินแดนนั้นๆ<sup>7</sup>

ง. ผลของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง 2398 นับเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษที่เดินทางเข้ามาทำธุรกิจ เพราะเป็นการส่งเสริมการค้าและยังทำให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต คดีความที่เกิดขึ้นในปัญหาป่าไม้คนในบังคับอังกฤษจะเรียกร้องสิทธิทางการศาลต่อกงสุลอังกฤษการได้รับผลประโยชน์ดังกล่าวส่งเสริมให้กิจการเดินทางของคนอังกฤษและคนในบังคับเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้น<sup>8</sup>

จะเห็นได้ว่าหลังจากที่อังกฤษสามารถผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอังกฤษโดยทั่วประเทศไทยในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2428<sup>9</sup> แล้วทำให้อิทธิพลของอังกฤษขยายเข้ามาไกลล้านนามากขึ้น โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ แต่ในการติดต่อการค้าเรื่องป่าไม้ก็ทำให้เกิดการเกี่ยวของในทางการเมืองขึ้นโดยอ้อม ทั้งในเรื่องคนในบังคับอังกฤษซึ่งก่อปัญหาให้แก่ไทยมาก อีกทั้งไทยยังต้องเสียเมืองที่อุดมไปด้วยป่าไม้ให้อังกฤษไปอีก

### 3.2.2 อังกฤษกับการทำป่าไม้ในล้านนาไทย

หลังจากที่อังกฤษทำสงครามครั้งแรกกับพม่าใน พ.ศ. 2369 อังกฤษได้หัวเมืองมอญ ซึ่งอาณาเขตติดต่อกับล้านนา จึงทำให้อังกฤษเริ่มเข้ามาทำการติดต่อค้าขายในล้านนามากขึ้น โดยเริ่มต้นในสมัยพระบาทหลวง (พ.ศ. 2369-2389) ซึ่งให้เห็นถึงความมีอิสระในการค้าขายระหว่างล้านนากับตะวันตก ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลไทยในขณะนั้นที่ไม่เข้ายุ่งเกี่ยวในกิจการภายในของเมืองประเทศราช

<sup>7</sup> วรรณชสิทธิ์ บุญมี, ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การป่าไม้และการเหมืองแร่, หน้า 52-53

<sup>8</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, "ภูมิหลังประวัติศาสตร์ล้านนา: บทบาททางการเมืองตระกูลเจ้าเจ็ดตน" ล้านนาคคีติศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดี, หน้า 16

<sup>9</sup> วรรณชสิทธิ์ บุญมี, ด.ค., หน้า 2

นอกจากชาวอังกฤษจะเข้ามาติดต่อค้าขายในล้านนาแล้ว ชาวมอญ พม่า ซึ่งอยู่ในบังคับของอังกฤษก็เริ่มเข้ามาค้าเงินธุรกิจป่าไม้ในดินแดนล้านนาไทยกันมาก เป็นผลให้กิจการป่าไม้เจริญขึ้นทั้งในดินแดนมอญและไทย<sup>10</sup> การดำเนินกิจการป่าไม้นั้นขั้นแรกยังกำกับเฉพาะชาวพม่าที่เดินทางข้ามศอกตัวกับเจ้านายในล้านนาไทย และได้รับอนุญาตให้รับเช่าทำป่าไม้ในบริเวณเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เมื่อพม่าได้เข้าเป็นตนในบังคับของอังกฤษแล้ว จึงทำให้อังกฤษมีอิทธิพลในเขตเมืองเชียงใหม่มากขึ้นโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ แคมเปญนี้ก็ก่อให้เกิดการก่อกวนของในทางการเมืองขึ้นโดยทางอ้อม เพราะบางตนในบังคับของอังกฤษมักจะมีเรื่องกับชาวพื้นเมืองเสมอ ทางฝ่ายอังกฤษอ้างว่าชาวพื้นเมืองไม่พอใจที่ตนในบังคับอังกฤษซึ่งเป็นชาวเอเชียได้สิทธิพิเศษทางศาลตามข้อตกลงในสนธิสัญญาบาวริงระหว่างไทยกับอังกฤษ ปี พ.ศ. 2398\* คนในบังคับอังกฤษมักมีเรื่องยื่นฟ้องต่อเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนอยู่เสมอ เช่นในปี พ.ศ. 2415 มีรายงานเข้ามาฟ้องกงสุลกษัตริย์กรุงเทพฯ พวกกะเหรี่ยงประมาณ 100 คน ข้ามจากฝั่งไทยไปปล้นบ้านเรือนคนในบังคับอังกฤษกวาดปล้นหลังที่เมาะลำเลิง ในปี พ.ศ. 2416 ชาวกระเหรี่ยงได้อาวุธพร้อมเข้าปล้นหมู่บ้านคนในบังคับอังกฤษตามชายแดน จำว่าหนามหมู่บ้าน เผาหมู่บ้านทางตำบลแล้วที่เข้ามาในเขตไทย เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไม่สามารถจัดการปราบปรามหรือรักษาความสงบให้คนในบังคับได้เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยมักสมยอมกับผู้กระทำผิดโดยหวังสินจ้างรางวัลเสียเป็นส่วนมาก แต่ทางฝ่ายไทยอ้างว่าเมื่อพวกมอญเข้ามาขออนุญาตค้าไม้สักโดยยอมให้เงิน "คาคอ" ทุกต้นสักที่ตัดลงจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พวกนี้ไม่ยอมอยู่ในคำบังคับบัญชาจากเจ้าเมืองเชียงใหม่ เหมือนพวกพม่าที่มาอยู่ในเชียงใหม่

<sup>10</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 83

\* ตามสนธิสัญญาข้อ 2 กล่าวว่า... ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกษัตริย์กรุงเทพฯ จะปลุกชาช่าระคัดสินความอยู่ในบังคับอังกฤษ ทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ

เพราะพวกเขาไม่ต้องการเงินเขามาทำเป็นทุน จึงมุ่งหมายแต่จะหากำไร ถ้าเห็นว่าเมื่อไร จะเสื่อมเสียประโยชน์ของตนก็ไม่เชื่อฟังคำสั่ง เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ให้ลงอาญาห้ามตัดไม้ พม่าพวกหัวป่าไม้กันไปได้คำแนะนำของพวกเขาเนติบัณฑิตในเมืองพม่า เขามาร้องทุกข์ต่อกงสุล อังกฤษในกรุงเทพฯ กงสุลก็อุทธรณ์รับธุระให้ร้องขอตรารัฐบาลให้เรียกค่าสินไหมจากพระเจ้า เชียงใหม่ให้แก่ตน <sup>11</sup>

เรื่องราวดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความเสียหายในเรื่องป่าไม้เป็นอย่างมาก อีกทั้ง ยังก่อให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในเชียงใหม่ เนื่องจาก แอชลีย์ อีเด็น (Ashley Eden) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษในอินเดียนคราบหูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง ขณะนั้นเสด็จประพาสพม่าอยู่ เสนอให้เอาเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เป็นจุดเริ่มทดลอง การเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษในไทย เพื่อแลกกับความสงบสุข ของคนในบังคับอังกฤษ \* นั้น มีสิทธิพิเศษเหมือนคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ ดังนั้นไทย จึงตกลงเซ็นสัญญากับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย โดยใช้ชื่อว่า "สัญญาเชียงใหม่" ลงนามที่

<sup>11</sup> แดมสุช นุมนนท, ล.ค., หน้า 140

\* จะเห็นว่า ในปี พ.ศ.2435 ประเทศไทยมีคนเอเซียในบังคับอังกฤษประมาณ 10,000 คน และในปี พ.ศ.2438 มีประมาณ 11,800 คน ตามบริเวณต่าง ๆ ดังนี้

ทางตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ	3,300	คน
น่าน	400	คน
แพร่	400	คน
เชียงใหม่ ลำปาง	5,000	คน
ทางลุ่มน้ำปิง	800	คน
กรุงเทพฯ	1,900	คน
	11,800	คน

อ้างอิง แดมสุช นุมนนท "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่"  
รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 : ลานนาไทย) 2511, หน้า 141

เมืองกัลกัตตา เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2416 (ค.ศ. 1874) <sup>12</sup>

แต่สนธิสัญญาฉบับนี้ก็ไม่ทำให้อังกฤษได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร เพราะยังคงมีเรื่องพิพาทระหว่างคนในบังคับอังกฤษและชาวพื้นเมืองอยู่เสมอ อีกทั้งศาลที่ตั้งขึ้น อังกฤษก็อ้างว่าไม่เคยพิจารณาความ เพราะผู้พิพากษามักจะอะลุ่มอล่วยกับผู้ต้องหาคนไทย จึงทำให้อังกฤษยอมสละสิทธิทางศาลของคนในบังคับอังกฤษให้แก่อังกฤษโดยยกเลิกสัญญา ปีพ.ศ. 2417 และตกลงทำสัญญาปี พ.ศ. 2426 แทนตามข้อสัญญาว่า "เมื่อคนในบังคับอังกฤษไม่ว่าชาวเอเชียหรือชาวยุโรปกระทำผิดจะต้องขึ้นตรงต่อศาลต่างประเทศซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและอังกฤษทั้งคู่แพ่งและคดีอาญา และให้ยกเลิกสิทธิที่คนในบังคับอังกฤษเคยได้รับตามสัญญาปี พ.ศ. 2417 ที่ว่าจะขึ้นศาลไทยต่อเมื่อตนเองยินยอม แยกสกุลอังกฤษมีสิทธิถอนคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับของตนจากศาลต่างประเทศไปศาลกงสุลได้ทุกเวลาเมื่อเห็นสมควร" <sup>13</sup> และเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คนในบังคับอังกฤษไทยยอมให้คนเหล่านี้ขึ้นตรงต่อกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ที่เพิ่งแต่งตั้งขึ้น

หลังจากปี พ.ศ. 2426 เขตแดนของอังกฤษขยายกว้างขึ้น ในปี พ.ศ. 2429 ประเทศพม่าทั้งหมดตลอดจนรัฐไทยใหญ่เข้ามาอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ ชาวพม่า ไทยใหญ่ และชาวอินเดีย อพยพเข้ามาอยู่ทางแถบเหนือของไทยมากขึ้น เช่น ในปี พ.ศ. 2327 ชาวพม่าในบังคับอังกฤษในเชียงใหม่ไม่ถึง 50 คน และมีชาวไทยใหญ่ประมาณ 20-30 คน เพียงช่วงเวลา 10 ปีต่อมา จำนวนชาวพม่าเพิ่มขึ้นเป็น 400 คน <sup>14</sup> ในด้านการค้าอังกฤษก็ขยายวงกว้างออกไปมาก ในระหว่างปี พ.ศ. 2425-2439 รัฐบาลพม่าไม่อังกฤษ

<sup>12</sup> วรวิเศษชัย บุญมี, ล.ค., หน้า 101

<sup>13</sup> แดงสุ้ย นุมนนท์, ล.ค., หน้า 142

<sup>14</sup> ก. หน้า 142

ดำเนินการอยู่ทางเหนือถึง 3 บริษัท คือ บริษัทอร์เมียว บริษัทคอมเบย์เบอร์มา และ บริษัทแอล.ที. เดียวโนเวนส์ บริษัทเหล่านี้มีสาขากระจายไปทั่วหัวเมืองเหนือคือ ที่เมืองยวม แเมฮ่องสอน ลำปาง แพร่ น่าน สุวรรณโลก และที่ตาก

การที่ไทยมีคู่แข่งสำคัญบริษัทป่าไม้ของชาติต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการป่าไม้ในดินแดนล้านนาไทย เพราะไม่ต้องการให้ไม้แป้นบริษัทป่าไม้อังกฤษเพียงชาติเดียว บริษัทป่าไม้ของชาติเล็ก ๆ เช่น เดนมาร์ก มักถูกบริษัทใหญ่ของอังกฤษครอบงำอยู่เสมอ เนื่องจากว่าอังกฤษต้องการผูกขาดการทำป่าไม้ไว้เพียงชาติเดียว โดยเฉพาะบริษัทคอมเบย์เบอร์มาซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ที่มีอำนาจและกำลังเงินมากกว่าบริษัทอื่น ๆ

การที่อังกฤษเข้ามาดำเนินการป่าไม้ในดินแดนล้านนาไทยทำให้บริษัทของอังกฤษประสบผลสำเร็จในกิจการค้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าดินแดนแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ที่มีค่ามาก ไม่มีคุณภาพดีและราคาถูก จึงทำให้บริษัทที่มีชื่อเสียงของอังกฤษสนใจในการขอสัมปทานการทำป่าไม้ การดำเนินงานป่าไม้ในดินแดนล้านนา แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

1. การทำป่าไม้ในบริเวณเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ดำเนินงานโดยบริษัทซึ่งจะทำการเช่าหรือขอสัมปทานจากเจ้านายเจ้าของป่าและเจ้าผู้ครองนครโดยตรง ทั้งนี้เพราะบรรดาเจ้าผู้ครองนครเหล่านี้ไม่ได้ดำเนินการป่าไม้ด้วยตนเอง แต่หาผลประโยชน์จากการให้สัมปทานการทำป่าไม้แก่ผู้มาขอทำสัญญาเป็นคราว ๆ ตามแต่จะตกลงกันไว้ในเวลาที่ทำสัญญา เจ้านายที่เป็นเจ้าของป่าและเจ้าผู้ครองนครจึงมีรายได้จากการเก็บค่าต่อ ค่าขายช่วงป่า และค่าตรา เป็นต้น ดังนั้นในบริเวณดังกล่าวจึงเป็นการให้สิทธิในการเข้าดำเนินการป่าไม้แก่ผู้ขอรับทำป่าไม้เต็มที่ 15

2. การทำป่าไม้ในบริเวณเมืองแพร่และน่าน ในบริเวณที่บรรดาเจ้านายต่างเข้า  
 คำนวณกิจการป่าไม้ด้วยตนเองไม่ได้อนุญาตให้บุคคลอื่นเข้าดำเนินการ ดังนั้นบรรดา  
 เจ้านายในหัวเมืองเหล่านี้จึงทะเลาะเบาะแว้งเกี่ยวกับการทำป่าไม้และขายไม้ให้แก่บริษัทโดยตรง 16

บริษัทป่าไม้ของอังกฤษได้เข้าดำเนินการป่าไม้ในล้านนาติดต่อกันเป็นเวลายาวนานหลายปี และประสบความสำเร็จในการทำป่าไม้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือบริษัทบอมเบย์เบอร์มา

### 3.2.3 อิทธิพลของบริษัทอังกฤษในกิจการป่าไม้

บริษัทป่าไม้ของอังกฤษเป็นบริษัทที่มีอิทธิพลทางการเงินและการเมืองเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ยุ่งยากขึ้นในแถบภาคเหนือ ภายหลังจากที่บริษัทของอังกฤษได้เข้ามาทำป่าไม้แล้ว รัฐบาลต้องคอยดูแลและติดตามดูผลงานของบริษัทเหล่านี้เพื่อไม่ให้บริษัทของอังกฤษทำความเสียหายให้แก่ป่าไม้ในเมืองไทย

บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา เป็นบริษัทที่มีทุนรอนมาก ทำกิจการป่าไม้เจริญมากในทวายและขยายมาถึงล้านนา ในการทำป่าไม้ที่ บริษัทป่าไม้ของอังกฤษมักจะมีอุบายในการขอรับเช่าทำป่าไม้ จะใช้ทุกวิถีในการทำประโยชน์สำหรับตน ถึงแม้จะต้องมีการลงทุนเป็นเดิมพันก่อนก็ตาม โดยในการขอสัมปทานรับเช่าทำป่าไม้ก็จะเป็นรางวัลแก่เจ้าผู้ครองนครและเจ้านายเจ้าของป่าเป็นจำนวนมาก พอเมื่อได้รับสัมปทานก็จะใช้วิธีการที่จะตัดต้นไม้ให้ได้มากที่สุด โดยไม่คำนึงถึงอายุของไม้สักที่ตัด โดยถักลอบตัดไม้ที่ต่ำกว่าขนาดที่กำหนด \*

16 ฎ, หน้า 75

\* ขนาดที่กำหนดคือ ตั้งแต่ 4 ก้าวขึ้นไป (เท่ากับเส้นรอบวง 6 ฟุต 6 นิ้ว)

ในการดำเนินงานของบริษัทอมเบย์นั้นมักจะเป็ไม่อย่างสะดวก เนื่องจากพนักงาน  
ป่าไม้นั้นไม่ได้ดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร และหากมีการเสียหายขึ้นเมื่อใด บริษัทของอังกฤษก็จะได้  
รับชัยชนะเสมอ ในเมื่อบริษัทนี้เป็นบริษัทที่มีทุนมาก หากต้องการดำเนินการขอรับเช่าทำป่าไม  
ในแห่งใดจึงมักจะได้รับความสะดวกรวดเร็วจากกรมป่าไมเสมอ นึกกับบริษัทที่ไม่ค่อยจะมีทุน  
การติดต่อกับเจ้าพนักงานต่างจึงล่าช้า และไม่คอยประสพผลสำเร็จเท่าที่ควร

ในขณะที่เดียวกับบริษัทอมเบย์ เบอร์มาก็ยังมีอำนาจต่อเจ้านายเจ้าของป่า เป็นเพราะว่า  
เจ้านายเหล่านี้ได้อาศัยชายไม้ และได้อาศัยชายไม้ และได้เงินจากบริษัทนี้ไปมากจากการให้  
รับเช่าทำป่าไมแต่เมืองถึง ร.ศ. 118 บริษัทป่าไม้อังกฤษเฉพาะบริษัทอมเบย์ เบอร์มา  
ได้ขอรองต่อกระทรวงมหาดไทย ขอเป็นผู้รับเช่าทำป่าไม้อเอง จึงทำให้บรรดาเจ้าเมืองของ  
ป่าพากันเกลียดชังบริษัทนี้เป็นอย่างมาก เพราะทำให้ตัวเองต้องเสียผลประโยชน์ที่เคยได้ไป

นอกจากบริษัทอมเบย์เบอร์มาที่เข้ามาซื้อสิทธิพลทางการเมืองในเขตลานนาไทยแล้ว  
ยังมีบริษัทอื่นๆอีกหลายบริษัทที่เข้ามาดำเนินการป่าไม้อในไทย ซึ่งมีบริษัทบอร์เนียวจำกัด  
ได้เข้ามาครอบงำบริษัทอมเบย์เบอร์มา แต่ไม่เจริญเท่า ทั้งนี้เพราะบริษัทนี้มีทุนน้อยกว่าและ  
เครื่องใช้เครื่องจักรก็น้อยกว่า อีกหนึ่งยังถูกบริษัทอมเบย์เบอร์มาแย่งทำป่าไม้อยู่เสมอ

บริษัทป่าไม้อังกฤษที่มีทุนน้อยและไม่ค่อยมีที่ทำป่าไม้อื่นบริษัทหนึ่งคือบริษัทสยามเพอเรสต์  
ส่วนบริษัทชาติอื่นๆ ที่เข้ามาทำป่าไม้อนอกจากของอังกฤษก็มีบริษัทอีสเอเซียติก เป็นบริษัท  
ของเดนมาร์ก ได้ดำเนินการทำป่าไม้อตามกฎหมายกำหนด ส่วนของบริษัทฝรั่งเศส ก็คือบริษัท  
ล่าช้า ได้ดำเนินการเพียงเล็กน้อยไม่ค่อยมีที่ทำป่าไม้อมาก ส่วนมากจะรับซื้อไม้จากหอค้า  
ไม้อื่นๆอีกทอดหนึ่ง เพื่อนำส่งโรงเลื่อยที่กรุงเทพฯ

### 3.2.4 การดำเนินการทำป่าไม้อของอังกฤษ

ในการดำเนินการทำป่าไม้อของอังกฤษนั้นส่วนใหญ่จะเป็นของบริษัทที่มีทุนมาก  
บริษัทเหล่านี้จะกระทำอย่างมีแบบแผนและใช้วิธีการเช่าเกี่ยวของ คนที่ทำป่าไม้อก็มี

คุณวุฒิมีความชำนาญในการทำป่าไม้มานานแล้วจากหมา 17 เมื่อบริษัทได้ตั้งสาขาขึ้นในลานนาไทย  
แล้วก็ได้ดำเนินการป่าไม้มากอย่างทั้งการรับเช่าทำป่าไม้ การตัดต้นไม้ มีอำนาจดำเนินการ  
ทุกอย่างทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตามที่ตนต้องการไว้มากที่สุด

หน้าที่การทำป่าไม้ของอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษนั้น ส่วนใหญ่อยู่บริเวณ  
ลำน้ำปิง ลำน้ำสาละวินฝั่งตะวันออกซึ่งขณะนั้นยังอยู่ในความดูแลของไทยอยู่และแม่ฮ่องสอน 18

ในการดำเนินการนั้นจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้  
โดยชอบในบังคับอังกฤษจะต้องทำสัญญากับเจ้านายเจ้าของป่าไม้ และต้องให้เจ้าผู้ครองนคร  
เห็นชอบด้วย หนังสือสัญญาต้องทำเป็นสองฉบับ เพื่อให้แต่ละฝ่ายเก็บรักษาไว้ในการขอรับเช่า  
ทำป่าไม้ บริษัทอังกฤษมักจะประสบกับปัญหาในการที่จะได้รับอนุญาตให้เช่าทำป่าไม้ ต้องเสีย  
เวลานานกว่าจะได้ลงมือทำป่าไม้ เนื่องจากผู้ครองนครเจ้านายเจ้าของป่าไม้มองลงมาตรงตรา  
ในสัญญาอนุญาตรับเช่าทำป่าไม้ เพราะต้องการดวงเวลาเพื่อต้องการจะได้รับผลประโยชน์  
ตอบแทนจากบริษัทป่าไม้อังกฤษจนเป็นที่พอใจจึงจะลงดวงตราให้

จะเห็นว่าทางบริษัทใดมีทุนรอนมีอำนาจมากแล้วมักจะได้รับความสะดวก  
และความสำเร็จ ส่วนมากมักจะเป็นบริษัทป่าไม้ที่มีอิทธิพลด้วยเสมอ ดังนั้นกิจการการค้าไม้  
โดยเฉพาะไม้สักในไทย จึงขึ้นอยู่กับบริษัทป่าไม้ของชาวต่างประเทศมากกว่าของคนไทยด้วยกัน  
และบริษัทที่เข้ามาดำเนินการทำป่าไม้สักในดินแดนลานนาไทยนั้นส่วนมากเป็นของพ่อค้าอังกฤษ  
และคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมีสาขาอยู่ที่เชียงใหม่ ลำปาง เขตเชียงใหม่คานฝั่งแม่น้ำสาละวิน ทั้ง  
หมดเป็นการลงทุนของบริษัทป่าไม้ของอังกฤษซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองมะละแหม่ง

วิธีการทำป่าไม้ของอังกฤษนั้น บริษัทอังกฤษจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้ประโยชน์  
มากที่สุด มีการลักลอบตัดไม้ที่ไม่โดยขนาด ลักลอบตัดไม้สดหรือเรียกว่าการกานไม้ ซึ่งการกระทำ

17 ก. หน้า 113

18 ก. หน้า 114

ดังกล่าวเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ป่าไม้ในภาคเหนือเป็นอย่างมาก แต่บริษัทเหล่านี้ก็ไม่ได้อินใจ จากการทำบริษัทของอังกฤษมีเงินทุนมากก็จึงรับช่วงทำป่าไม้จากเอกชนชาวพื้นเมืองไปทำ จนทำให้กิจการป่าไม้ในดินแดนล้านนาไทย ตกอยู่ในมือของบริษัทอังกฤษ ส่วนชาวพื้นเมืองเหล่านั้นก็กลายเป็นคนงานป่าไม้ของบริษัทป่าไม้อังกฤษไป

นอกจากนี้บริษัทป่าไม้อังกฤษยังได้พยายามควบคุมการส่งออกไม้ไปจำหน่ายยังต่างประเทศให้ตกอยู่ในมือของตน โดยรับซื้อไม้จากเอกชน ชาวพื้นเมืองที่ลงทุนทำการป่าไม้ อีกส่วนหนึ่งจากการลงทุนของบริษัทป่าไม้อังกฤษเอง โดยไม้ที่รับซื้อจากเอกชนนั้นก็ลดราคาไม้ให้ราคาเท่ากับตลาดทั่วไป ซึ่งเอกชนต้องยินยอมขายให้เพราะตนเองไม่มีความสามารถที่จะดำเนินการส่งออกจำหน่ายได้ และเพื่อที่จะตัดปัญหาความยุ่งยากออกไปด้วย เนื่องจากเรือขนส่งทางทะเลนั้นก็ขึ้นของอังกฤษ จะเห็นว่ากิจการป่าไม้ตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินการจนถึงการแปรสภาพเป็นไม้แปรรูป ตลอดจนการส่งออกอยู่ในมือของบริษัทอังกฤษทั้งสิ้น แม้บางปีจะมีผู้ว่าป่าไม้ส่งออกลดลงบ้าง ก็ไม่กระทบกระเทือนต่อบริษัทมากนักเมื่อเทียบกับผลสำเร็จที่ผ่านมา

แนวบริษัทป่าไม้อังกฤษจะมีผลประโยชน์อยู่มากในการทำป่าไม้ในดินแดนล้านนาไทย แต่บริษัทป่าไม้ของอังกฤษก็ต้องประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการป่าไม้ เช่น เมื่อบริษัทเหล่านี้เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ก็ได้นำลูกจ้างชาวพม่า กระเหรี่ยง และชาวพื้นเมืองอื่นๆ เข้ามาในล้านนาไทย เพื่อใช้เป็นแรงงานในการตัดป่าไม้ และพวกนี้ก็ต้องเป็นทาสในบังคับอังกฤษ เมื่อเกิดเรื่องวิวาทกันกับคนพื้นเมือง จึงเรียกร้องสิทธิของคนในบังคับตามสนธิสัญญาเบาว์ริง เพื่อขอความคุ้มครองจากกงสุลอังกฤษเมื่อเห็นว่าตนกำลังจะเสียผลประโยชน์หรือไม่ได้รับความยุติธรรม<sup>19</sup> เพื่อคนในบังคับเองร้องมายังกงสุลฯ

<sup>19</sup> รัตนพร เติระชุกุล , ศาลต่างประเทศ ก้าวแรกของรัฐบาลไทยในประเทศราชภาคเหนือ, หน้า 3.

จึงได้ส่งเรื่องมายังรัฐบาลไทยเรียกร้องให้รับผิดชอบแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ซึ่งจะได้ออก  
ต่อไป

### 3.2.5 อุปสรรคการค้าไม้ของบริษัทอังกฤษ

นอกจากจะมีอุปสรรคในทางราชการเกี่ยวกับความล่าช้าในการใบอนุญาต  
รับเข้าป่าไม้ ตลอดจนการตรวจตราไม้ของเจ้าพนักงานป่าไม้แล้ว อุปสรรคที่สำคัญอีกประการ  
หนึ่งคือ ไม้ถูกขโมย ซึ่งเรื่องนี้ทางบริษัทป่าไม้อังกฤษ ได้ร้องเรียนไปยังกระทรวงมหาดไทย  
ถึงเรื่องไม้ของบริษัทถูกขโมยบ่อยๆ ไม้ที่ถูกขโมยไปนั้นจะถูกเผาด้วยน้ำมันก๊าด เพื่อจะลบตราของ  
เจ้าของเดิม แต่เจ้าหน้าที่ที่ไม่ได้สนใจจะต้องตามเรื่องให้

หาว่าป่าไม้เป็นที่ลักขโมยมากแล้ว การร้องเรียนตามแผนนั้นก็ทำให้ไม่หายไคร่สัก  
เพราะว่าในฤดูกาลลงไม้มี ระดับน้ำที่สูงขึ้นในบรตราชโมยสามารถจะลงไม้จากแม่น้ำไป  
ไว้ในที่ลับตา แล้วลบรอยประทับตราได้โดยง่าย

วิธีขโมยของพวกขโมย คือจะใช้ฆางลากไม้สักที่ลอยมากับน้ำและจัดการทำลาย  
ตราที่ประทับโดยการตัด เผา หรือลากออก แล้วกลับประทับตราใหม่ของตนลงไปและลงไม้ไปยัง  
เมืองปากน้ำโพ และที่อื่นเองที่ไม้ซึ่งอาจจะถูกส่งเสีย และไม้เหล่านั้นก็อาจจะถูกเจ้าของ  
ไม้แยกออกมาได้โดยการจำตราประทับของตนได้ เนื่องจากการประทับตราครั้งแรกนั้นยาก  
ที่จะลบออกได้ ไม้สักที่ถูกขโมยเหล่านี้จะถูกนำออกขายตั้งแต่ปากน้ำโพลงมาแล้วยังไม่ถึงด่าน  
ภาษีชียนาห์ ก็จะถูกขายหมด

การขโมยไม้สักที่รู้จักกันแพร่หลายนั้นส่วนมากขโมยจะเป็นคนในบังคับอังกฤษ  
บางทีก็เป็นของบริษัทป่าไม้อังกฤษเอง ซึ่งอาจเป็นชาวมา หรือมาจากรัฐฉาน ถึงแม้ว่า  
บริษัทป่าไม้อังกฤษจะจับขโมยได้แล้วนำไปให้ศาลของไทย ณ นครเชียงใหม่พิจารณาความ  
แล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจับขโมยได้ จึงมีการร้องเรียนต่อกงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ  
เพื่อให้จัดการดำเนินคดีให้

นอกจากจะมีการขโมยไม้สักแล้ว ข้างที่ใช้สำหรับลากไม้ในน้ำก็จะถูกขโมย  
 กวายน้อยที่สุดจนกลายเป็นเรื่องธรรมดาของพวกทำป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่ติดต่อกับ  
 กับเมืองงายและเชียงดาว แคว้นเหนือของเชียงใหม่มีการขโมยข้างมากกว่าที่อื่น พวกที่  
 ขโมยส่วนใหญ่เป็นพวกฉาน ที่มาจากเมืองแพน (Mong Pan) ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของ  
 รัฐฉาน เพราะรู้ได้จากร่องรอยเท้าที่มุ่งไปยังเมืองมอญแพน 20

ส่วนในเขตที่อื่นมีการขโมยข้างน้อยมากยกเว้นที่เมืองเก็น ซึ่งอยู่ระหว่าง  
 ลำปางกับระแหง ใต้ชื่อว่าเป็นแหล่งชุมนุมของการขโมยทุกชนิด จึงไม่ค่อยจะมีคนเต็มใจ  
 ไปทำงานในป่าแถบนี้

อุปสรรคในการทำป่าไม้ของบริษัทป่าไม้อังกฤษในเรื่องไม้สักถูกขโมยนี้  
 นับเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และบริษัทก็ได้ทำการร้องเรียนมายังรัฐบาลเสมอแต่ไม่เคยผล  
 ในที่สุดต้องร้องเรียนผ่านทางราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ให้เจรจากับรัฐบาลเพื่อจะ  
 ได้หาแนวทางในการป้องกันการขโมยไม้สักและขโมยข้าง ในเรื่องนี้กรมหลวงดำรงราชานุภาพ  
 ได้เสนอความเห็นต่อรัฐบาล ว่าควรจัดการแก้ไขความเป็น 2 ประการคือ

1. ควรปรับปรุงการติดต่อระหว่างหัวเมืองล้านนาไทยกับรัฐบาลกลางที่  
 กรุงเทพฯให้รวดเร็วขึ้น โดยการรับสร้างสายโทรเลขจากเมืองเชียงใหม่ ออกไปยังเมือง  
 แม่ฮ่องสอนแล้วแยกจากเมืองแม่ฮ่องสอนไปเมืองขุนยวม เมืองยวม และคานทาสองสายหนึ่ง  
 ส่วนอีกสายหนึ่งแยกออกเมืองแม่ฮ่องสอนไปยังเมืองปาย ใต้ชื่อว่าเป็นเพราะหัวเมืองที่  
 อุดมไปด้วยไม้สักเหล่านี้ อยู่ห่างไกลจากนครเชียงใหม่มาก การติดต่อกันโดยคนต้องใช้เวลา  
 หลายวัน ทำให้ราชการเสียเวลามากโดยเฉพาะหากเรื่องนั้นกว่าจะรู้เรื่องราวและ  
 จัดการได้ส่วนได้ก็บานแล้ว การที่จะทำให้ราชการรวดเร็วขึ้นนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาล  
 ควรจะพิจารณาถากอน

2. ควบคุมการเพิ่มตำรวจภูธร และจัดกานตรวจโจรผู้ร้ายให้เข้มแข็ง  
มากยิ่งขึ้น<sup>21</sup>

ความกึกกั่นของกรมตำรวจราชานาภานั้นเป็นการป้องกันและแก้ไขการ  
ขโมยไม่ลักและช่างใจลดน้อยลงไ้มากในเวลาต่อมา และนับว่าเป็นการแก้ไขที่ใช้ความ  
เจริญในทางเทคนิคเข้าช่วยในงานราชการดำเนินไปไ้รวดเร็วขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นการนำ  
ความเจริญเข้าสู่เมืองล้านนาไทยด้วย

จะเห็นได้ว่าล้านนาไทยนั้นได้เริ่มมีเศรษฐกิจที่คึกคักขึ้น หลังจากที่บรรดาชาว  
ต่างชาติได้เข้ามา แต่เดิมนั้นล้านนาไทยเป็นเพียงเมืองที่มีประชากรน้อย การค้าขาย  
ยังไม่เจริญ มีเพียงการทำการค้าขายเพียงเล็กน้อยเพื่อให้เพียงพอกับการบริโภคซึ่งที่  
เหลือก็อาจจะใช้แลกเปลี่ยนบ้างเล็กน้อย แต่ก็ยังไม่เงินตราเป็นสื่อกลางการเข้ามา  
อิทธิพลของอังกฤษในล้านนาไทยนั้น ทำให้มีการใช้เงินตราเกิดขึ้น การที่บริษัทของชาว  
ต่างประเทศเข้ามาตั้งในล้านนา แสดงให้เห็นว่าการค้าระหว่างไทยกับอังกฤษได้เจริญ  
ก้าวหน้าและทำให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษได้มีโอกาสเข้ามาอยู่ในไทยมากขึ้น  
ซึ่งในดินแดนล้านนาไทยนั้นก็มีพ่อค้าชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามา  
ดำเนินการค้าขายในล้านนา ตั้งแต่รัชกาลที่ 3<sup>22</sup> เมื่อครั้งที่อังกฤษได้ครอบครองแคว้น  
ตะนาวศรีใน พ.ศ. 2370 แล้ว ทำให้พ่อค้าอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางผ่านเข้า  
ทางล้านนาไทยมากขึ้น ก่อนที่พระเจ้ากาวิโลรสได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครเชียงใหม่ พ่อค้า  
อังกฤษและคนในบังคับอังกฤษก็ได้เข้ามาค้าขายและดำเนินกิจการป่าไม้มากแล้ว โดยเฉพาะ

<sup>21</sup> กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , ร.5 ม.58/115 กรมหลวงดำรงราชานุภาพ  
กราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ผู้สำเร็จราชการรักษา พระนคร 9 กุมภาพันธ์  
ร.ศ. 126

<sup>22</sup> พระยามหาอำมาตยาธิบดี (อรุณ) , "พงศาวดารเมืองนครเชียงใหม่  
เมืองลำปาง เมืองลำพูนไชย" , หน้า 21

อย่างยิ่งหลังจากที่ไท่ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี (สัญญาขาวจริง) กับอังกฤษแล้ว พ่อค้า  
 อังกฤษและคนในบังคับอังกฤษก็เข้ามาประกอบอาชีพและค้าขายในล้านนาไทยมากขึ้น ที่สำคัญ  
 คือการค้าเงินกิจการป่าไม้ ซึ่งเจริญขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา<sup>23</sup> ในช่วงนี้จะ  
 เห็นว่าอังกฤษนั้นมือเทื้อมากในแถบล้านนาไทย ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อชาวต่างประเทศเข้ามา  
 มาก ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องมีเรื่องราวกระทบกระทั่งกับชาวพื้นเมืองเดิมบ้างทำไม้ปัญหาต่าง  
 ตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจการป่าไม้ของอังกฤษ เพราะหลังจากที่  
 มีบริษัทของอังกฤษได้เข้ามาค้าเงินกิจการแล้ว ก็ทำให้ชาวพื้นเมืองที่เคยทำอยู่นั้น ต้องเปลี่ยน  
 มาเป็นลูกจ้างคนงานป่าไม้ เนื่องจากไม่สามารถค้าเงินกิจการป่าไม้ต่อไปได้ เพราะไม้ที่ตน  
 มากเหมือนบริษัทของอังกฤษที่เข้ามาค้าเงินกิจการ เมื่อบริษัทป่าไม้ของอังกฤษได้ค้าเงินกิจการนั้น  
 ก็ได้พยายามที่จะครอบงำผลประโยชน์ให้โดยมากที่สุด ไม่น่าจนถึงว่าจะทำให้ป่าไม้ของไทย  
 เสียหายแต่ไหน จึงเป็นเรื่องเป็นราวถึงรัฐบาลได้เข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหเหล่านี้  
 แต่อย่างไรก็ตาม การที่ชาวต่างชาติเข้ามาในล้านนาไทยก็ทำให้มีเศรษฐกิจดีขึ้นมาก ซึ่งเป็น  
 ผลดีแก่ล้านนาไทย ที่ชาวต่างชาติได้นำความเจริญมาสู่เมืองล้านนา

23 แดมสุซ พูนมนต์ , ล.ค , หน้า 139

ผลกระทบต่อลานนาไทยภายหลังจากที่ต่างชาติเข้ามามีบทบาท

ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 24 จักรวรรดินิยมตะวันตกได้ขยายครอบงำดินแดนในเอเชียเป็นอาณานิคมขึ้น อังกฤษได้เข้าไปยึดครองอินเดีย และมีเขตแดนติดต่อกับพม่า โดยมีพม่าขัดแย้งเรื่องชายแดนระหว่างอินเดีย กับพม่า มีผลทำให้เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ซึ่งผลของสงครามครั้งนี้อังกฤษได้ขยายครอบงำเมืองท่าที่สำคัญทางตอนใต้ของพม่า ได้แก่ มะริด ทวาย ตะนาวศรี<sup>1</sup> ซึ่งเมืองเหล่านี้มีเขตแดนติดกับลานนา ดังนั้นเมื่ออังกฤษเขามาจัดการปกครองบริเวณเมืองท่าของพม่า ได้มีชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางมาติดต่อค้าขายกับลานนา

การค้าขายที่สำคัญในระยะแรกๆ ก็คือ การค้าสัตว์ประเภทช้าง มา วัว ควาย ให้แก่ชาวอังกฤษ ซึ่งทำกำไรให้กับบรรดาเจ้าผู้ครองนครเป็นอย่างมาก แต่ในที่สุดการค้าชนิดนี้ก็ถูกยกเลิกไป เนื่องจากความขัดแย้งทางการค้าระหว่างชาวลานนากับคนอังกฤษ เรื่องการค้า โค กระบือ จนทำให้รัชกาลที่ 3 ทรงประกาศให้สินค้าประเภทนี้เป็นสินค้าต้องห้าม<sup>2</sup>

เนื่องจากดินแดนลานนาไทยอุดมสมบูรณ์ได้ควยป่าไม้สัก จึงทำไม้เพื่อค้าอังกฤษ และคนในบังคับอังกฤษ เข้ามารับไม้ไปมาก ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโลรส (พ.ศ. 2399-2412) เมื่ออังกฤษเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในด้านการค้าไม้ในกิจการป่าไม้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

<sup>1</sup> ฉลาดชาย รมิตานนท์ , ชาลวีนัย เกษตรศิริ และวิระดา สมสวัสดิ์ , พม่า : อดีตและปัจจุบัน, หน้า 39-40

<sup>2</sup> สายสัมพันธ์ อินทร์บรรลือ, การจัดเก็บภาษีอากรในลานนา พ.ศ.2427-2448

จากการที่อังกฤษมีความขัดข้องในทางการค้า จึงทำให้อังกฤษสนใจทางการเมืองมากขึ้น เพราะว่อังกฤษเองมีผลประโยชน์ในด้านการทำป่าไม้ในแถบล้านนาอยู่มาก เพื่อเป็นการกีดกันไม่ให้มหาอำนาจชาติอื่นเข้ามามีอิทธิพลร่วมกับตนเอง จึงจำเป็นต้องหาทางให้รัฐบาลไทยยกเลิกผลประโยชน์ใดแก่ตน โดยการทำสัญญาหลายฉบับด้วยกัน อย่างเช่น สนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับ พ.ศ.2417 และฉบับ พ.ศ.2426 ซึ่งอังกฤษได้พยายามเรียกร้องให้รัฐบาลไทยปฏิบัติตามข้อเสนอของตน เพื่อผลประโยชน์ในทางการค้าการลงทุนด้านการทำป่าไม้ และในการดำเนินการค้าป่าไม้ของบริษัทของอังกฤษนั่นเองทำให้เกิดมีเรื่องราวเป็นปัญหามากมายในแถบล้านนาไทย

#### 4.1 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้

การทำป่าไม้ในล้านนาไทยนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการขยายตัวของบริษัทอังกฤษในพม่า บริเวณหัวเมืองมอญ ซึ่งตอนนั้นมีบริษัทใหญ่ๆ ของอังกฤษได้ดำเนินการอยู่ มีบริษัทบริติช บอร์เนียว ( British Borneo ) และบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ( Bombay Burmah ) บริษัทดังกล่าวเป็นบริษัทที่มีทุนมากและมีอิทธิพลทางการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าเป็นครั้งที่ 3 เนื่องจากมีสาเหตุคือพิพาทเรื่องป่าไม้ระหว่างรัฐบาลพม่ากับบริษัทป่าไม้ของอังกฤษ โดยที่บริษัทของอังกฤษได้ทำการตัดไม้สักและเลื่อยเป็นกระดานส่งไปขายยังต่างประเทศ โดยตั้งโรงเลื่อยจักรขึ้นที่เมืองมะละแหม่ง

ภายหลังจาที่บริษัทของอังกฤษเริ่มทำธุรกิจป่าไม้ที่หัวเมืองมอญแล้ว จึงมีการขยายเขตของการทำป่าไม้มายังล้านนาไทย เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าและมีการคมนาคมสะดวก ชาวมอญ พม่าในบังคับของอังกฤษได้เริ่มเข้ามาทำป่าไม้ในปลายเขตแดนล้านนา โดยเข้ามาขออนุญาตจากเจ้าของป่าไม้ มีการตัดไม้ลงตามแม่น้ำสาละวิน แต่เดิมนั้นกิจการป่าไม้ยังไม่มีผู้ตามากนัก เพราะยังไม่ค่อยขยายอาณาเขตไปกว้างขวางเท่าใดนัก

บรรดาชาวเมืองมาในบังคับอังกฤษนั้น ได้เข้ามาทำความสัมพันธ์สนทนากับเจ้าเมืองเหนือ เพื่อขอทำป่าไม้ แล้วได้ผลตอบแทนที่สูงมากแก่เจ้านายเหล่านั้น

ที่ทนายในบังคับอังกฤษต้องเข้ามาขอมอบนอมกับเจ้านายเมืองเหนือนั้นก็เพราะว่า ก่อนนั้นการป่าไม้ส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าเมืองแพททั้งหมด ถือว่าเป็นทรัพย์สินของเจ้าเมือง มีการสัมทนต์เป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน ดังนั้นเมื่อผู้ใดจะขอทำสัมปทานป่าไม้ จึงต้องขออนุญาตกับเจ้าของป่าไม้เสียก่อน โดยการทำให้เป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานถือเป็นหลักฐานในการประกอบธุรกิจป่าไม้<sup>3</sup>

หลังจากที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของป่าไม้แล้วผู้เข้าทำป่าไม้สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ จะต้องขึ้นต้นสักขนาดเล็กรหรือใหญ่เพียงใดก็ได้ เพียงแต่ต้องทำภายในบริเวณที่ได้รับอนุญาต และก็ต้องเสียค่าตอไม้ของไม้ทุกต้นที่ตัดไปเท่านั้น ซึ่งเมื่อบริษัทป่าไม้ของอังกฤษได้เข้าดำเนินการแล้วนั้นก็ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในเมืองในล้านนาไทยอีกด้วย

#### 4.1.1 กรณีพิพาทระหว่างทนายในบังคับอังกฤษกับเจ้านายเชียงใหม่

ผลจากการทำกิจการป่าไม้ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ป่าไม้ซึ่งแต่เดิมไม่มีราคามากนัก กลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่ามหาศาล จึงเกิดการแข่งขันกันเพื่อให้ได้สัมปทานป่าไม้<sup>4</sup> เนื่องจากป่าไม้ในดินแดนล้านนานั้น เจ้าผู้ครองนครเป็นผู้มีสิทธิและอำนาจที่จะให้ผู้ใดทำป่าไม้ก็ได้ โดยขออนุญาตต่อเจ้าของป่าไม้หรือเจ้าผู้ครองนครก่อน<sup>5</sup> ป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ในเขตปกครองใด ก็ถือเป็นทรัพย์สินสัมปทานของเจ้าผู้ครองนครและถือว่าเป็นมรดก

<sup>3</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล , ประวัติศาสตร์ล้านนา , หน้า 85

<sup>4</sup> สงวน โชติสุขรัตน์ , คดีเมืองเหนือ , หน้า 89

<sup>5</sup> กระทรวงเกษตร , ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี , หน้า 1

ตกทอดไปยังทายาทและลูกหลานของเจ้าผู้ครองนครและเจ้าของป่าไม้นั้นๆ เจ้าของป่า  
จะได้อำนาจตอบแทนในการให้เช่าป่าไม้ คือได้เงินค่าตอบแทนทุกต้นที่ตัด

ในการแข่งขันกันเพื่อให้ได้รับสัมปทาน ผู้ที่จะขออนุญาตต้องเสียเงินพิเศษเป็นค่า  
เปิดป่า ผู้ใดให้ค่าเปิดป่าสูงสุดก็จะได้รับสิทธิทำสัมปทาน จากผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ  
ที่จะได้อย่างมากมายนั้น จึงทำให้เกิดการทำสัมปทานป่าไม้ซ้ำซ้อนในบริเวณป่าเดียวกันเสมอ<sup>6</sup>  
ซึ่งก็มีสาเหตุต่างๆ เช่น

ก. เจ้าเมืองดื้ออำนาจ เมื่อมีผู้ใดมาขอเช่าทำป่าไม้มิได้ทำโดยถือว่าป่าไม้นั้นทั้งหมด  
เป็นของตน ซึ่งแต่จริงแล้วเป็นของเจ้านายคนอื่น

ข. เจ้าของสัมปทานหมดสัญญาเช่าทำ ไม่ยอมแจ้งแก่เจ้าของป่าเพื่อต่อสัญญา  
เจ้าของป่าไม่ทราบได้ให้สัมปทานใหม่ หรือบางที่ยังไม่หมดสัญญาเจ้าของป่าก็ให้ผู้อื่นเช่า  
ไปทำใหม่

ค. เขตป่าไม้ไม่แน่นอน ไม่ทราบวาของผู้ใด ก็ตำบลที่ใหม่บ้าง ทำให้ผู้เช่าทำ  
ไม่ทราบเขตที่ชัดแจ้งจนทำซ้ำซ้อนกันได้

ในช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ. 2398) ชาวมอญมาถูกเจ้านายเมืองเหนือ  
ข่มเหงตามอำเภอใจและต้องยอมใช้วิธีการตัดสินคดีความตามขนบธรรมเนียมของท้องถิ่น  
ดังมีหลักฐานว่าใน พ.ศ. 2397 มงส่วยนิล เป็นมอญมาขอเช่าทำป่าไม้เมืองยวมต่อเจ้า  
ราชบุตร (น้อยมหาพรหม) โดยจ่ายค่าอนุญาตเช่าทำป่าไม้เป็นเงิน 500 รูปี หลังจากมงส่วยนิล  
ตัดไม้ได้ 350 ต้น ก็ถูกเจ้าราชบุตรริบไม้ ลูกจ้างและช่างซึ่งมีมูลค่า 4,231 รูปี ไม้ 350 ต้น  
มงส่วยนิลฟ้องร้องต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่ๆ ก็เสร็จดวงเรืองไวและในช่วงเวลานั้นเอง

<sup>6</sup> ก. หน้า 1

เจ้าราชบุตรก็กล่าวถามองส่วยไควว่าชื่อข้างของบุรุษ เจ้าราชบุตรจึงใช้อำมาจจับมองส่วยไคว  
ขังไว้โดยพลการ <sup>7</sup>

หลังจากทำสำเร็จแล้วคนในบังคับอังกฤษได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต  
จึงมีการฟ้องร้องกงสุลอังกฤษและรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีการฟ้องร้องกันมากมายและยืดเยื้อ  
โดยเริ่มเกิดขึ้นในสมัยที่พระเจ้ากาวิโลรส (พ.ศ. 2395-2413) ปกครองเมืองเชียงใหม่  
ซึ่งตรงกับสมัยรัชการที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411) ครองราชย์ กรณีพิพาทเรื่องแรกที่ต้องส่ง  
เรื่องราวมายังกงสุลอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ คือคดีมองซ่วยกาน ซึ่งเป็นท้าวในบังคับอังกฤษ  
ซึ่งกว่าคดีนี้จะเรียบร้อยได้เวลากี่ล่วงเลยมาถึงรัชการที่ 5

คดีมองซ่วยกาน สรุปเรื่องราวได้ว่า มองซ่วยกานได้เข้าทำป่าไม้อในเขตของเจ้า  
ราชบุตรที่ป่าไม้อเนยวม (แม่ฮ่องสอน) เงินค่าตอบางปีก็ให้บางปีก็ไม่ให้ ต่อมาพวกกะเหรี่ยง  
เข้าโจมตีและยึดครองเมืองยวม ซึ่งกระทบกระเทือนในเขตนี้มองซ่วยกานทำป่าไม้ออยู่  
มองซ่วยกานจึงหนีไปอยู่มะละแหม่ง โดยไม่ทำป่าไม้อและไม่จ่ายค่าตอไม้ 3 ปี ไม้ที่ตัดก็  
ทิ้งค้างไว้มองซ่วยกานได้กลับมาเชียงใหม่อีกครั้งเพื่อทำป่าไม้อโดยขอต่อสัมปทานใหม่อีก 10 ปี  
แต่ในช่วงที่มองซ่วยกานทำงานไม่ทำป่าไม้อนั้น พระเจ้ากาวิโลรสถือสิทธิ์ของความเป็นเจ้าเมือง  
โดยอนุญาตให้ลิแ่นเข้าไปทำป่าไม้อของมองซ่วยกาน เมื่อมองซ่วยกานกลับมาเชียงใหม่ก็พบว่า  
ลิแ่นเข้าไปทำป่าไม้อของตน มองซ่วยกานได้ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายที่กงสุลกรุงเทพฯ  
มี เซอร์ รอเบิร์ต ชอมบวร์ค ( Sir Robert Schombourgk ) เป็นกงสุล Knox  
เป็นรองกงสุลทำหน้าที่พิจารณาคดี ผลของคดีนี้มีการพิจารณาหลายครั้ง และมีการเปลี่ยน  
รูปคดีแต่ในที่สุดมองซ่วยกานแพ้เพราะถือว่าผิดสัญญาไม่ทำป่าไม้อถึง 3 ปี <sup>8</sup>

<sup>7</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล , ล.ค. , หน้า 85

<sup>8</sup> พรพรรณ จงวัฒนา , กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษ  
อันเป็นมูลเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401-2445) , หน้า 62-68

จากกลุ่มองช่วยกานชี้ให้เก้ถึงขอบพรองของการทำธุรกิจป่าไม้ในสมัยนั้นได้  
คังคอปไปนี้

1. การเก็บค่าตอไม้ระเบียบที่แน่นอน บางครั้งผู้เข้าทำไม้บาง ไม้เียงบางทำให้  
ผลประโยชน์ร่วไหล
2. การให้เข้าทำป่าไม้ไม่รัดกุม เฒมองช่วยกานละทิ้งไม้ทำไม่ถึง 3 ปี ก็ยังอ้าง  
สิทธิในการทำตอไปได้อีก
3. การใช้อำนาจของเจ้าเมืองเชียงใหม่ตอนญาติใหม่การเข้าทำในเขตป่าไม้ของ  
เจ้าราชบุตร ซึ่งเป็นการถือสิทธิของการเป็นเจ้าเมืองที่จะทำอะไรก็ได้โดยพลการ
4. ความวุ่นวายตามหัวเมืองชายแดนของลจนาซึ่งมณฑลพะเยียง ปล้นสะดมผู้คน  
ทำให้คนในบังคับอังกฤษทำป่าไม้และคชาขายซึ่งเดินทางระหว่างพม่ากับลจนาได้รับความ  
เสียหาย เรื่องท้องกฤษเรียกรองให้รัฐบาลไทยแก้ไขให้เก้ความสงบเรียบร้อยบริเวณ  
ชายแดน

อย่างไรก็ตามลจนาไทยก็ส่งกงให้ชาวพม่าและคนในบังคับอังกฤษทำป่าไม้อยู่อีก  
เรื่อยๆ ซึ่งก็มคคความเก้คขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก และการชำระคคคังคางเป็นเวลานาน  
คังปรากฏวใน พ.ศ. 2416 ได้มคคความที่เองรองกันด้วยเรื่องป่าไม้ในเชียงใหม่ถึง  
42 เรื่อง เมื่อชำระคคความแล้วตองยกฟ้อง 31 เรื่อง มี 11 เรื่องที่มีหลักฐานชัดเจนว่า  
จำเลยผิดจริง ซึ่งจำเลยคือพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7  
(พ.ศ. 2416-2439) พระเจ้าอินทวิชยานนท์ตองชำระคคคางเป็นเงิน 466,015 รูปี  
ซึ่งเป็นจำนวนมากเกินกว่าจะใช้ไคหมด รัฐบาลกลางจึงตองจ่ายแทนให้คนโดยเจ้าเมือง

เชียงใหม่ตอนใต้ภายใน 7 ปี<sup>9</sup>

จะเห็นว่าเมื่อเกิดกรณีพิพาทแข่งขัน ไม่ว่าจะเกิดจากเจ้านายขุนนางหรือคน  
ในบังคับต่างชาติติดสัญญา เจ้านายมักแก้ไขหาตามอำเภอใจ แสดงอำนาจชุมชนในบังคับ  
ยึดหนังสือสัญญา โดยมีการพิจารณาคดีกันเอง โดยให้เจ้าผู้ครองนครและบรรดาเจ้านาย  
ที่ประกอบกันเรียกว่า "เทศบาลหลวง"<sup>\*</sup> ชำระความแล้วการชำระความก็เข้าไปอย่าง  
ในยุติธรรมเพราะมักมีความลำเอียงเข้าหาฝ่ายขุนนางอยู่เสมอ ซึ่งในกรณีนี้คนในบังคับอังกฤษ  
กระทำผิดแล้วเจ้านายลงโทษเอง โดยไม่ต้องไปยังศาลกงสุลหรือศาลเจ้าพนักงานอังกฤษใน  
พม่าฝ่ายอังกฤษถือว่าเป็นการละเมิดสนธิสัญญาจริง<sup>10</sup> ซึ่งยอมรับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต  
ของคนในบังคับอังกฤษ เมื่อคนในบังคับอังกฤษเห็นว่าตนกำลังเสียผลประโยชน์ หรือหวังจะได้  
ผลประโยชน์จากคดีความก็มักร้องเรียนต่อกงสุลทำให้ขุนนางเล็กน้อยเกิดเป็นคดีความใหญ่โต  
เปิดโอกาสให้อังกฤษเรียกค่าเสียหายจำนวนมากเกินความเป็นจริงได้

<sup>9</sup> สงวน โชติสุขรัตน์ , ล.ด., หน้า

<sup>\*</sup> เป็นสภาที่ให้คำปรึกษาทั่วไป ทำหน้าที่เสมือนศาลสูงของนครนั้นๆ ประกอบด้วย  
สมาชิกซึ่งได้แก่บรรดาเจ้านาย ท้าวพระยา 32 คน ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากเจ้าผู้ครองนคร  
และมีผู้ครองนครทำหน้าที่เป็นประธานของเทศบาลหลวง ชำระคดีความต่างๆ

<sup>10</sup> รัตนพร เศรษฐกุล , ศาลต่างประเทศ: กววแรกของรัฐบาลไทยในประเทศ  
ราชอาณาจักร , นิทรรศการลานนาไทย ครั้งที่ 1 เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ  
2524 , หน้า 4

#### 4.1.2 สนธิสัญญาที่เกี่ยวข้องกับล้านนาไทย

เมื่อไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญากับชาวฝรั่งเศส พ.ศ. 2398 กับอังกฤษ ก็ได้เกิดมีผู้เอาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษเรื่อยมา เป็นผลให้รัฐบาลต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับล้านนาไทยเพื่อจำกัดเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้หมดไปรัฐบาลไทยและอังกฤษได้พยายามเจรจาทกลงกับเรื่องปัญหาความปลอดภัยของคนในบังคับอังกฤษกับชาวล้านนา ซึ่งผลก็คือการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ (The Treaty of Chiangmai) ถึง 2 ฉบับด้วยกัน

ในเรื่องของการทำป่าไม้ ในสัญญาเชียงใหม่โคระบุเอาไว้จำฝ่ายอังกฤษต้องการให้ฝ่ายไทยจัดระเบียบเกี่ยวกับกฏระเบียบให้สัมปทานการรับเช่าทำป่าไม้ให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดปัญหาตั้งแต่เป็นมาก่อน โดยทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันว่าต้อจากนี้ไป ถ้าคนในบังคับอังกฤษหรือผู้ใดจะมาขอเช่าทำป่าไม้ในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ต้องทำหนังสือต่อเจ้านายเจ้าของป่าไม้มีกำหนดปี หนังสือสัญญาต้องทำไว้ 2 ฉบับ โดยถือไว้ฝ่ายละฉบับและผู้พิพากษาที่เมืองเชียงใหม่ต้องห้ามเอาไว้ เจ้านายเจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้หรือทำป่าไม้ในตำบลเดียวกันเป็นสองรายสามราย และห้ามไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดตีตราหรือลงตราที่เจ้าของตราไว้ ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิดสัญญาใดละเมิดตุลาการที่เมืองเชียงใหม่พิจารณาบังคับปรับค่าเสียหาย <sup>11</sup>

สนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรกนั้นมีขอบเขตอยู่มาก ทำให้เกิดความไม่สะดวกแก่คนในบังคับอังกฤษ ภายหลังจึงมีการเจรจาทกลงแก้ไขขอบเขตของสนธิสัญญา

<sup>11</sup> วรณชสิทธิ์ บุญมี, "ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และการเหมืองแร่", หน้า 377

ฉบับดังกล่าว โดยให้สัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ขึ้น ซึ่งในฉบับนี้ก็เป็นถึงเรื่องการทำ  
ป่าไม้เป็นสำคัญประการหนึ่ง ดังข้อตกลงในสัญญาว่า

" คนในบังคับอังกฤษในความปรารถนาจะซื้อไม้ ตัดไม้ กานไม้ที่ป่า  
เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือ  
สัญญาต่อเจ้าของป่าไม้ที่กำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเป็นสองฉบับ  
เอาไว้คนละฉบับ ต้องประทับตรากงสุล ฎาใจกงสุลอังกฤษ  
และตราการไทย ฎาษาหลวงที่เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งตาม  
หนังสือสัญญาข้อ 8 แลประทับตราเจ้าของเมืองนั้นด้วย แลหนังสือ  
สัญญาเข้าป่าไม้เหล่านี้ จะต้องจับอยู่ที่ไว้ที่กงสุลอังกฤษ แล  
ศาลไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ทุกฉบับ ถ้าผู้ใดตัดไม้ กานไม้  
ในป่าตามกติกาฉบับหนึ่ง เจ้าของป่าไม้ไม่ยอม ฎาเกินกำหนดหนังสือ  
สัญญาที่ได้ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคาผลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่  
เจ้าของป่า ตามกงสุลอังกฤษที่เมืองนครเชียงใหม่จะตัดสินการที่  
จะเปลี่ยนชื่อผู้เช่า ฎาเปลี่ยนชื่อเจ้าของป่านั้น จะต้องทำตามธรรมเนียม  
ประทับตราแลจกบาญชีใหม่เหมือนกัน ค่าธรรมเนียมลงชื่อประทับตรา  
แลจกบาญชีหนังสือสัญญาทำป่าไม้ นั้น จะกำหนดไว้แต่ขอประมาณแลตีพิมพ์  
ให้ทราบทั่วกัน" 12

12 กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงต่างประเทศ (หนังสือชุดประมวล  
สนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ.2431-2462) สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่าง  
ประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ, หน้า 70-80

จากกรณีพิพาทเรื่องป่าไม้เอง จึงทำให้รัฐบาลไทยต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับ  
ลานนาไทย เพื่อแก้ไขข้อพิพาทต่างๆ ของคนในบังคับอังกฤษกับคนในลานนาไทย

#### 4.2 การจัดตั้งศาลของรัฐบาลไทยในลานนาไทย

จากกรณีพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในดินแดนลานนาไทยนั้น ทำให้ผู้แทน  
ของรัฐบาลไทยและอังกฤษ ได้ตกลงทำสัญญาเชียงใหม่ขึ้น นอกจากสัญญานี้จะต่อเรื่องการ  
ทำป่าไม้เป็นสำคัญแล้ว แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากปัญหานี้ก็ได้ทำให้รัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ ต้อง  
เข้าแทรกแซงกิจการภายในของลานนาไทย โดยเฉพาะในด้านการปกครอง

ตามข้อตกลงในสนธิสัญญานี้ประเด็นสำคัญก็คือ การที่รัฐบาลไทยรับจะจัดส่งข้า  
หลวงไทยขึ้นไปรับตำแหน่งข้าหลวงผู้สำเร็จราชการศาลต่างประเทศเมื่ออำนาจระคิดที่เกี่ยวข้องกับ  
คนในบังคับอังกฤษที่เมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน โดยรัฐบาลไทยจัดส่งข้าราชการไป  
ประจำอยู่ในหัวเมืองประเทศราชภาคเหนืออย่างถาวร มีหน้าที่ควบคุมดูแลการติดต่อกับ  
ต่างประเทศ ดูแลคนในบังคับต่างชาติให้ได้รับความยุติธรรมทางการศาล ซึ่งแต่เดิมแล้ว  
การติดต่อกับต่างประเทศและการศาลนั้นเป็นสิทธิของเจ้านายขุนนางโดยตรง รัฐบาลไทย  
ไม่เข้ายุ่งเกี่ยว 13

ถึงแม้ว่าอังกฤษจะยินยอมสอนอำนาจศาลให้แก่ไทยบ้าง แต่จะไม่สมบูรณ์ทีเดียว  
แต่ก็นับว่าเป็นครั้งแรกที่อังกฤษได้ยอมให้คนในบังคับของตนที่เป็นชาวอินเดียและพม่า  
ซึ่งเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปางขึ้นศาลที่จัดตั้งขึ้นที่เมืองเชียงใหม่  
ในกรณีความแย้งที่คนในบังคับอังกฤษเป็นโจทก์ฟ้องคนในบังคับสยาม ส่วนคดีที่คนในบังคับ  
ส่วนคดีที่คนในบังคับสยามเป็นโจทก์ฟ้องคนในบังคับอังกฤษที่มาจากพม่าของอังกฤษ

และเข้ามาในเมืองทั้งสามโดยไม่มีหนังสือเดินทางก็ต้องขึ้นศาลท้องถิ่น (Ordinary Local Court ) คือศาลไทยธรรมดา แต่ในกรณีที่จำเลยมีหนังสือเดินทาง ผู้พิพากษา หรือศาลไทย จะทำการไต่สวนและก็ต้องส่งคดีไปแกงผู้ลี้ภัยอังกฤษที่กรุงเทพฯ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษที่ของสะลินในพม่าเป็นผู้ดำเนินการไต่สวนและตัดสิน

ส่วนคดีอาชญากรรม ตกลงว่าอาชญากรรมในบังคับอังกฤษที่มาจากพม่าของอังกฤษ \* ที่เดินทางมาจากพม่าเข้ามาเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน โดยไม่มีหนังสือเดินทางและกรทำ ความผิดขึ้นในเมืองไทย ก็ให้ศาลไทยพิจารณาและลงโทษตามกฎหมายไทยแต่ตามหนังสือเดินทางมาด้วยแล้ว ก็ไม่ต้องขึ้นศาลไทย 14

การตั้งศาลต่างประเทศในลานนพินนหากได้พิจารณาให้คดีแล้วจะเห็นว่าข้อสังเกต 2 ประการ คือ

#### 4.2.1 ข้อการแทรกแซงอำนาจการปกครอง

การตั้งศาลต่างประเทศมีจุดประสงค์แทรกแซงอำนาจการปกครองภายในประเทศราชภาคเหนือ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรวมอำนาจเข้าสู่องคกระมหาชัยตรีย์

\* พม่าของอังกฤษ ( British Burmah ) คือพื้นที่ของประเทศพม่าที่อังกฤษยึดครองได้ภายหลังมีชัยชนะในสงครามครั้งที่ 1 ( ค.ศ. 1824-1826 ) และในครั้งที่ 2 ( ค.ศ. 1852 ) ในทางภูมิศาสตร์เรียกดินแดนส่วนนี้ว่า พม่าตอนล่าง

ประกอบด้วยแคว้นสำคัญ 4 แคว้น คือ

1. แคว้นยะไข่ ( Arakan Division )
2. แคว้นตะนาวศรี ( Tenasserim Division )
3. แคว้นหงสาวดี ( Pegu Division )
4. แคว้นอิระวดี ( Irawaddy Division )

14 วรรณศิลป์ บุญมี , ล.ศ. , หน้า 375

การดำเนินนโยบายเช่นนี้ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการขึงเชิง  
กลุ่มชนนางหัวแก้ว น้า โดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับかり  
ที่ไทยจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของเมืองประเทศราชภาคเหนือ สมเด็จพระยา  
ถือว่าประเทศราชภาคเหนือเป็นเมืองอิสระที่มาสวามิภักดิ์ต่อไปไม่ใช่เมืองขึ้น แต่ว่า  
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ได้สมพระทัย การดำเนินนโยบายแทรกแซง  
กิจการภายในของเมืองประเทศราชภาคเหนือจึงอาจเกิดการประกาศให้กลุ่มชนขุนนาง ข้าราชการ  
เห็นว่า พระองค์มีอิสระและมีอำนาจเต็มที่ในการวางนโยบายการปกครองบ้านเมืองโดยไม่  
จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากสมเด็จพระยาแต่อย่างใด

แต่ถึงแม้จะตั้งศาลต่างประเทศแล้วส่งชาวหลวงไทยไปประจำอยู่ที่เชียงใหม่ อำนาจ  
ของชาวหลวงยังถูกจำกัดอยู่เฉพาะการต่างประเทศ และความสัญญาที่ไทยทำกับเจ้านครเชียงใหม่  
ในปี พ.ศ. 2416 นั้น มีขอรอบว่าให้ส่งเจ้านายขุนนางมาฟังการชำระคดีที่ศาลต่างประเทศ  
เพื่อศึกษาเรียนรู้ขอราชการนั้นดูเหมือนกับว่ารัฐบาลไทยจะยกเลิกการมีชาวหลวงไทยประจำ  
เชียงใหม่ เมื่อเจ้านายขุนนางพร้อมที่จะดำเนินการติดต่อกับต่างประเทศเองและมีความรู้  
ความชำนาญทางด้านการศาลเพียงพอ

#### 4.2.2 ต้องการริตรอนอำนาจบางส่วนของเจ้านายเชียงใหม่

ในการตั้งศาลต่างประเทศในเชียงใหม่ ถือว่าเป็นการริตรอนอำนาจ  
บางส่วนของบรรดาเจ้านายขุนนาง แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการต่อต้านอย่างรุนแรงเกิดขึ้น  
ทั้งๆ ที่ประเทศราชภาคเหนือเคยมีอิสระในการติดต่อกับต่างชาติและการศาลมาก่อน และ  
ในช่วงสมัยพระเจ้ากาวิโรสุ ( พ.ศ. 2396-2413) เจ้านายโตปฏิเสธไม่ยอมรับว่า  
สนธิสัญญาที่ไทยทำกับต่างชาติมีผลบังคับถึงประเทศราชภาคเหนือ<sup>15</sup> ซึ่งอาจจะเนื่องมาจาก  
สาเหตุ 3 ประการด้วยกันคือ

<sup>15</sup> รัตนพร เจริญกุล, ล.ศ. , หน้า 8-9

ก. เจ้านายขุนนางกลั้วการบีบบังคับจากอังกฤษ

เนื่องจากการแก้ไขปัญหาคือความต่างๆ ที่ผ่านมา กงสุลของอังกฤษดำเนินการอย่างแข็งกร้าวกับเจ้านายขุนนางที่แตกค่อ ได้เรียกร้องให้ชำระค่าเสียหายอย่างเต็มจำนวนและเร่งด่วนโดยไม่ยอมผ่อนปรน ทำให้เจ้านายขุนนางหวลกลั้วต่อการใช้อำนาจบีบบังคับจากอังกฤษ ประกอบกับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียยอมรับอำนาจของไทยเหนือดินแดนประเทศราชภาคเหนือ เพื่อให้พ้นจากการคุกคามจากอังกฤษ ทำให้เจ้านายขุนนางต้องยึดเอาไทยเป็นโล่ห์ป้องกันตนเองจากอังกฤษ

ข. สถานการณ์ภายในไม่พร้อม

หลังจากสิ้นสมัยของพี่น้องเจ็ดคนของพระเจ้ากาวิละ ในปี พ.ศ. 2386 แนวสถานการณ์ในประเทศราชภาคเหนือไม่พร้อมที่จะต่อต้านอำนาจของไทย เนื่องจากขาดความสามัคคีระหว่างเจ้านาย เพราะไม่ได้สืบสายเลือดโดยตรงคั้งแต่ก่อน มีการแย่งชิงอำนาจและตำแหน่งจากผู้ครองนครในหมู่เจ้านาย ผู้ที่จะขึ้นรักษาตำแหน่งต้องอาศัยการสนับสนุนจากไทย และรัฐบาลไทยเองก็พยายามทำให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ยอมรับอำนาจของไทยอีกด้วย

ค. ประเทศราชภาคเหนือขาดผู้นำในการต่อต้าน

หลังจากที่พระเจ้ากาวิโรจซึ่งเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่มอำนาจอย่างแท้จริงเป็นองค์สุดท้ายแล้ว เจ้าอินทวิชยานนท์ ซึ่งครองเมืองเชียงใหม่สืบต่อมานั้น ไม่สนใจที่จะปกครองบ้านเมือง กลับไปท่องเที่ยวตามมรดกปกครองบ้านเมืองแทน จึงทำให้ประเทศประเทศราชภาคเหนือขาดผู้นำในการต่อต้านอำนาจของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอินทวิชยานนท์เองนั้นก็ได้รับการสนับสนุนจากทางกรุงเทพฯ อีกด้วย จึงยิ่งทำให้รัฐบาลไทยเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในภาคเหนือได้โดยง่าย

#### 4.3 ปัญหาความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดนล้านนาไทย

หัวเมืองชายแดนที่ก่อให้เกิดปัญหาความวุ่นวายในล้านนา ไค้แกบริเวณที่เรียกว่าหัวเมืองเจียงหงัฮ่า ซึ่งประกอบด้วยเมืองหาว เมืองส่าด เมืองตวน เมืองทา และเมืองจวด (จวาด) หัวเมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของพม่าทางคานตะวันออก สำหรับป้องกันชาติภัก และใช้คลองซุง เป็นทางเดินติดต่อระหว่างพม่าตอนบนและตอนล่าง หัวเมืองชายแดนที่ถือเป็นพระราชาอาณาเขตระหว่างเชียงใหม่และพม่า<sup>16</sup> ทำให้ล้านนากับพม่าทางเขายามเข้าครอบครองตลอด จึงมีการรบพุ่งเพื่อชิงคืนแดนเหล่านี้เสมอมา เชียงใหม่ไ้หัวเมืองดังกล่าวในสมัยพระยาภาววิละ ซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ไค้ขยายอำนาจของล้านนาออกไปอย่างกว้างขวาง สามารถรวบรวมหัวเมืองเจียงหงัฮ่านี้ไว้เป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่และยังไค้ผูกไมตรีกับฟ้าพ่อเจ้าเมืองยางแฉว ซึ่งเป็นรัฐอิสระที่ตั้งอยู่ทางฝักตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน จนสามารถตกลงกันใช้แม่น้ำสาละวินเป็นเส้นเขตแดน ระหว่างล้านนากับพม่าไค้<sup>17</sup>

เนื่องจากพื้นที่บริเวณหัวเมืองเจียงหงัฮ่าอยู่ในที่สูงมีภูเขามากจึงทำให้การปกครองหัวเมืองชายแดนเหล่านี้ ไค้ไค้มีการควบคุมให้รัดกุม เพราะไม่ปรากฏว่าเจ้าเมืองเชียงใหม่ส่งใครออกไปดูแลเลย หัวเมืองเหล่านี้จึงปกครองตนเองอย่างอิสระ มีฐานะเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่แต่เพียงในนามเท่านั้น ปัญหาความวุ่นวายตามหัวเมืองชายแดนจึงเกิดขึ้นเสมอมา แต่เจ้าเมืองก็เพิกเฉยไม่หาวิธีการแก้ไขใ้เหตุที่เกิดขึ้น นอกจากสนใจแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวให้มากที่สุดเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากการให้สัมปทานกิจการป่าไม้ซ้ำซ้อนกัน

<sup>16</sup> สรัสวดี อ๋องสักุล , ภูมิหลังประวัติศาสตร์ล้านนา : บทบาททางการเมืองตระกูลเจ้าเจ็ดตน , ล้านนาคดีศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี , หน้า 16-18

<sup>17</sup> สรัสวดี อ๋องสักุล , ประวัติศาสตร์ล้านนา , หน้า 87

เพื่อที่จะได้คาเปิดป่าจำนวนมหาศาลอย่างไม่คำนึงถึงปัญหาที่จะตามมาในภายหลัง จึงทำให้  
 ปัญหาหัวเมืองชายแดนนั้นวันจะมีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่ออังกฤษเริ่มเข้า  
 ครอบครองพม่าบรรดาหัวเมืองชายแดนของพม่าทางดลโอกาสแยกตัวเป็นอิสระจนเกิดการ  
 รบพุ่งกันอยู่บ่อยครั้งจึงมีการตระเตรียมกำลังให้เข้มแข็งอยู่เสมอซึ่งมักทำการล่าแดนเข้ามา  
 เกดพระราชกรณิ์ในหัวเมืองเงี้ยวทั้งหลายของล้านนา ดังเช่นเมืองปันทไตเข้ามาเกดที่กำลัคน อาวุธ  
 และเสบียงอาหารจากเมืองหาง เมืองสาค เมืองตวม และเมืองจาด (จวาท) ไปช่วยรบ  
 เมืองหมอกใหม่ จนเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายขึ้นภายในหัวเมืองชายแดนของล้านนาควย  
 แต่สภาพการณดังกล่าวก็มิได้รับการแก้ไขทันที ทำให้ความวุ่นวายภายในหัวเมืองชายแดน  
 เหล่านี้นขยายกว้างยิ่งขึ้น เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม มีการปล้นฆาตคนในบังคับอังกฤษเกิดขึ้นเสมอ  
 ดังเช่นในปี พ.ศ. 2424 ได้เกิดกรณปล้นรามาองตาหวย มองอุบอง และลูกจาง<sup>18</sup> ซึ่ง  
 เหล่านี้นเป็นคนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาตัดตอกาชายในล้านนาเกิดขึ้นโดยเจ้าเมืองไม่สามารถ  
 จับตัวคนร้ายได้

และจากการที่หัวเมืองเหล่านี้อยู่ในพื้นที่สูงและป่าเขาจึงมีแม่น้ำหลายสายออกทั้งยังมี  
 มีป่าไม้สำคัญ เช่น ป่าไม้สัก ไม้สน ไม้สา ขึ้นหนาแน่นอยู่ทั่วไป ทำให้อังกฤษเริ่มให้ความสนใจ  
 สนใจมากขึ้น และมีความต้องการครอบครองหัวเมืองเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าหัวเมืองทั้ง 5  
 มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอยู่มาก นอกจากจะเป็นเมืองชายแดนที่มีความสำคัญต่อความ  
 สงบสุขของพม่าแล้วยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้สัก ซึ่งจะทำประโยชน์มหาศาลใหญ่เป็น  
 เจ้าของควย และเมืองเหล่านี้ยังคงอยู่บนฝั่งแม่น้ำคง\* ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญทางเศรษฐกิจ  
 และคมนาคม ซึ่งหากเกิดกรณที่พาทชนกับไทยในหัวเมืองฝั่งตะวันออกแล้ว อังกฤษก็จะมี

<sup>18</sup> ค. หนา 87

\* ลำน้ำสาละวิน

โอกาสเข้าครองครองหัวเมืองเหล่านี้ ซึ่งจะทำให้อังกฤษได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากเมืองเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น

ปัญหาเรื่องหัวเมืองชายแดนเหล่านี้ยังไม่สามารถที่จะยุติลงได้ เพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น จึงได้มีการประชุมระหว่างข้าหลวงฝ่ายไทยกับอังกฤษที่เมืองป็น ในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2430 โดยตกลงกันให้หัวเมืองทั้ง 5 อยู่ในความดูแลของเมืองเชียงใหม่ โดยมีเงื่อนไขว่ารัฐบาลไทยต้องห้ามไม่ให้มีการทำป่าไม้จนกว่าจะได้รับคำสั่งจากรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ<sup>19</sup> ซึ่งมีการละเมิดสัญญากันบ่อยๆ เพราะคนแถบนี้ทำป่าไม้กันมาก หากจะรอคำสั่งจากรัฐบาลกลางก็จะเสียเวลามาก เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงให้อนุญาตทำป่าไม้โดยพลการ ทำให้ขัดผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษ และอังกฤษก็ละเมิดเข้ามาในหัวเมืองเจ็ดหัวทั้ง 5 คอยเหมือนกัน

#### 4.4 ปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออก\*

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างล้านนาไทยกับพม่าในบังคับอังกฤษทางหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออกนี้ สันนิษฐานได้ว่า สืบเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้บริเวณแถบนี้ ซึ่งเป็นเหตุให้พวกกะเหรี่ยงขยันแรง ซึ่งเป็นคนในบังคับของเมืองหมอกไหม เมืองนาย ข้ามแม่น้ำสาละวินมาขออาศัยตัดต้นไม้และทำมาหากิน ในระยะแรกที่เมืองเชียงใหม่ เชียงใหม่อนุญาตก็ไม่มีปัญหาขัดแย้งอะไรเพียงจะเกิดโจรผู้ร้ายปล้น ลักทรัพย์กันเท่านั้น แต่เมื่ออังกฤษได้ขยายอำนาจมาดั่งหมอกไหมแล้ว เจ้าเมืองหมอกไหมก็เริ่มอ้างสิทธิ์ว่าเคยปกครองหัวเมือง

<sup>19</sup> วรณชสิทธิ์ บุญมี , ล.ค. หน้า 392-393

\* บริเวณหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออกที่กล่าวถึงนี้ ได้แก่เมืองเวะ เมืองใหม่ เมืองยวม เมืองตุม เมืองกวาน เมืองไซ บ้านฮ่องลึก เมืองโก ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน อาณาเขตทางตะวันออกติดต่อกับเมืองแม่ฮ่องสอนของไทย ส่วนทางตะวันตกติดกับเมืองหมอกไหม เมืองนายของพม่า

กะเหรี่ยงตะวันออก การแย่งชิงอำนาจกันถือว่าเป็นข้อขัดแย้งระหว่างลานนาไทยกับพม่า  
ในบังคับอังกฤษ

ภายหลังจากที่อังกฤษได้ยึดพม่าแล้วก็ได้ขยายบริเวณพม่าทางหัวเมืองกะเหรี่ยง  
ตอนเหนือ ซึ่งบริเวณนี้อยู่ในความปกครองของเชียงใหม่ แต่อังกฤษก็ยังต้องการที่จะยึด  
หัวเมืองแถบนี้เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจที่จะได้จากการทำป่าไม้ จึงทำให้เรื่องราวทะเลาะ  
วิวาทกันเป็นประจำ เมื่ออังกฤษได้เห็นความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของบริเวณหัวเมืองทั้ง 5 นี้  
ซึ่งเต็มไปด้วยไม้สัก อังกฤษจึงอ้างสิทธิของตนเข้าครอบครอง โดยใช้วิธีอ้างว่าดินแดนแถบนี้  
พม่าเคยมีสิทธิครอบครองมาก่อน ฝ่ายไทยก็อ้างสิทธิว่าบริเวณดังกล่าวเป็นของลานนามารอรับไปเสีย  
แล้ว ตามข้อตกลงระหว่างเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่กับเจ้าเมืองจากแก้วที่ถ่อเอาแม่น้ำสาละวิน  
เป็นเขตแดนมีเขาความยัดไว้นละซึกเป็นหลักฐานการแบ่งเขตแดน<sup>20</sup>

แต่อังกฤษนั้นเมื่อต้องการยึดครองดินแดน 13 หัวเมืองแล้ว จึงไม่ยอมรับประเพณี  
การแบ่งเขตแดนที่ไม่มีลายลักษณ์อักษรที่ไทยอ้าง บัญหาเรื่องพรมแดนจึงสร้างความยุ่งยาก  
ให้รัฐบาลไทยมาตลอด รัฐบาลไทยได้พยายามแก้ไขปัญหานี้อย่างเต็มที่แต่ในที่สุดรัฐบาลไทย  
จึงจำเป็นต้องรับตัดสินใจในความตกลงเรื่องพรมแดนกับอังกฤษ เพราะขณะนั้นฝรั่งเศสกำลัง  
คุกคามทางด้านตะวันออกของไทย จึงทำให้อังกฤษได้ดินแดน 13 หัวเมืองนี้ไป ซึ่งเป็นครั้งแรก  
ที่ลานนาเสียดินแดนให้แก่อังกฤษและยังเป็นดินแดนที่ล้ำค่าไปได้ไม่สักอีก แต่หลังจากที่อังกฤษ  
ได้ดินแดนนี้ไปแล้ว อังกฤษก็ได้รุกรานดินแดนส่วนน้อยอย่างแท้จริง เพราะอังกฤษต้องการหลีกเลี่ยง  
การนำอาณาเขตติดต่อกับฝรั่งเศสที่กำลังเข้ามาทางด้านตะวันออก โดยอังกฤษยึดดินแดน  
เหล่านี้เป็นเพียงรัฐกันชนเท่านั้นเอง

<sup>20</sup> สรัสวดี อ๋องสกุล , ล.ค , หน้า 90

#### 4.5 ปัญหาโจรสลัดบริเวณชายแดนลำนาไทย

บริเวณแถบชายแดนประเทศราชภาคเหนือที่ติดต่อกับ เขตแดนพม่าของอังกฤษ เป็นบริเวณที่มีโจรสลัดรายมาก เพราะวบริเวณนี้เป็นป่าเขาที่อำนาจของเจ้านายและขุนนางควบคุมไม่ถึง จึงมักเกิดคดีปล้นฆ่าชิงทรัพย์ เป็นเขตอันตรายซึ่งเจ้าหน้าที่อังกฤษในเขตพม่าไครองเรียนกล่าวหาเจ้านายขุนนางประเทศราชภาคเหนือว่าไม่ดูแลรักษาความสงบในเขตแดนของตน ทำให้เขตแดนเชียงใหม่เป็นที่พ้องสมโจรสลัดที่ข้ามไปปล้นชิงทรัพย์ในเขตอังกฤษด้วย ปัญหาโจรสลัดนั้นนอกจากเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของชนในบังคับอังกฤษแล้ว ยังขัดขวางผลประโยชน์ในการทำป่าไม้ที่กำลังขยายตัวอย่างกว้างขวาง บริเวณพรมแดนภาคเหนือของไทยอีกด้วย

#### 4.6 ปัญหาความไม่พอใจลักษณะการปกครอง

เนื่องจากพระเจ้ากาวิโรรส ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ได้ยืนยันอำนาจการปกครองตนเองของประเทศราชภาคเหนือ โดยไม่ยอมรับว่าการทำสนธิสัญญาใดๆ ของรัฐบาลไทย มีผลผูกมัดถึงประเทศราชภาคเหนือ ในการพบปะเจรจาระหว่างพระเจ้ากาวิโรรสกับกงสุลอังกฤษ เซอร์โรเบิร์ต ซ่อมเบิร์ก ในปี พ.ศ. 2403 นั้น ทำให้กงสุลอังกฤษไม่พอใจที่เจ้านครเชียงใหม่ไม่ยอมรับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของตนในบังคับอังกฤษตามสนธิสัญญาความจริง และเจ้านายขุนนางมักใช้อำนาจเด็ดขาดกับคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งในตอนแรกคนในบังคับอังกฤษยอมรับอำนาจของเจ้านายขุนนาง เพราะหวังผลประโยชน์จากป่าไม้และการค้าในประเทศราชภาคเหนือ แต่เหตุการณ์กลับยุ่งยากขึ้นเรื่อยๆ ข้าราชการอังกฤษในพม่ากล่าวหาว่าเจ้านายใช้อำนาจของตนในทางทุจริตเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากคนในบังคับอังกฤษ

นอกจากนี้เจ้านายขุนนางบางกลุ่มยังต่อต้านชาวตะวันตก จะเห็นได้จากกรณีที่  
เจ้าอุปราชธรรมปฎิโยเมืองเชียงใหม่ ห้ามราษฎรเกี่ยวข้องกับคณะกงสุลอังกฤษและไม่ยอม  
ให้ความสะดวกในการจัดหาพาหนะช้าง มา ในการเดินทาง<sup>21</sup> และยังมีกรณีพิพาทระหว่าง  
พระเจ้ากาวิโรศ กับคณะมิชชันนารี ที่เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนา ซึ่งได้ปรากฏว่าชาว  
พื้นเมืองที่เขาต้องถูกประหารชีวิตและมีชันนารีถูกข่มขู่ไม่ให้เผยแพร่ศาสนาต่อไป

จะเห็นได้ว่าเจ้านายประเทศราชภาคเหนือมีอคติต่ออำนาจเด็ดขาดในการปกครอง  
โดยไมยอมรับสิทธิของคนต่างชาติตามสนธิสัญญาต่างๆ ดำเนินการปกครองบ้านเมืองตามแบบ  
เก่าไม่สอดคล้องกับคตินิยมแบบตะวันตก เช่น ขาดขันติธรรมทางศาสนา และยังมีนัยการเพิ่ม  
กำลังคนและทรัพย์สินด้วยการยกกำลังไปตั้งเมืองเล็กเมืองน้อย และกวาดต้อนผู้คนกลับมาแข่งขันกัน  
ทำให้ชาติตะวันตกไม่พอใจมาก

การขยายอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษเข้ามาในดินแดนของล้านนาไทย  
ภายหลังชนะสงครามกับพม่าในปี 1826 นี้ มีผลทำให้ชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษสามารถเดินทางเข้า  
มาในบริเวณนี้ได้โดยง่าย การติดต่อระหว่างล้านนาไทยกับอังกฤษในสมัยนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่อง  
เกี่ยวกับการทำป่าไม้ ซึ่งปรากฏว่ามีคนในบังคับอังกฤษ เช่น ทวาทมา มอญ และไทยใหญ่  
พากันมาขอเช่าทำกิจการป่าไม้ในเขตเชียงใหม่ ลวกเจ้าผู้ครองนคร และเจ้านายของป่า  
กันมาก จนเกิดมีการแย่งชิงกัน กระทั่งกลายเป็นกรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนคร เจ้านาย  
เจ้าของป่ากับบรรดาคนในบังคับอังกฤษบ่อยๆ ถึงกับมีการฟ้องร้องต่อเจ้านาที่อังกฤษที่เมือง  
มะละแหม่ง และรัฐบาลกลางกรุงเทพฯ เสมอ

<sup>21</sup> รัตนานพร เศรษฐกุล , ล.ค , หน้า 7-8

การที่อังกฤษเสียผลประโยชน์ในเรื่องว่าเงินนี้เอง จึงทำให้อังกฤษได้หันมาสนใจ  
 ทางการเมืองและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่จนถึงกับการเสนอให้การทำสนธิสัญญา  
 เชียงใหม่ถึง 2 ฉบับ แต่การขยายอิทธิพลของอังกฤษในดินแดนนี้เป็นแต่เพียงทางคาน  
 เถรรัฐกิจเท่านั้น ไปโตมุ่งที่จะยึดครองอาณาโดยตรง โดยจะเริ่มได้จากการที่อังกฤษ  
 แข็งขันครองอินเดียใต้ทั้งประเทศ ดังนั้นอังกฤษจึงต้องดำเนินการจัดการเรื่องระเบียบ  
 การปกครองภายในอินเดียให้เรียบร้อย จึงทำให้อังกฤษไม่สนใจที่จะยึดครองอาณา อีกทั้ง  
 อังกฤษยังได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่ อังกฤษจึงไม่ขยายอิทธิพลทางกรเมืองเข้ามาในบริเวณ  
 นี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นในลาวนาส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงปัญหาที่เกิดจากการขัดผลประโยชน์  
 กับทางเศรษฐกิจแทนทั้งสิ้น ซึ่งทางรัฐบาลไทยสมัยนั้นก็พยายามแก้ไขปัญหานั้นอย่างเต็มที่  
 โดยการซ่อมแซมกันทั้งสองฝ่าย เพราะไม่ต้องการให้เกิดเหตุการณ์รุนแรง

บทสรุป

ลานนาไทยเป็นดินแดนที่มีมานานแล้ว ก่อตั้งขึ้นโดยพ่อขุนเม็งรายกษัตริย์แห่งแคว้นโยนก ศูนย์กลางของดินแดนนี้ก็คือเมืองเชียงใหม่ เรื่องราวของลานนาไทยส่วนใหญ่จะพบได้จากเอกสารตำนานและพงศาวดารต่างๆ เช่นตำนานสิงหนวัติ ตำนานเมืองเชียงแสน เป็นต้น ซึ่งในตำนานเหล่านี้มักจะกล่าวถึงการกษัตริย์ไทยของกษัตริย์ อังคนิสังราชบุตรไปสร้างบ้านแปลงเมือง ณ ที่ต่างๆ ทำให้มีการพัฒนาการจากชุมชนเล็กๆ เป็นเมืองใหญ่ขึ้นเป็นลำดับ ในปัจจุบันดินแดนลานนาไทยก็คือบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

พื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของลานนาก็คือการเกษตรกรรม ผลผลิตที่ได้นั้นก็นำไปแล้วเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ต้องการ นอกจากนี้แล้วลานนาไทยยังเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ โดยการรับซื้อสินค้าจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไปในเขตสิบสองปันนา ยูนนาน แล้วส่งไปขายต่อยังเมืองท่าทางตอนล่าง เช่น อยุธยา เป็นต้น การที่เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการค้าก็เนื่องจากการคมนาคมสะดวก มีถนนหนทางเชื่อมตามเมืองต่างๆ อีกทั้งยังอยู่ใกล้แม่น้ำปิงอีกด้วย ในสมัยของราชวงศ์เม็งรายเป็นช่วงที่ลานนาไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ภายหลังจากนั้นจึงตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ช่วงนั้นพม่าได้เข้าควบคุมทางด้านเศรษฐกิจแต่ก็มีได้อาเปรียบลานนาไทย เพียงแต่คอยดูแลให้เกิดการก่อกวนขึ้น พม่าปกครองลานนาไทยได้ช่วงหนึ่ง พระเจ้ากาวิละจึงตีเมืองเชียงใหม่คืน

การเศรษฐกิจก่อนที่จะมีการปฏิรูปผลสหภาพนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปในการค้าขาย ซึ่งก็มีทั้งการค้าภายในลานนาไทยเอง และการค้ากับต่างเมือง โดยมีเชียงใหม่เป็น

ศูนย์กลาง การถ่าในช่วงนี้ยังเป็นแผนยังชีพเท่านั้น สินค้าที่นำออกจำหน่ายเป็นสินค้าที่เหลือจากการบริโภค แต่เมื่อภายหลังเศรษฐกิจได้ขยายตัวขึ้นจึงมีการผลิตเพื่อการถ่ามากขึ้น และยังได้นำสินค้าไปจำหน่ายยังพม่าและกรุงเทพฯ โดยมีหอการค้ารับซื้อจากชาวบ้านไปขาย ทำให้เศรษฐกิจในลานนาดีขึ้น

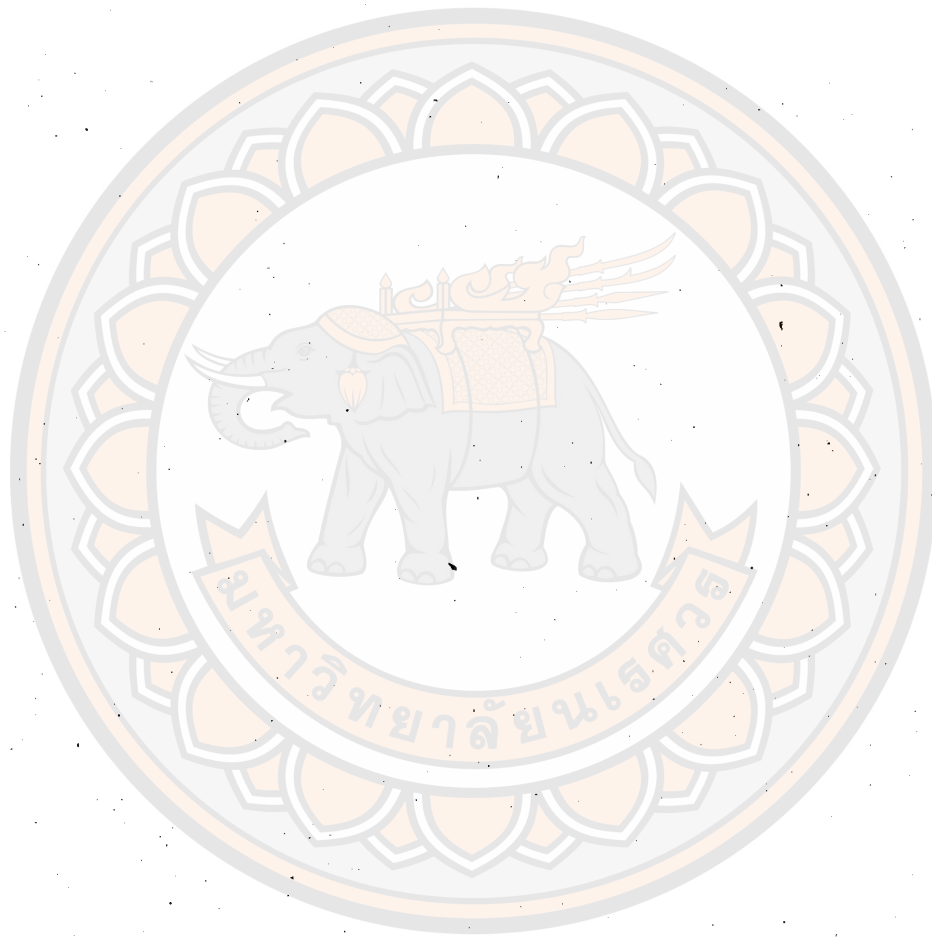
นอกจากการถ่าแล้ว ยังมีการทำป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สักที่มีมากในบริเวณตอนเหนือของไทย โดยแรกเริ่มการทำป่าไม้ในนครท่าโดยชาวพม่าเมืองลานนาไทย แต่ภายหลังจากที่อังกฤษได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในพม่า โดยการยึดครองพม่าได้แล้วทำให้อังกฤษเริ่มสนใจในป่าไม้สักของลานนา เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกันและยังได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของไม้สักแถบนี้ด้วยแล้วจึงทำให้อังกฤษได้เข้ามาขอสัมปทานทำป่าไม้ บริษัทของอังกฤษที่เข้ามาขอทำป่าไม้ที่สำคัญ ก็ได้แก่ บริษัทบอมเบย์เบอร์มา บริษัทบริติช บอร์เนียว

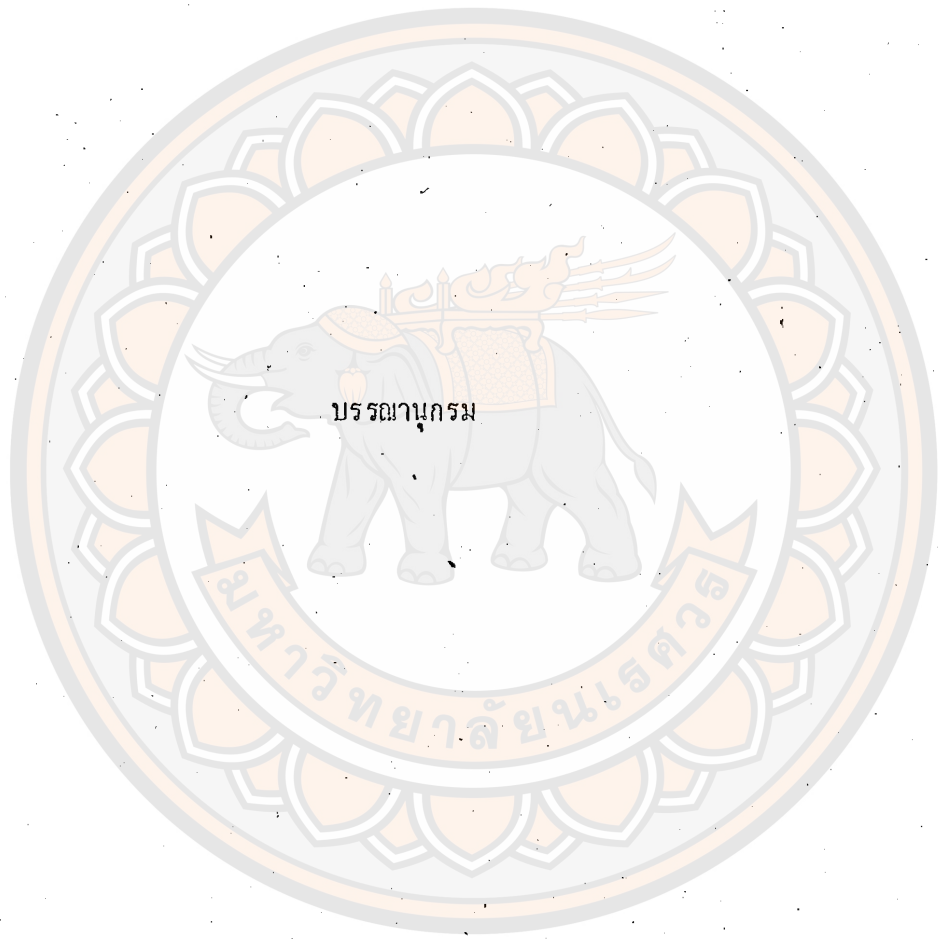
ในการดำเนินการทำป่าไม้ของอังกฤษ อังกฤษได้ส่งคนในบังคับอังกฤษซึ่งเป็นชาวพม่า พม่า เขามาฝึกตัวกับเจ้านายในลานนาไทย และจึงได้รับอนุญาตให้รับเช่าทำป่าไม้ในบริเวณเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ซึ่งการกระทำเช่นนี้ทำให้อังกฤษมีอิทธิพลมากขึ้นโดยเฉพาะในด่านเศรษฐกิจ บางครั้งก็รวมไปถึงด้านการเมืองอีกด้วย สืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาบาวริงส์ ที่ให้ความคุ้มครองอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทำให้คนพม่า เมืองกับคนในบังคับอังกฤษมีเรื่องราวพิพาทกันอยู่เสมอ ทำให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในเชียงใหม่และภายหลังมีการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่เพื่อแลกความสงบสุขของคนในบังคับอังกฤษรัฐบาลก็ตกลงรับข้อเสนอ แต่สนธิสัญญาดังกล่าวฉบับนี้ไม่ได้ทำให้อังกฤษได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร เนื่องจากศาลที่ตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาความนั้นไม่เคยมีคดีให้พิจารณาเลย เพราะผู้พิพากษามักจะอะลุ่มอลวยให้กับผู้控告คนไทยเสมอๆ ทำให้อังกฤษยอมละสิทธิทางศาลยกเลิกสัญญาฉบับนี้แล้ว ตกลงทำสัญญาใหม่ใน พ.ศ. 2426 แทน ซึ่งทำให้อังกฤษมีอิทธิพลมากขึ้นกว่าเดิม

เนื่องจากบริษัทป่าไม้ของอังกฤษเป็นบริษัทที่ใหญ่มาก ทำให้มีอิทธิพลทางการเงินและการเมืองมาก โดยเฉพาะบริษัทบอมเบย์เบอร์มาเป็นบริษัทที่มีทุนมาก ทำกิจการป่าไม้เจริญก้าวหน้า ในการขอทำป่าไม้นั้น บริษัทนี้จะดำเนินการทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ของตัวเอง แม้จะต้องมีการลงทุนเป็นเดิมพันก่อนก็ตาม การทำป่าไม้ก็จะทำทุกอย่าง มีทั้งการตัดไม้ที่ไม่โดยนิต ลักลอบตัดไม้สด ทำให้ป่าไม้ในแถบล้านนาไทยได้รับความเสียหายมาก การดำเนินงานของบริษัทก็เป็นไปโดยสะดวก เพราะพนักงานป่าไม้ การขนส่งไม้ การนำไม้ไปขายยังต่างประเทศ มักตกอยู่ในมือของบริษัทอังกฤษแทบทั้งสิ้น เนื่องมาจากการที่เป็นบริษัทใหญ่ มีทุนมาก ทำให้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองมากตามไปด้วย

อย่างไรก็ตามการทำป่าไม้ของบริษัtp่าไม้ของอังกฤษก็ต้องประสบปัญหายุ่งยากอยู่หลายประการ บางที่ไม่ต้องไว้วางใจการขนส่งถูกขโมยบ้าง แต่ส่วนใหญ่ปัญหามักจะเกิดกับเจ้านายเชียงใหม่ เนื่องจากป่าไม้ในล้านนานั้น เจ้าผู้ครองนครเป็นผู้มีสิทธิ์และอำนาจที่จะให้ผู้อื่นทำป่าไม้ได้ ป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ในเขตปกครองใดก็ถือเป็นทรัพย์สินสมบัติของเจ้าผู้ครองนครนั้นและถือว่าเป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทและลูกหลานได้อีก จึงมีการแข่งขันกันให้ล้านนาล้านกันขึ้น เพราะความต้องการได้รับค่าตอบแทนจากบริษัทป่าไม้ โดยที่ผู้ใดให้ค่าเปิดป่าสูงสุดก็จะได้รับสิทธิ์ทำล้านนาล้าน ซึ่งจะทำให้เจ้าผู้ครองนครได้รับประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย จึงเกิดการโง่เขลาป่าช้าซ้อนในป่าเดียวกันเกิดขึ้นเสมอเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นเจ้านายก็จะแก้ปัญหาตามอำเภอใจ แสดงอำนาจข่มขู่คนในบังคับจะยึดหนังสือสัญญา ทำให้อังกฤษและคนในบังคับอังกฤษไม่พอใจ จึงเกิดการร้องเรียนไปถึงรัฐบาลไทยเพื่อให้ช่วยแก้ปัญหาให้เกิดความยุติธรรม จึงทำให้รัฐบาลไทยกรุงเทพฯต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับล้านนาไทย หงๆ ที่แรกๆ ไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวเพราะต้องการให้ล้านนาไทยปกครองตนเอง แต่เมื่อมีการร้องเรียนมากจนทำให้รัฐบาลไทยได้รวมเอาล้านนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของไทย

จะเห็นได้ว่า การที่มีชาวต่างชาติเข้ามาดำเนินงานในถิ่นต่างๆ เช่น การค้าขาย การทำยา  
ไม้ ล้วนแล้วแต่ทำให้ลานนาไทยมีเศรษฐกิจที่คึกคักขึ้นมาก นับได้ว่าเป็นการนำความเจริญเข้ามา  
ในแดนนี้เป็นอย่างมาก ถึงแม้จะมีปัญหากระทบกระทั่งกันชาวพื้นเมืองบ้างก็ตาม แต่ว่ารัฐบาล  
ไทยก็ได้ช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้พอสมควร จึงนับว่าเป็นผลดีแก่ลานนาไทยเป็นอย่างมาก





## บรรณานุกรม

## 1. เอกสารชั้นต้น

## 1.1 เอกสารที่ยังไม่ตีพิมพ์

หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเหตุนรัชกาลที่ 4 จ.ศ.1277 เลขที่ 125

หนังสือถึงเจ้านครเชียงใหม่เรื่องจับเงี้ยวตองซู่ที่เอาปืนไปขาย

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4/1 ภาชีอากร แลการหนั้น

หัวเมืองในมณฑลลาวเฉียง (8 ธันวาคม ร.ศ.109-25 มกราคม ร.ศ.111)

ร.5 ค.14.4/7 เรื่องเงินตั้งทำภาชีอากรเกี่ยวกับราชการทางเมืองนคร

เชียงใหม่ ลงวันที่ 27 ธันวาคม ร.ศ.113

ร.5 ม.58/115 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลสมเด็จพระบรม

โยธาธิราช ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร

ร.5 ม.58/126 เรื่องตลาดที่เมืองเชียงใหม่กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กราบ

บัง บังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 24 เมษายน ร.ศ.119

## 1.2 เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

คุรุสภา, องค์การคา. "ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ" ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 72

เล่มที่ 45 พระนคร : องค์การคาของคุรุสภา 2512

ประเสริฐ ฒ. นคร, มังรายศาสตร์ (ฉบับปริวรรต), กรุงเทพฯ: มานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521

รัตนโกสินทร์, พระภิกษุ ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลจากภาษาบาลีโดย ร.ต.ท.แสง มนวิบูล

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิบูล

20 เมษายน 2517

ศิลปากร, กรม . ตำนานมรดกสาม พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวง

หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ณ อยุธยา 17 ธันวาคม 2516 กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์พระจันทร์ 2518

สงวน ไชยสิทธิ์, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (ฉบับปริวรรต), พระนคร : โรงพิมพ์

สำนักนายกรัฐมนตรี 2514

“ตำนานนางจามเทวี” ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม 1-2 นครหลวง

กรุงเทพฯ เจริญ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2515

สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม. สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ

ต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 ,

โรงพิมพ์พระจันทร์ 2512

สมหมาย เปรมจิตต์, ราชวงศ์ล้านนาเชียงใหม่ ภาคปริวรรต ลำดับที่ 4, เชียงใหม่ :

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2518

## 2. เอกสารขึ้นรอง

### 2.1 หนังสือ

เกษกร, กระหวาง, ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี , พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน

เพลิงศพพระยาครุฑนันทพิภพ 30 ธันวาคม 2511

คณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ,

ล้านนาไทย , สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่ : วิทยเนตรการพิมพ์

2526-2527

ฉัตรทิพย์ นาดสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์

2527

- ฉลาดชาย รมิตานนท์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และวิระดา สมสวัสดิ์, หมา : อดีตและปัจจุบัน,  
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์ 2526.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ , กำเนิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกับผลกระทบต่อสังคมชาวนาในภาคเหนือ,  
วารสารสังคมศาสตร์ (เมษายน-กันยายน ) 2524  
พหุคูณ, หอคำว้าวต่าง : ศูนย์บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย  
(พ.ศ. 2398-2503) รายงานวิจัยกรมศึกษาธิการ 2525 อค์สำเนา
- ตวัน ลีเซียง และอุบลชัย คงไชย , ประวัติศาสตร์ล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังรายจากเอกสารจีน,  
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2531.
- แดมสุข นุมนนท์, "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเมืองเชียงใหม่" ใน  
รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีครั้งที่ 1 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย  
เชียงใหม่ 2511 หน้า 139-145 อค์สำเนา
- นิคม มุสิกคามะ, แผ่นดินไทยในอดีต, กองโบราณคดี กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ : แพรววิทยา,  
2515 , 705 หน้า.
- นิพนธ์ ชันแก้วหล้า, "ระบบชลประทานในล้านนาไทย" ใน นิทรรศการล้านนาไทย ครั้งที่ 1  
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ 2524 อค์สำเนา
- นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ , ชุมชนโบราณในเขตล้านนา, เชียงใหม่ : ภาควิชาภูมิศาสตร์  
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2528 อค์สำเนา
- บุญเสริม สาคกรากัย และสังคีต จันทนโพธิ์ , อค์ล้านนา, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์  
เรื่องศิลป์ 2524

ประชาภิจักรจักร์, พระยา (แฉ่ม บุนนาค), พงศาวดารโขนก, กรุงเทพฯ : ศรีวิทยา

2516

ประยูทธ ลิทธิพันธ์, ประวัติศาสตรมหาอาณาจักรไทย, กรุงเทพฯมหานคร : แก้วบรรณกิจ

613 หน้า

พิศข, ราลีฟ. จดหมายเหตุการเดินทางของราลีฟ วิต, นันต สุกกุล (แปล) พิมพ์ครั้งที่ 2

กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร 2513, 39 หน้า

ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์

ไทยถึงสิ้นอยุธยา, พระนคร : อมรการพิมพ์ สิงหาคม 2528 , 373 หน้า.

ฉฉิ พยอมยงต์, ประวัติศาสตร์และวรรณคดีล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่ 2516, 170หน้า.

มหาอำมาตย์, พระยา (หุรน) , "พงศาวดารเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง

เมืองลำพูนชัย, ในประชุมพงศาวดาร เล่ม 3 กรมศิลปากร 2505

ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทย กับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17

เล่ม 1, ไพโรจน์ เกษเมณกิจ (แปล) กรุงเทพฯมหานคร : กรมศิลปากร 2512.

\_\_\_\_\_, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, พิมพ์ครั้งที่ 6, 19 สิงหาคม 2511, 811 หน้า.

\_\_\_\_\_, เอกสารข้อสันคาสัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163, พ.ศ. 2167-2185, นันต สุกกุล

(แปลจาก buch papers ) พระนคร : กรมศิลปากร 2513, 292 หน้า.

สงวน โชติสุขวัฒน์, กนดีเมืองเหนือ, พระนคร : โอเดียมส์โตร 2515

สรสวัตติ์ อองสกุล, ประวัติศาสตรล้านนา , โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่, พฤศจิกายน 2529 เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ข้างเต๊อ 174 หน้า.

\_\_\_\_\_, "ภูมิหลังประวัติศาสตรล้านนา : บทบาททางการเมืองตระกูลเจ้าเจ็ดตน" ใน

ล้านนาศึกษารวมเอกสารล้านนา : 28-31 มกราคม 2528 ณ วิทยาลัยครู เชียงใหม่.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ล้านนาไทยศึกษา, เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์  
วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2525 อัดสำเนา

อานันท์ กาญจนพันธ์, "พัฒนาการเศรษฐกิจของหมู่บ้านในลันนา (พ.ศ. 2350-2490)"  
ใน พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่  
2527

## 2.2 รายงานการประชุม

ชูสิทธิ์ ชูชาติ, การถว้าวัดต่าง, เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จัดโดย  
สมาคมประวัติศาสตร์ ณ ห้องประชุมศูนย์สารนิเทศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย  
17 กุมภาพันธ์ 2527

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่, เอกสารประกอบ  
การสัมมนา "ล้านนาคดีศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี" จัดโดย  
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่ 28-31  
มกราคม 2528 ณ วิทยาลัยครูเชียงใหม่

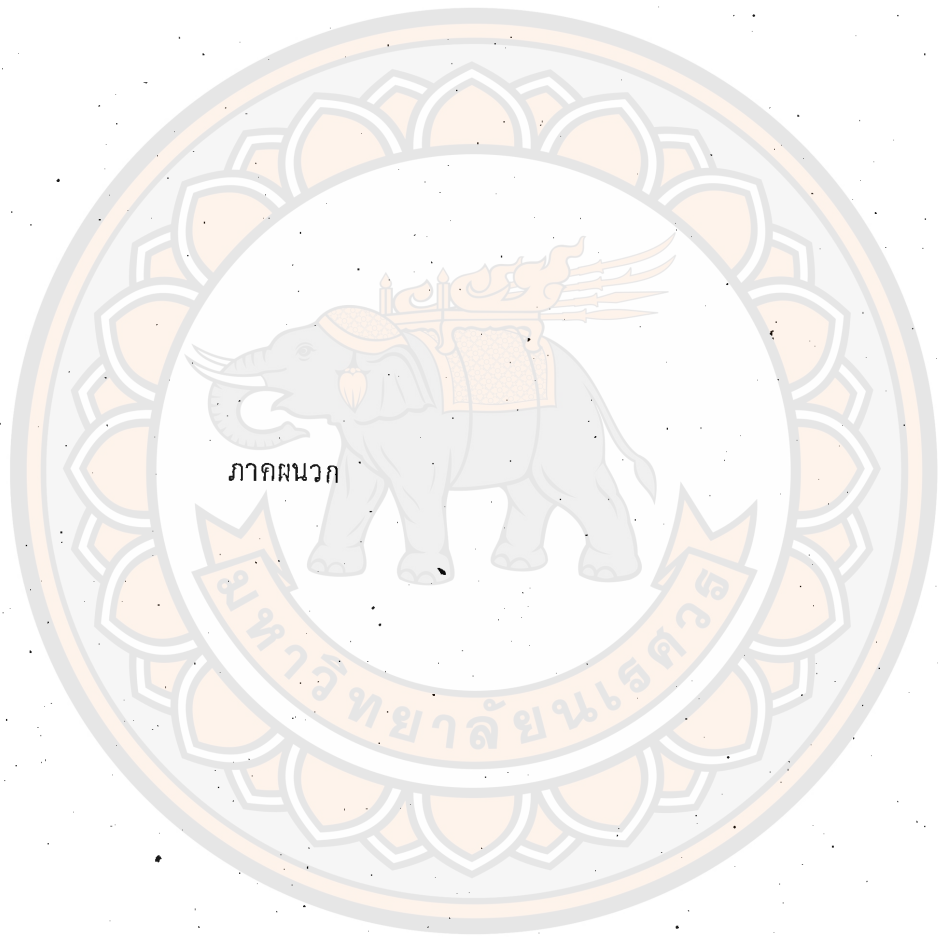
สุเทพ สุนทรเกตุชัย, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในล้านนา : ขอวิจารณ์และเสนอแนะแนวการ  
ศึกษา, เอกสารประกอบการสัมมนา ล้านนาคดีศึกษา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี  
ณ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 28-31 มกราคม 2528

อานันท์ กาญจนพันธ์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคเหนือ (พ.ศ. 2420-2500), เอกสาร  
ประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง เศรษฐกิจภาคเหนือปัจจุบันและอนาคต  
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมูลนิธิ  
โตโยต้า ณ ห้องประชุมโรงแรมสุริวงค์ เชียงใหม่ 22-24 กุมภาพันธ์ 2528

## 2.3 วิทยานิพนธ์

ชัยมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์, การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือ  
ของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต  
ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521

- ชูสิทธิ์ ชูชาติ , วิวัฒนาการเศรษฐกิจจากหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2394-2475),  
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย  
 ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523
- ปลายอ้อ ชนะนนท์, บทบาทนายทุนหอการค้าที่ต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของ  
 ประเทศไทย พ.ศ. 2464-2523, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาเศรษฐศาสตร์  
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529
- พรพรรณ จงวุฒิเภา , กรณีศึกษาพระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้  
 รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ.2401-2445), วิทยานิพนธ์ปริญญา  
 โทระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517
- วรรณช้อย บุญมี, ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า  
 เจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และการเหมืองแร่ , วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชา  
 ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520
- สายสัมพันธ์ อินทรบรรลือ, การจัดเก็บภาษีอากรในล้านนา พ.ศ. 2427-2445, วิทยานิพนธ์  
 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ  
 วิทยุโลก 2532 .



ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยนครพนม

## ภาคผนวก ก.

## ลำดับวงศ์กษัตริย์เชียงใหม่โบราณ

ที่	นาม	กักราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
1	วงศ์สิงหนะวัติ สิงหนะกุมาร	อัญชนะ 17	18	120	102	วามาแทนครไทยเทศกักราช
2	กัณธกุมาร	119	42	71	29	คฤห บุตร
3	อชุตราช	พุทธกักราช 1	20	120	100	บุตร
4	มังรายนราท	100	46	99	50	บุตร
5	พระองค์เมือง	150	55	86	31	บุตร
6	พระองค์ชน	181	61	80	19	บุตร
7	พระองค์คำ	200	58	74	16	บุตร
8	พระองค์เกิง	216	56	116	60	บุตร
9	พระองค์ชาติ	276	71	90	19	บุตร
10	พระองค์เวา	295	62	81	18	บุตร
11	พระองค์แวน	313	63	80	17	บุตร
12	พระองค์แก้ว	329	58	72	14	บุตร
13	พระองค์เงิน	343	57	71	14	บุตร
14	พระองค์นง	357	52	67	15	บุตร
15	พระองค์งาม	372	48	81	33	บุตร

ที่	นาม	ศึกษาระดับ	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
16	พระองค์ถ้อย	405	52	77	25	บุตร
17	พระองค์รวบ	430	58	73	16	บุตร
18	พระองค์เซ็ง	446	52	69	18	บุตร
19	พระองค์กั้ง	463	56	71	16	บุตร
20	พระองค์เกา	478	56	72	15	บุตร
21	พระองค์หง	494	52	70	18	บุตร
22	พระองค์ศรี	512	54	70	16	บุตร
23	พระองค์สม	528	52	64	12	
23	พระองค์วรชัย	540	50	69	20	
25	พระองค์แพง	560	48	69	21	
26	พระองค์พวน	581	53	65	12	
27	พระองค์จันทร์	593	45	55	10	
28	พระองค์บุญ	613	36	48	12	
29	พระองค์ผัน	615	30	37	7	
30	พระองค์วง	622	17	66	49	
31	พระมิ่งสิงห์	671	35	85	50	
		มหาดศึกษาระดับ				
32	พระมิ่งแสน	100	55	80	25	
33	พระมิ่งสม	125	70	79	9	
34	พระองค์เทพ	134	51	67	16	

ร.ร.	นาม	กักราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
35	พระองค์ทอง	150	43	61	17	
36	พระองค์ถม	167	43	47	4	
37	พระองค์ชาย	171	24	50	26	
38	พระองค์นิน	197	33	46	14	
39	พระองค์ชม	211	29	58	19	
40	พระองค์ดง	230	28	43	15	
41	พระองค์กิง	245	28	42	14	
42	พระองค์เกียง	259	24	42	18	
43	พระองค์หัง	277	18	75	57	
44	ทุกธิตะ	334	55	70	15	
45	มหาวัน	349	46	67	21	เมืองจันทน์เขี้ยว
46	มหาไชยชนะ	378	42	43	1	

ที่มา : พงศาวดารโยนก

## ภาคผนวก ข

## ลำดับกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา

ที่	พระนาม	ตั้งราช		เสวยราชย์		หมายเหตุ
		พุทธ	จุล	ปี	เดือน	
1	จามเทวี	1200	25	7		ธิดาขอมเมืองละโว้
2	มกนัทยศ		32	80		
3	คูนัยุทธราช		112	40		
4	อรุณโฆไทย		152	27		
5	สุวรรณมัยุทธราช		179	30		
6	สันติระ		209	10		
7	ประทุม		219	30		
8	กุดเทวะ		249	8		เสียแก่มลิกษะ หนีไปเมืองมอญ
9	มิลักษะไตรราช	1438	257	3	3	
10	มิลักษะมหาราช		260	1		
11	โนการาช	1442	261		7	
12	มาลราช	1442			2	
					15	
13	กุตตะราช	1442	262	10		
14	เสลราช		272	3		
15	มาลราช		275	3		
16	โยวะราช		278		6	

ที่	พระนาม	กักราช		เสวยราชย์		หมายเหตุ
		พุทธ	จุล	ปี	เดือน	
17	พรหมทัตราช		279	3		
18	มุกษะราช		282	2		
19	อัครสัทกะ		284	2	10	ทำศึกกับละโว้ เจ้าละโว้มาตี เมืองขอมมาชนะ ตลอดถึงนาคปุระ ( เชียงแสน )
20	วิชัยจักรวรรดิราช		286	3		
21	กษมละราช		289	20	7	
22	จุลละ		309	6		มาจากมุนคร
23	เอกกฤษจักรวรรดิราช		315	9		
24	สุเทวราช		324	1	2	
25	ไชยยะละราช		325	10		
26	มลาระยสุपालนคร		335	1	15	
27	เสละ		336	3		
28	ตาจราช		339	6		
29	ชิตกักราช		345	10		
30	นันทละ		355	20		
31	อินทวระ		375	30		
32	อาทิตย์ธรรมมัทราช		405	5		ชนะละโว้รับพุทธศาสนาจาก มอญสร้างเจดีย์หลวงลำพูน

ที่	พระนาม	ศักราช		เสวยราชย์		หมายเหตุ
		พุทธ	จุล	ปี	เดือน	
33	รัตนธรรมาธิราช		410	5		
34	สัทธาธิราช		415	45		
35	เชษฐราช		460	15		
36	จักรกษะยงราช		375	22		
37	ถวัลยราช		497	2		
38	กาณะยงราช		499	12		
39	เวทนะราช		513	1		
40	ทาศักดิ์ยงราช		514	30		
41	ไทยอำมาตยะ 2		544	3		
42	อำมาตปะนะ		547	10		
43	ทาวะมะ		557	1		
44	ตาราณะละ		558	1		
45	โยกะ		559	10		เสวยเมืองลำพูนแก่พระมั่งราย
46	2		569			เจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ๗ ปี
47	2					มะโรงเดือนหก ขึ้น 4 ค่ำ
48	พระยาธิบาล		633	10		จุลศักราชได้ 643

ที่มา : พงศาวดารโยนก

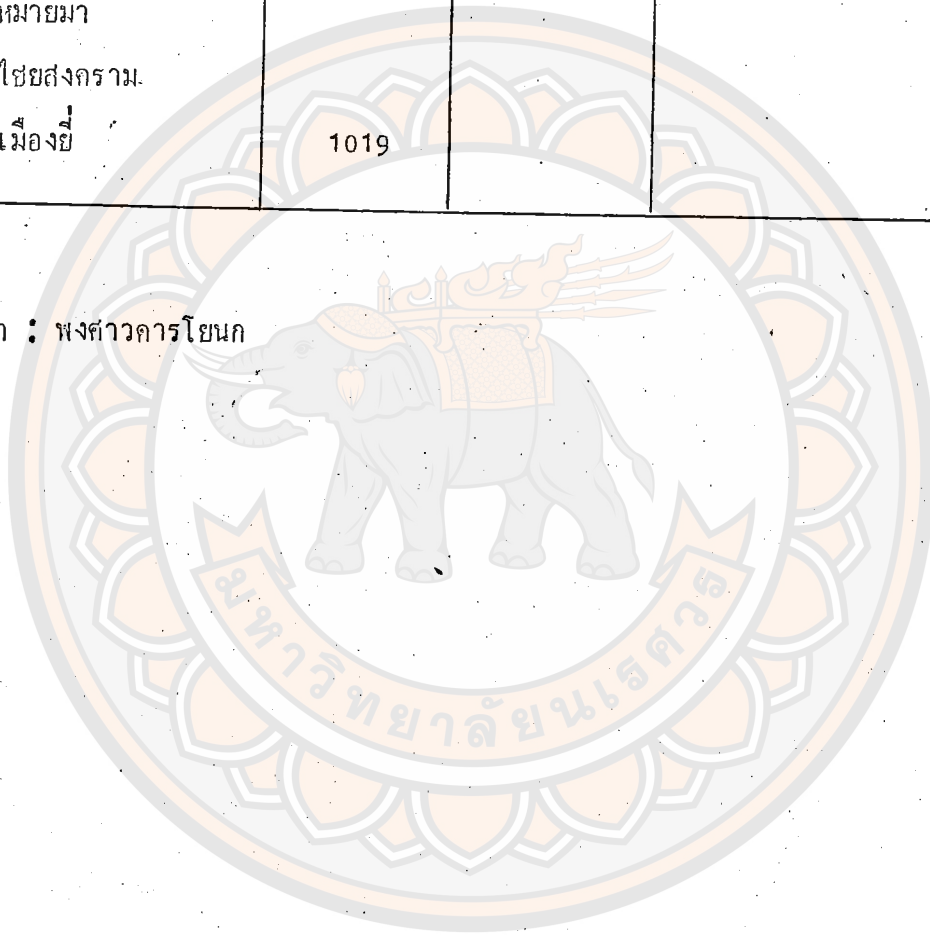
## ภาคผนวก ค.

## ลำดับวงศ์เจ้าเมืองภูเขยา (พะเยา)

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
1	ขุนจอมธรรม	458	24	มาแต่ เชียงแสนสร้างเมืองพะเยา
2	ขุนเจือง	482	6	ไปชนะล้านช้างและแก้ว
3	จอมผาเรือง	488	14	
4	ขุนแพง	502	7	
5	ขุนซ่อง	509	20	น้องขุนเชียง
6	ขุนแก้วแว่นเมือง	529	28	
7	ขุนจอมปราสาท	557	4	
8	ขุนเส้า	561	8	
9	ขุนพัน	569	14	
10	ขุนเส้า	583	17	
11	ขุนมิ่งเมือง	599	28	
12	ขุนงำเมือง	620	60	
13	พระยาคำแดง	680		
14	พระยาคำฤา			
15	ท้าวพิณ			
16	ท้าวเทิง			

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
17	ขุนเชียง			
18	ขุนแสนเมืองมา			
19	ขุนหมายมา			
20	ขุนไชยสงคราม			
21	ขุนเมืองชัย	1019		

ที่มา : พงศาวดารโยนก



## ภาคผนวก ง

## รายนามกษัตริย์ราชวงศ์มังราย

ลำดับ	พระนาม	ปีที่ ครองราชย์	การเกี่ยวเนื่องกับ กษัตริย์องค์ก่อน	เหตุการณ์สำคัญทาง ประวัติศาสตร์
1	พระเจ้าเม็งราย	พ.ศ. 1805 -1855	ราชบุตรพระเจ้าลาวเม็ง แห่งราชวงศ์ลาวจักรราช	มาจากเมืองเชียงรายชนะ ลำพูนและสถาปนานคร เชียงใหม่เป็นราชธานี ครองราช 4 เดือนกลับไป โยนกแล้วกลับมาครองอีก 4 เดือนกลับไปเชียงราย
2	พระเจ้าคราม	พ.ศ. 1855 -1855	ราชบุตรพระเจ้าเม็งราย	
3	พระเจ้าแสนภู (ครั้งที่ 1 )	พ.ศ. 1855 -1856	ราชบุตรพระเจ้าคราม	
4	เจ้าขุนศรี	-	ราชบุตรพระเจ้าเม็งราย	เป็นอาของพระเจ้าแสนภูมา จากเมืองมาย แยกราช สมบัติจากพระเจ้าแสนภู
5	พ่อบ้านน้ำหอม	พ.ศ. 1865 -1866	ราชบุตรพระเจ้าคราม	
6	พระเจ้าแสนภู (ครั้งที่ 2 )	พ.ศ. 1866 -1878	ราชบุตรพระเจ้าคราม	สร้างเมืองเชียงใหม่

ลำดับ	พระนาม	ปีที่ ครองราชย์	การเกี่ยวเนื่องกับ กษัตริย์องค์ก่อน	เหตุการณ์สำคัญทาง ประวัติศาสตร์
7	พระเจ้าคำฟู	ครั้งแรก พ.ศ.1866 -1869 ครั้งหลัง พ.ศ.1878 -1879	ราชบุตรพระเจ้าแสนภู	ครั้งที่ 1  ครั้งที่ 2 ไปครองเมือง เชียงใหม่แทน
8	พระเจ้าผายู	พ.ศ.1880 -1899	ราชบุตรพระเจ้าคำฟู	ครองเมืองเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ.1882-1889
9	พระเจ้ากือนา	พ.ศ.1899 -1929	ราชบุตรพระเจ้าผายู	ทำสังฆยานาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 4
10	พระเจ้าแสนเมืองมา	พ.ศ.1929 -1945	ราชบุตรพระเจ้ากือนา	
11	พระเจ้าสามฝั่งแกน	พ.ศ.1945 -1985	ราชบุตรพระเจ้าแสนเมืองมา	
12	พระเจ้าติโลกราช	พ.ศ.1985 -2031	ราชบุตรพระเจ้าสามฝั่งแกน	แย่งเมืองจากพระราชนิคา ต่อมาได้ทำสงครามแย่งคืนแดน สุโขทัยกับพระบรมไตรโลกนาถ แห่งเมืองนครศรีอยุธยา

ลำดับ	พระนาม	ปีที่ ครองราชย์	การเกี่ยวเนื่องกับ กษัตริย์องค์ก่อน	เหตุการณ์สำคัญทาง ประวัติศาสตร์
13	พระยอดเชียงราย	พ.ศ. 2031 -2040	หลานพระเจ้าเหล็ก	
14	พระเมืองแก้ว	พ.ศ. 2039 -2069	ราชบุตรพระยอดเชียงราย	
15	พระตะเกลา	พ.ศ. 2069		เชียงใหม่ตกไปเป็นเมืองขึ้น ของพม่า

ที่มา : นิตม มุสิกะคามะ , แผนที่ไทยในอดีต , หน้า 524-527

## วงศ์บุเรงนองหงสาวดีขึ้นคำครองเมืองเชียงใหม่

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
1	มังชานรธามังคยุ	941	28	ราชบุตรบุเรงนองหงสาวดี
2	มองช่วยเทา	969	1	น้อง
3	มองกอยตอ	971	2	บุตรมังคยุที่ 1
4	น้องมองกอยตอ	971	3	
5	เจ้าเมืองน่าน	976	17	บุตรเลี้ยงมังคยุที่ 1 สละโคะธรรมราชา จับตัวไปอังวะ
6	พระยาหลวงทิเมเนตร	993	19	ต่างวงศ์
7	พระแสนเมือง	1012	13	บุตรเลี้ยงเมืองแกเจลาพระยาโกษาปาน หนีไป 2 ปี กลับมาตั้งใหม่
8	พระเจ้าเมืองแพร่	1025	9	
9	อึ้งแซะกรุงอังวะ	1034	13	ลูกพระเจ้าอังวะ
10	มังแรนรา	1047	42	ลูก
11	เทพสิงห์และองค์ำ	1089	36	เจ้าองค์ำชาวล้านช้าง
12	ไป๋กัณฑ์คามณี	1125	6	พม่าตีได้
13	ไป๋มยุจวน	1131	4	เลี้ยงเมืองแกกองทัพไทยในปี 1135 ร้างต่อมา 20 ปีเศษ ถึงศักราช 1158 พระยาภาววิไล

ที่มา : พงศาวดารโยนก

## ภาคผนวก ฉ

## ชื่อพระวงศ์กษัตริย์กาวิละ

- |                                |                |
|--------------------------------|----------------|
| 1. พระบรมราชาธิบดี (กาวิละ)    | พ.ศ. 2324-2358 |
| 2. เจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา  | พ.ศ. 2358-2365 |
| 3. เจ้าหลวงเศรษฐี (คำเงิน)     | พ.ศ. 2365-2367 |
| 4. เจ้าหลวงแผ่นดินเป็นพุทธวงศ์ | พ.ศ. 2367-2389 |
| 5. พระเจ้ามโหตรประเทศ          | พ.ศ. 2389-2397 |
| 6. พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์    | พ.ศ. 2399-2412 |
| 7. พระเจ้าอินทวิชยานนท์        | พ.ศ. 2412-2440 |
| 8. เจ้าอินทวโรรส               | พ.ศ. 2440-2452 |
| 9. เจ้าแก้ววรรณี               | พ.ศ. 2452-2482 |

-ยูปเล็กตำแหน่ง

ที่มา : มณี พยอมยงค์ , ประวัติศาสตร์และวรรณคดีล้านนาไทย , พิมพ์ครั้งที่ 2  
เชียงใหม่ 2516, หน้า 5

## ภาคผนวก ช

## ลำดับผู้ครองเมืองเชียงทราย

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
1	พระกาเมืองราย	624	13	สร้างเมืองเชียงทราย
2	ขุนเครื่อง	637	1	บุตร
3	เพงรายครั้งที่ 2	638	5	ไปล่าขุน
4	เจ้ามั่งคราม	643	46	
	ไชยสงคราม			
5	เจ้าแสนภู	689	1	ไปสร้างเมืองเชียงแสน
6	ท้าวมหาพรหม	707	56	ลูกท้าวชายู
7	ท้าวขี้กุ่มกาม	763	13	หนีไปสุโขทัย
8	ท้าวเจ็ด	776	29	
9	หมั่นคอม	805	5	
10	พ่ท้าวบุญเรือง	810	38	
11	พระยอดเชียงทราย	848	1	ไปครองเมืองเชียงใหม่แต่ไม่ไปไม่มี
	เจ้าเมืองที่มอญตั้ง			เจ้าจมนเลียแกมอญ

ที่มา : พงศาวดารโยนก

## ลำดับผู้ครองเมืองลำปาง

ที่	นาม	ศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
1	กาวิละ	1136	12	
2	คำโสม	1148	9	
3	ดวงทิพย์	1156	12	เป็นพระยา 9 เป็นเจ้า 3 ปี
4	ทนานไชยวงศ์	1187	12	บุตรคำโสม
5	ชติยะ	1199	1	ตั้งเมือง 6 เดือน ถึงแกกรรม, บุตรคำโสม
6	พระยาลำพูนน้อยอินทร	1200	11	บุตรคำโสม
7	วรญาณรังษี	1212	16	บุตรคำโสม
8	พรหมภักษ์ชลาตา นรนนไชยสวัสดิ์	1235	13	บุตรดวงทิพย์
9	(ทนนไชย)	1249	9	บุตรวรญาณรังษี
10	บุญวาทย์วงมานิต	1259		บุตรทนนไชย

ที่มา : พงศาวดารโยนก

## ภาคผนวก ฅ

## ลำดับเจ้าผู้ครองนครลำพูน

ที่	นาม	ศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
1	พระยาไวยวงศา	1136	1	พมามาตีแตกแล้ว
2	คำมัน	1176	1	ยกไปเป็นอุปราชเชียงใหม่
3	บุญมา	1177	13	ปี 1189 ได้เป็นเจ้า
4	น้อยอิน	1190	9	เลื่อนไปครองลำปาง
5	น้อยคำตัน	1200	3	
6	น้อยลังกา	1203	2	ว่าง 5 ปี
7	หมานไชยลังกา	1210	25	บุตรคำมันเป็นพระยา 8 ปี เจ้า 17 ปี
8	คาราคีเรกรัตน์ไพโรจ (เจ้าดาวเรือง)	1233 1236	27	ว่าง 3 ปี บุตรไชยลังกา
9	เหมพันธุไพจิตร (คำหยาด)	1254	3	บุตรไชยลังกา
10	อินทียงยศโชติ	1259		บุตรเจ้าคาราคีเรก

ที่มา : หงสาวดารโยนก

## ภาคผนวก ๕

## ลำดับผู้ครองเมืองน่าน

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
1	น้อยอินนาขวา			ตั้งที่เมืองน่านเก่าซึ่งพระยาตานเมืองสร้าง
2	ศุเจ้าหลวงต้น			พร้อมกับพระธาตุแจ๋แห่งตั้งแต่จุลศักราช 781
3	เจ้าอริยวงศ์			มาจากเชียงใหม่
4	เจ้ามโน			บุตร
5	เจ้าผ้าวัดกะวรวรปัญญา	1134	83	หลาน
6	เจ้าสุมณะ	1172	15	มาขึ้นกรุงเทพฯสร้างเมืองน่านใต้
7	เจ้ามหายศ	1187	12	ศักราช 1162
8	อชิตวงศ์	1199	1	(น้ำ) ใต้เชียงใหม่เพื่อก่อสร้างเมืองน่านเหนือ
9	มหาวงศ์เมืองเทิง	1200	14	ศักราช 1179
10	เจ้าอนันตวรฤทธิเดช	1214	38	บุตรที่ 5
11	เจ้าสุริยพงษ์ขจรวิทย์	1255		บุตรที่ 6
				เป็นพระยานาน 4 ปี จึงได้เป็นเจ้า(บุตร
				ที่ 5 ) ก่อเวียงน่านใต้ปีจุลศักราช 1216
				บุตรเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เป็นพระเจ้าเมืองน่าน

ที่มา : พงศาวดารโยนก

เศรษฐกิจสมัยล้านนาไทย



บทคัดย่อ

ของ

นันทพร ผูกจิน

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

ตุลาคม 2533

## บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาในเรื่องราวความเป็นมาของล้านนาไทย ตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อจะได้ทราบถึงความเป็นมาด้านเศรษฐกิจในแถบนี้เป็นสำคัญ รวมถึงเพื่อต้องการให้ทราบถึงปัญหาความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับล้านนาไทยด้วย ซึ่งเมื่อเกิดมีปัญหาลแล้วจึงทำให้รัฐบาลกลางที่กรุงเทพต้องเข้ามาแก้ไขโดยการแทรกแซงด้านการเมือง

วิธีการศึกษาค้นคว้า ผู้เขียนได้จัดทำตามวิธีทางประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลเป็น เอกสารชั้นต้นและชั้นรอง พร้อมทั้งนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

จากผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า จากสภาพโดยทั่วไปของล้านนาไทยนั้นเป็นป่าไม้ เสียมาก จึงทำให้พ่อค้าอังกฤษและคนในบังคับสนใจที่จะเข้ามาทำป่าไม้ในเขตนี้ ซึ่งบรรดา คนในบังคับอังกฤษเหล่านี้ก็ได้เข้ามาขออนุญาตกับเจ้านายเชียงใหม่ โดยเสนอผลประโยชน์ให้เป็นประโยชน์อย่างมาก ทำให้บรรดาเจ้านายเหล่านั้นยอมให้ทำสัมปทานป่า และจากถาวรที่บริษัทป่าไม้ของอังกฤษ มีทุนมาก อีกทั้งยังมีอิทธิพลทางการเมืองอีก จึงทำให้การทำป่าไม้ของอังกฤษขยายวงกว้างออกไป ซึ่งผลของการที่มีชาวต่างชาติเข้ามามีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของล้านนาไทยมากขึ้น ทำให้เกิดมี ปัญหาขึ้นมากมาย ทำให้รัฐบาลต้องคอยแก้ไขอยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ตามการค้าขายกับ ชาวต่างชาติ ก็นำความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมาสู่ดินแดนล้านนาไทย เป็นอย่างมาก นับว่าเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของล้านนาไทย ซึ่งก็เกี่ยวเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน